

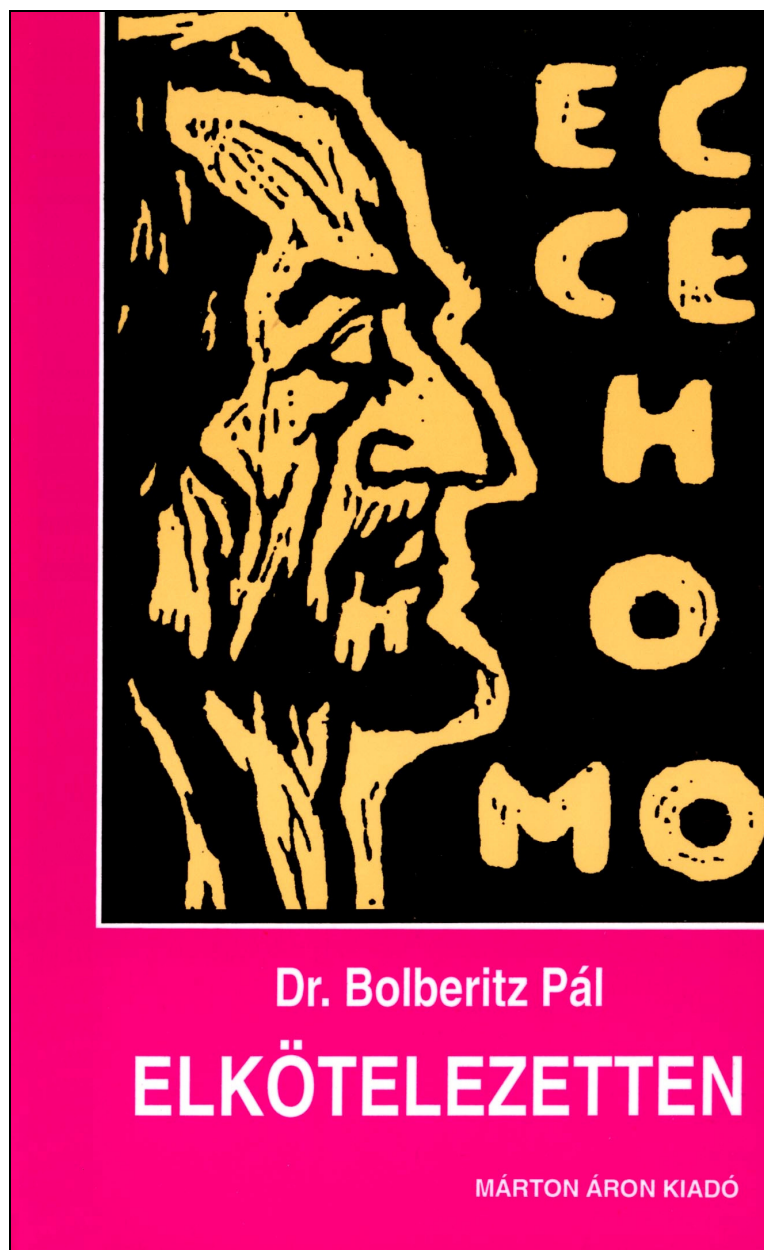
Bolberitz Pál

Elkötelezetten

Útmutatás a mai világban

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.



Impresszum

Dr. Bolberitz Pál
Elkötelezetten
Útmutatás a mai világban

Szerkesztette:
Arató László

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1996-ban jelent meg a Márton Áron Kiadó gondozásában, az ISBN 963 9011 04 5 azonosítóval. Az elektronikus változat Arató László, a Márton Áron Kiadó igazgatójának engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Márton Áron Kiadó tulajdonában van.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
Előszó.....	4
I. rész: Útmutató beszélgetések.....	5
Hit vagy tudomány?.....	5
A lelkiismeret szabadsága nem szabadosság.....	9
Ma is van mondanivalója a katolikus egyháznak.....	12
Semper reformanda.....	14
Az ember teheti jobbá a társadalmat.....	18
Bűneink megvallása.....	22
Szem nem látta, fül nem hallotta.....	25
Hit, filozófia, erkölcs.....	27
A keresztény humanizmus esélye.....	29
Mindennek rendelt ideje van.....	35
Merre van a kiút az erkölcsi sivatagból?.....	39
A keresztény egyház befogadó, küldetése minden emberre irányul.....	44
Az erkölcs az emberi közösség alapja.....	49
A tudományt a hit mozgatja.....	52
II. rész: Hitben elkötelezetten.....	56
Dolgaink ideje.....	56
Mindnyájan egyek legyenek.....	58
Isten jósága.....	61
A szeretet: csoda.....	63
A felnőttkor hite.....	65
A lélek az Olaj.....	68
Szent Tamás öröksége.....	71
A lelkiismeret forradalma.....	73
Új év, új remények.....	75
Az öröm.....	77
Az önmegtagadás értelme.....	78
A Biblia Isten szava.....	79
Advent.....	80
Igazság, erkölcs, alkotás.....	81
Hit és tudás.....	83
Vallás és világnézet.....	84
Élet és halál.....	85
Bűn és bűnhődés.....	86
Isten szeretetében.....	88
Erkölcs és valóság.....	90
Betlehemben született.....	93
Egyház a pluralista világban.....	95
Ifjúságunk és az Egyház.....	98
Küldetésben.....	101
Bolberitz Pál.....	104

Előszó

A Márton Áron Kiadó szíves felkérésére közreadom cikkeim, rövidebb tanulmányaim és a velem készült interjúk válogatását, amelyek az elmúlt években jelentek meg. Mivel ezek az írások a keresztény világnézet és erkölcs időszerű kérdéseiről szólnak, útmutatást nyújthatnak mindazoknak, akik Kunszery Gyula – már elhunyt – katolikus költőnk találó megfogalmazásával „elvi, nyelvi zűrzavarban” élnek és szeretnék tovább is elkötelezetten kitartani hitük mellett. Az írásokat megjelenésük idejének megfelelő sorrendben közlöm, így kívántam érzékeltetni a problémák fölvetődésének egymásutánosságát. Mindig igyekeztem úgy előadni mondanivalómat, hogy az egyház tanításának örök igazságaira rámutassak, hangsúlyozva azt, hogy ezek az igazságok ma is időszerű üzenetet, jó hírt közvetítenek az olvasó számára, hiszen „Krisztus ugyanaz tegnap, ma és holnap”.

Budapest, 1996. Szent Pál megtérése ünnepén

Dr. Bolberitz Pál

I. rész: Útmutató beszélgetések

Hit vagy tudomány?

Beszélgetés Bolberitz Pál professzorral

Napjainkban nemcsak a kultúra területén és a filozófiai igényű gondolkodás szintjén, hanem a hétköznapi életben is kérdések merülnek föl az ún. természettudományos világkép és a vallásos meggyőződés kapcsolatáról. Ezért kerestük meg Bolberitz Pált, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia I. számú filozófiai tanszékének professzorát, aki az utóbbi években írt könyveiben – az 1982-ben megjelent „Isten, ember, vallás” (ami második kiadásban még kapható az Ecclesiában) és különösképpen a „Lét és kozmosz”-ban (Ecclesia 1985) – korunk gondolkodásának legégetőbb kérdéseire keresztény meggyőződésből fakadó válaszokat keres.

Professzor úr! Társadalmunk szellemi pluralizmusában a hívő ember olyan megállapításokkal találkozhat, amelyek egyre nehezebben érthetők meg a hagyományos vagy inkább iskolás hittan fogalomrendszerének segítségével. Hogyan értékelhetjük a természettudományos világnézet egyedülállóan feltüntetett módszerét, a tapasztalást?

Először is tisztázni kell bizonyos fogalmakat. Tapasztalaton általánosságban a múltban lezajlott események, történések, fölismerések jövőre való alkalmazását értjük.

Tapasztaláson azonban jelenbeli mozzanatok is érthetünk: amit itt most érzékszerveinkkel megragadunk. „Minden megismerés az érzékeléssel kezdődik” – vallja Aquinói Szent Tamás –, s ebben a vonatkozásban egyetérthetünk a materialista filozófia kiindulópontjával. Ebből az ismeretelméleti szempontból helyesen megalapozott alapelvől származik az a szélsőséges álláspont, hogy csak az létezik, amit érzékszerveink vagy műszereink érzékelnek. Ámde az ember nem pusztán anyagi-érzéki, hanem szellemi lény is. Elvonatkoztat, s ezáltal mind általánosabb szinten ragadhatja meg a körülötte lévő világot. Sőt, az ember arra is képes, hogy az érzékelési tapasztalatokon túllépjen, mégpedig szellemi értelmének segítségével.

Hogyan lehet megmagyarázni a filozófiából a teológiába való továbblépést? Az emberi gondolkodás eljutása a teológiai igazságok felismeréséhez vajon szükségszerű-e vagy lehetőség csupán?

Úgy is lehet nézni a körülöttünk lévő világot, hogy abban csak a sokaságot és a különbözőséget vesszük figyelembe. Ez a konkrét-tárgyi megtapasztalás szintje. De lehet úgy is tekinteni a valóságot, hogy az egységet és az azonosságot emelem ki, mert azt keresem, ami a dolgokban közös. Ilyenkor valamiféle átfogó-általános szintjén ragadom meg a realitást. De kérdezhetek tovább is: mi teszi lehetővé a különböző dolgok azonosságát, mi ennek a totalitásnak a végső lehetőségi feltétele? Ám hogy mi a létezés legvégső oka, erről pusztán értelmi megfontolás alapján nem tudunk sokat mondani. Az értelem azonban rámutathat arra, amire a kinyilatkoztatás és a hit alapján válaszolhatunk. Itt már a teológia az illetékes.

Tény, hogy az ember, aki képes valamit megtapasztalni, arra is képes, hogy értelmének közvetítésével túllépjen a tapasztalati világ korlátain – az isteni kegyelem segítségével.

A valóság és a lét rokonfogalmak. A létén kívül nincsen semmi. Gondolni csak arra lehet, ami van. Ezen a szinten a lét törvénye és a gondolkodás törvénye egybeesik.

Mi az oka annak, hogy az ember nem mindig aktivizálja ezeket a képességeket?

Az ember szabadakarattal felruházott lény, és így megteheti azt, hogy megismerő képességeinek pusztán némelyikét aktivizálja, míg mások használatát elhanyagolja. Ha egy ember csak szellemi munkát végez, és nem mozog, akkor egy idő után ezt testi egészsége is megsínyli. Ámde azért, mert egyesek valamely képességük működtetését háttérbe szorítják (mert így akarják), abból még egyáltalán nem következik, hogy az a képesség (pl. a vallásos hit) nincs vagy éppenséggel társadalmilag veszélyes volna e képesség (a hit által történő megismerés) használata.

Napjainkban az tűnik hasznosnak, ha az emberek kemény valutáért eladható javakat termelnek. Ám ez még nem jelenti azt, hogy a nem pusztán ideológiai funkciót betöltő kultúra művelése haszontalan lenne, és hogy akik a keresztény kultúra horizontján értelmezik a világot, azoknak hamis tudatuk van.

Abban, hogy az ember milyen módon és mértékben használja fel képességeit, igen nagy szerepe van az *akaratnak*. Az embert érdekeltté kell tenni abban, hogy képességeit aktivizálja. Ha nincs ilyen érdek, akkor a törekvőképesség is elsorvad.

Az egyház missziójának és igehirdetésének többek között az a célja, hogy érdekeltté tegye az embert abban, hogy a természetfölötti hit segítségével a kinyilatkoztatott igazságokat, mint hiteles értékeket, felismerje és aszerint alakítsa életét.

Az akarat nem steril szellemi képesség. Működésében mind külső, mind belső tényezők szerephez juthatnak, és ezek a képességek nincsenek etikai értelemben is „mozgósított állapotban”, akkor az *akaratnak* sem lesz olyan belső indítéka, hogy a kinyilatkoztatást értelmileg és a hit által fölfogja; megelégszik pusztán azzal az értékrenddel, ami olyan javak birtoklására ösztönzi őt, amelyekre vágyódik. Bizonyos, hogy etikai háttere is van annak, hogy valaki milyen szinten akarja mozgósítani különböző szintű megismerő képességeit. Azok a világnézeti irányzatok, amelyek az ember szabad akaratát tagadják vagy leszűkítve értelmezik, elvetik azt is, hogy az ember felelős azért, hogy eljut-e Isten létének felismerésére és a természetfeletti hit szerinti ismeretre.

Önkéntelenül is felmerül – a filozófia és a teológia találkozási pontjánál – a hit és a tudás viszonya.

A hit és a tudás egymást kölcsönösen föltételezik. Igazi tudás sincs természetes hit nélkül. A természetfölötti hit az ember végső és maradandó boldogulására, üdvösségére vonatkozóan kitágítja gondolkodásmódunk látómezejét az Isten felé. Akárhányan itt is az ember felelőségét kívánják háttérbe szorítani. Úgy vélik: az ember erkölcsileg nem felelős azért, hogy hívő vagy nem hívő. Ismeretes az a szólásmondás: sok józan és tisztességes ember van, aki nem hívő. Ez igaz. Ám az már kevésbé igaz, hogy mindkét fajta embertípus – a hívő és a hitetlen – egyaránt a mennyországba juthat, mint ahogy ezt sokan gondolják. E téves nézet szerint hívőnek vagy nem hívőnek lenni felelősségmentes választás: a vallás így konzum-árucikké alacsonyodik. Vagyis nem vagyok vétkes, ha nem „vásárolok” meg. Ezzel szemben:

„Isten akarata az, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére” (1Tim 2,4).

Szent Pál szerint (vö. Róm 1,20) az emberi értelem, pusztán saját erejéből a teremtett világból (mint okozatból) képes eljutni Isten létének felismerésére. Hasonlóképpen fogalmaz az I. Vatikáni Zsinat tanítása, mely ma is érvényes.

Az egyház álláspontja mindig is az volt, hogy minden ember megkapja a szükséges kegyelmet ahhoz, hogy Isten létét és az alapvető etikai elveket felismerje. Továbbá minden

ember képes arra – ha különböző fokon is –, hogy eljusson a természetfeletti hit általi ismerethez. Az ember tehát *felelős* azért, hogy együttműködik-e az isteni kegyelemmel, vagy sem.

S mindezek alapján: lehet bizonyítani Isten létét?

Isten létét lehet bizonyítani, ha az ember végigjárja a megismerés fokozatait, és abban segítségére van a hit. Ha nem zárul le a gondolkodás valamely alacsonyabb megismerési szinten. Egyébként a végső okok szerinti ismeretre minden ember képes. Isten megismerésének kérdése bölcsesség és nem „diploma” kérdése.

A természettudományos beállítottságú ember úgy gondolja, hogy a fizikai világképben érvényesülő oksági meghatározottság, amely adott körülmények és feltételek mellett mindig érvényes, megnyugtató biztonságot ad az embernek az ebben a világban való eligazodáshoz. A pusztán matematikai beállítottságú ember meggyőződése, hogy a matematikai törvények még egyetemesebbek, mint a fizikai törvényszerűségek. A filozófiai beállítottságú ember számára tisztán a filozófia és a logika alapelvei érvényesek. Úgy véli, hogy csak az létezik, amire ezek a törvények alkalmazhatók, ezen kívül nincs más: aki ezeken kívül is feltételez valamit, annak hamis tudata van.

Mi húzódik meg e beállítottságok mögött?

Valószínűleg az embernek a feltétlen biztonságra való vágya. Kétségtelen, hogy valamiféle biztonságtudat nélkül nem lehet huzamosabb ideig élni a földön. Ámde a görcsös ragaszkodás a biztonsághoz, tudományos szinten mindenben feltétlen bizonyosságra törekszik; életmódjában az anyagi javak biztosítására vágyik és úgy véli, a tudományos bizonyosság és az anyagi biztonság számára egyben a boldogságot is jelenti. Kérdés, hogy vajon biztos alapra épít-e az ilyen ember? Általában egy emberöltő tapasztalata is elég ahhoz, hogy kiderüljön: a tudományos bizonyosság megkérdőjelezhető, az anyagi biztonság elveszíthető, a természetes boldogság elmúlik. Igaz, maradandó biztonságot, békét, boldogságot csak Isten adhat az embernek.

Persze, ha az ember elengedi Isten kezét, akkor már biztos fogódzópontonra van szüksége. Az *európai ateizmus* kialakulásának hátterében valami *Istenpótlék* keresése húzódik meg. Európa a reneszánsz óta több eszmei megrázkódtatáson ment keresztül. Amikor felfedezték *Amerikát*, kiderült, hogy nem Európa a világ közepe. Aztán *Kopernikusszal* az is nyilvánvalóvá lett, hogy a Föld nem a világmindenség középpontja. Megrendült a bizalom az ókortól átöröklött, maradandó jelentőségű fogalmak valóságtartalmában. A természetről alkotott kép is megváltozott. Nem arisztotelészi, „kész” fogalmakból értelmezték a természeti jelenségeket, hanem Galileivel előtérbe került a megfigyelés, a kísérletezés és a mérés. Megrázkódtatást és bizonytalanságot jelentett a *reformáció* is, ami évszázados vallási igazságokat rendített meg. Mindezen bizalmi válság eredménye lett a gondolkodás *Descartes-i* fordulata. A jelszó így hangzott: Mindenben kételkedni kell, kivéve a gondolkodást. Az „én gondolkodom” elve az újkori *szubjektivizmus* alapja lett, amely végső kicsengését *Kant* filozófiájában nyerte el. Így az ember lett – Isten helyett – minden bizonyosság forrása. A „mi mindent tudunk, módszereink tökéletesek” elve a tudományos haladást sodorta veszélybe. Nem engedte ugyanis „megszólalni” a természetet.

A modern technikai civilizáció jelszava az, hogy csak a természettudomány eredményeiben bízhatunk. Csak a tudomány előrehaladása biztosíthatja az ember jövőjét. Sajnos ez az elavult szemlélet a modern ember nagy illúziója. A tudományos világnézet arra hivatkozik, hogy a természettudomány törvényei bizonyítottan szükségszerűek, és megfelelő feltételek mellett mindig ugyanúgy érvényesülnek a múlt példájára a jelenben és jövőben is.

Ez a „mindig” pedig transzcendens ragyogást ad a természettudományos világnézetnek. Csakhogy éppen a modern fizika és biológia cáfol rá erre az elbizakodott magabiztosságra. A természettudomány a csak félművelt ember és a szakbarbár számára jelent végső választ az élet nagy kérdéseire.

A XIX. és a XX. század súlyos tévedése az előbbiekből következik. E tévedés abban áll, hogy a természettudomány módszerét illetéktelenül kiterjesztik az emberrel foglalkozó tudományokra (humaniórákra) is, különösen a lélektan és a társadalmi, illetve politikai tudományokra. A lélektan az ember pszichikai adottságait pusztán materialisztikusan értelmezte, és a természettudomány determinációs elvét alkalmazta a tudatalattinak a tudatosra való hatásában. A marxizmus a darwinizmus fejlődéelméletét terjesztette ki a történelem értelmezésére és a társadalmi-gazdasági jelenségek megmagyarázására. Ennek alapján sokan úgy vélték, hogy az ember, aki csupán anyagi természetű lény, *kísérleti tárgy* is lehet, melyen joggal végezhetünk olyan kísérleteket, mint a fehéregereken. Csakhogy az ember nem fehéregér. Néhány száz fehéregér pusztulása egy sikertelen kísérlet nyomán sajnálatos baleset (elnézést az állatvédőktől). Ám embermilliók pusztulása egy politikai intézmény kísérleti laboratóriumában már nem baleset, hanem súlyos tragédia, amely kimeríti az emberiesség elleni büntett fogalmát.

Félreértés ne essék. Nem a természettudomány ellen szólok, hiszen eredményeinek napjainkban is sok jót köszönhetünk. Ám a természettudományos világnézet kifejezés veszélyes, ellentmondásos fogalom. Azt rejti magában, hogy a természettudomány olyan kérdésekre is válaszolhat, mely mind tárgyát, mind módszerét meghaladja. Matematikai-fizikai módszerrel nem lehet Isten létét, de nem létét sem bizonyítani. Etikailag sem lehet e módszerrel valakit jobbá tenni. Ám a saját határait elismerő szaktudomány föltárhatja a megismerés és tapasztalás „fizikán túli” (metafizikai) szintjét, mely végső lehetőségi feltételét a vallási megtapasztalásban leli meg. Így a hit és tudás kibékíthetetlen ellentéte megszűnik. Tudomány és vallás nem egymás ellen, hanem egymásért küzd. A keresztény bölcsélet célja épp az, hogy ennek mikéntjét megmutassa. Szerencsére sok biztató jel van arra, hogy mind többen keresik azt az utat, mely a „Világ világosságához” vezet, megértve azt, hogy „nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, ami Istentől származik”.

(Giczi György, Új Ember, 1987. XII. 6.)

A lelkiismeret szabadsága nem szabadosság

Az utóbbi időben mind gyakrabban vetődnek fel a társadalmi viták során, az alternatív katonai szolgálat küszöbön álló bevezetése kapcsán az olyan – egyébként közszájon forgó – fogalmak, mint például a lelkiismeret, a lelkiismereti szabadság. Ezekről – és több más, a hadsereggel kapcsolatos nézetről – kérdeztük dr. Bolberitz Pál címzetes apátot, a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia dékánját.

Az interjút abban a reményben közöljük lapunk hasábjain, hogy a benne foglaltak ismerete választ ad arra, miként közelíti meg a katolikus egyház a vallás oldaláról ezt a kérdést, s hogyan vélekedik a hadsereget is érintő társadalmi változásokról. Mindez hozzájárul egymás eddignél jobb megismeréséhez, a tisztánlátáshoz, a döntések hátterének ismeretéhez. Ez pedig valamennyiünk közös érdeke.

Dékán úr, napjainkban a lelkiismereti szabadság mind gyakrabban kerül szóba. Ön hogy értelmezi e fogalmat?

A vallás szabad gyakorlásának igénye a lelkiismereti szabadságból következik. A lelkiismeret egyrészt erkölcsi ítéletet hozó öntudat, másrészt a szabadság élményének az a mozzanata, amelyben az ember tudatára ébred erkölcsi felelősségének. E meghatározás feltételezi, hogy az ember személyes, szabad akarattal és erkölcsi tudattal rendelkező lény. E képességeit Istentől kapta. Mivel az ember szabadsága tökéletlen, ezért képes elfordulni végső céljától, aki az Isten. Ezt az elfordulást nevezzük bűnnek. Ilyenkor az ember a mulandó javakat választja a legfőbb Jó helyett. A tízparancsoltnál és a szeretet főparancsánál jobbat eddig még nem találtak ki. Tartalmát minden állam törvényhozása tiszteletben tartja. Minden emberrel vele születik az a képesség, hogy fogékony legyen e parancsok felismerésére és megtartására. Ezt az erkölcsi fogékonyságot neveléssel kell kibontakoztatni.

A lelkiismeret szava Isten örök erkölcsi törvényének megszólalása bennünk. E „szó” elítél, felment vagy jóváhagy. A cselekedetet megelőzően, kísérően és követőleg jelentkezik. Ha hallgatunk lelkiismeretünk szavára, akkor növekszik öntudatunk. Tartásunk lesz minden külső és belső rossz hatással szemben. A téves lelkiismeret nem lehet kibúvó az erkölcsi felelőség alól. Személyesen is felelősek vagyunk azért, hogy milyenné alakul lelkiismeretünk.

A helyes lelkiismeret személyes adottságokra, szándéokra és körülményekre „lebontva” tükrözi a mindenkit kötelező örök erkölcsi törvényt. A lelkiismeret szabadsága nem csaphat át szabadosságba. Szabadsága gyakorlásának határait az Isteni törvény szabja meg. Az isteni törvény által „korlátozott” szabadság nem sérti az emberi méltóságot. Az emberi méltóságot ugyanis az ember istenképisége alapozza meg. Aki az ember helyes értelemben vett lelkiismereti szabadságát tiszteletben tartja, az az ember méltóságának adja meg a kijáró tiszteletet.

Vannak, akik az erkölcsi törvényt az emberi közmeggyőződésből vezetik le. Az emberi közmeggyőződés koronként változik és könnyen manipulálható. Vagy külső kényszerként hat – s akkor elfojtja a lelkiismereti szabadságot –, vagy oly tág teret biztosít a szabadságnak, hogy ekkor megjelenik a lelkiismereti szabadosság, mely mindenkinek mindent megenged. Mindkét esetben az emberi együttélés előbb-utóbb lehetetlenné válik.

A jogrend az erkölcsi rendet feltételezi. A jogrend csupán emberi „alkotmány”. A közösségi és történeti igényeknek megfelelően változhat. Ám változásának mértéke csak az örök erkölcsi törvény lehet. Amint a jog az erkölcsi törvény „kifelé” történő alkalmazását kodifikálja, úgy a lelkiismeret ennek „befelé”, a személyes szféra irányába érvényesülő hatékonyságát kell, hogy biztosítsa. De éppen a személyes szféra az, ami „megfoghatatlan”

és „kiszámíthatatlan”, hiszen egyedi és megismételhetetlen mivoltunkat fejezi ki. A jogrendnek a lelkiismeret szabadságát – ha ez nem fordul szembe az erkölcsi törvénnyel – tiszteletben kell tartania. A jogrend ily módon is védelmezi a személyes emberi méltóságot. Nézetem szerint a lelkiismereti szabadság kérdését ily összefüggésben lehet helyesen értelmezni.

Hogyan fér össze egymással a haza védelmének állampolgári kötelessége és a lelkiismeret szabadságának joga?

Az államhatalomnak az a feladata, hogy biztosítsa polgárainak azt a jogot, hogy egy adott földrajzi területen, meghatározott nemzeti közösség tagjaiként háborítatlanul élhessenek. Ha az államhatalom ezt a kötelességét valóban felvállalja és biztosítja az állampolgárok békés életét és szabadságát, akkor ahhoz is joga van, hogy a polgárokat törvényes keretek között kötelezze a közös teherviselésre. E körbe tartozik a haza védelme is. A konfliktus akkor jelentkezik, amikor a „haza” és a „védelem” fogalmai nem fedik egymást az állami törvények és a lelkiismeret szavának értelmezésében. A „haza védelme” kifejezéssel sajnos a politika már sokszor visszaélt. Ezért vannak, akik úgy gondolják, hogy a hazát nem csupán fegyverrel lehet megvédeni. Mindent meg kell tenni a szemben álló felek kölcsönös kibékítésére. A fegyver használata csak végső eszköz lehet.

A lelkiismereti szabadság megengedi, hogy valaki adott esetben e végső eszökhöz folyamodjék – feltéve, ha valóban védekezésről van szó –, hiszen az önvédelemhez mind az egyénnek, mind a közösségnek joga van. Ám a lelkiismereti szabadság azt a lehetőséget is biztosítja, hogy valaki ne éljen ezzel a jogával. Éppen ebben a választási alternatívában nyilvánul meg a lelkiismeret szabadsága. És ezt tiszteletben kell tartani. Tudomásom szerint a készülő, az alternatív katonai szolgálattal foglalkozó törvény épp ezt a „más” lehetőséget kívánja biztosítani a haza védelmében az állampolgároknak.

A katolikus egyház egyetért a haza védelmének szükségességével, de a sorkatonai szolgálat vállalását hívei lelkiismeretére bizza. Nem lát ebben, némi ellentmondást?

A katolikus egyház, szerte a világon, mind elméletben, mind gyakorlatban elismeri a védekező és rendfenntartó karhatalmi tevékenység szükségességét és jogosságát. Ezért megengedi – ilyen értelemben – híveinek a katonai szolgálatot, de nem parancsolja. Az egyházon belül is érvényes a lelkiismereti szabadság elve. Épp ebben a szellemben tett a múlt évben Paskai bíboros úr más egyházi vezetőkkel javaslatot a miniszterelnök úrnak az alternatív katonai szolgálat bevezetésére.

Az objektív lelkiismeret – ami általánosságban tükrözi a keresztény erkölcsi elveket – elismeri az indokolt önvédelem jogát, és nem lát abban nehézséget, hogy az egyén e jogával éljen. Ám a lelkiismeretnek van szubjektív oldala is. S ez lehet, hogy adott esetben nehezen tudja megítélni: vajon hol helyezkedik el a határ a jogos önvédelem és a jogtalan támadó szándék között. Ez a beállítottság érzékeny lelkiismeretre vall, és ezt a lelkiismereti érzékenységet az egyház tiszteletben tartja. Ezért javasolja, hogy mindkét erkölcsi hozzáállás e témához egyenrangú értékelést kapjon a készülő új törvényben. Ne részesüljenek hátrányos helyzetben azok, akik vallási meggyőződésük miatt, lelkiismereti szabadságukra hivatkozva a fegyveres szolgálat helyett a kisegítő szolgálatot vállalják. Ám a hadseregnek is biztosítékot kell kapnia az egyházaktól arra, hogy a fegyver nélküli szolgálatot teljesítők valóban vallási meggyőződésük alapján döntöttek-e az alternatív besorolás mellett.

Békeidőben a fegyveres katonai szolgálat kevésbé problematikus. A helyzet háború esetén éleződhet ki. A „parancsra cselekedtem” elvére való hivatkozás senkit sem menthet fel az embertelenség bűne alól. Ilyenkor különös nyomatékot kap a Biblia szavainak igazsága:

„*Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek*” (ApCsel 5,29). Nincs olyan hatalom a világon, mely előírásaival a tízparancsolat fölé helyezhetné magát.

A katolikus egyház a béke híve. Ez küldetésének lényegéből fakad. Elítéli a háborút és az esztelen fegyverkezést, a maga sajátos eszközeivel mindent megtesz annak érdekében, hogy megelőzze a nemzetek közti háborúskodást. Ne feledjük, hogy korábban még a háborúnak is meg volt a maga etikája, ismeretese a történelemből a hősi katonai erények. Ám a XX. század háborúiban akárhányszor az etikai szempont a háttérbe szorult, és gyakran az erősebb joga lett az igazság. Háború esetén hiába erkölcsös az egyik fél, ha a másik nem az. Ez lehet az oka annak, hogy hívő állampolgárok egyes csoportjainál lelkiismereti konfliktushoz vezet a fegyveres katonai szolgálat. Ezt pedig meg kell érteni és tiszteletben kell tartani.

A teológus jelöltek is teljesítenek fegyveres katonai szolgálatot. Ön felkereste ezeket a fiatalokat. Milyen tapasztalatokat szerzett?

Részben tapasztaltam, részben értesültem róla, hogy helyzetük az utóbbi időben javult. Kifejezhetik vallási meggyőződésüket, lehet teológiai kiskönyvtárak, teológia előadásokat hallgathatnak, parancsnokaik tiszteletben tartják hivatásbeli elkötelezettségüket. Korábban a helyzet rosszabb volt, előfordultak visszaélések, hátrányos megkülönböztetések. Az is megtörtént, hogy le akarták beszélni őket hivatásuk vállalásáról. A helyzet tovább javulhat a törvényes garanciák biztosításával, továbbá a felelős parancsnokok tudatának a demokratikus pluralizmus irányába való formálásával, a vallási és lelkiismereti szabadság tiszteletben tartásának értelmében.

Nyilván a jövőben – ha az új törvény életbe lép – a papnövendékek között is lesznek olyanok, akik az alternatív szolgálat mellett döntenek. Ám az is megengedett, hogy tényleges fegyveres katonai szolgálatot vállaljanak. Ugyanis mindkét területen szükség lesz olyan emberekre, akik saját tapasztalatukból ismerik a helyzetet. Időszerűvé válik napjainkban a vallásos meggyőződésű sorkatonák lelkipásztori ellátásának szorgalmazása.

Köszönöm az interjút!

(Zilahy Tamás, fotó: Borbély Tibor, NÉPHADSEREG, 1989. december)

Ma is van mondanivalója a katolikus egyháznak

Csendben elfogytak a papok

Beszélgetés dr. Bolberitz Pállal, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia dékánjával

Hová lettek a papok? Az elmúlt negyven évben kifogytak a sorból. Ma mindössze 2517 aktív plébános, lelkész tevékenykedik, s így kényszerül három-négy falut is ellátni egy-egy pap. Tény azonban, hogy a templomok nem üresek. Ma már nem kell rettegve settenkedni egy misére, vagy csak titokban ápolni a hitet.

Egy 1949-es felmérés szerint hazánkban a vallásos emberek erős többsége római katolikus volt. Azóta nem született statisztika, de a katolikus egyház becslése szerint híveik száma mintegy hétmillió. Tény, hogy ma az újszülöttek kb. 50 százaléka részesül keresztségben.

Ha nősülhetne a pap...

Nem kétséges, hogy Magyarországon paphiány van, különösen a római katolikus egyházmegyékben – mondja dr. Bolberitz Pál dékán. – Mi a magyarázata? Ott, ahol gyenge a hitélet, a papi pályára elhivatottak száma is csökken. Az elmúlt évtizedek szellemi és társadalmi légköre nem kedvezett a teljes elkötelezettséget kívánó hivatásoknak. Az eltelt negyven évben a keresztény életeszményt és ezen belül a papi hivatást sikerült lejártni. Véleményem szerint ez a szemlélet hat ki például a válásokra is. A házasság szintűgy egész életre szóló elkötelezettséget kíván.

A papi hivatás nem könnyű. Istent nem lehet fél szívvel szolgálni. Az Úr Jézus megkívánta az apostoloktól, hogy hagyják el mindenüket és kövessék őt. Ezért a pap életében minden mulandó érték csak másodlagos. A papi hivatás Istentől jön, de az ember fogadja be.

Talán ha nem lenne olyan elrettentő fogadalom...

A fiatalok közül többen úgy gondolják, hogy világi foglalkozást űzve, házasemberként is lehetnének papok, ezzel elvileg meg is oldódhatna a paphiány. Ez az út „járható” lenne, feltéve, ha én választom ki magam, és nem az Istentől, továbbá a püspököktől, az apostolutódoktól választatom ki erre a hivatásra. A papság nem foglalkozás, hanem természetfölötti hivatás. Félreértik a világiak apostolkodásának lényegét azok, akik úgy vélik, hogy világi híveknek papi funkciókat kell betölteniük. Itt megint az elkötelezettség alól való kibúvás lehetősége kísért. A nők pappá szentelése sem lehetne megoldás a paphiány enyhítésére. Mi úgy véljük, hogy ez ellenkezik a Szentírás szellemével és a teljes keresztény hagyománnyal. A római katolikus egyház csak kipróbált, nőtlen férfiakat szentel pappá.

Felszentelés csak huszonöt évesen

Ön szerint enyhülhet-e a jövőben a paphiány?

Én bízom abban, hogy a paphiány enyhülni fog. A vallásos világnézet mind jobban tért hódít a közgondolkodásban. Nem szabad elfelejteni, hogy a papok katolikus családokból származnak. A bontakozó hivatást azonban nem szabad elfojtani, hanem táplálni, nevelni kell. Amilyenek a hívek, olyan papot érdemelnek.

Az is enyhíteni fog a helyzeten, ha a társadalom a papokat nem másodrendű állampolgárként fogja kezelni, és értékelni tudja világnézet-formáló és erkölcs-nemesítő küldetésüket a haza javára. Úgy vélem azonban, elsősorban nem a mennyiségi, hanem a minőségi szempont a döntő. Tehát „non numerantur, sed ponderantur” – mondja a latin közmondás. A híveknek nem sok, hanem jó papokra van szükségük.

Kiből lehet pap?

Magyarországon a papnevelés, intézetekben folyik. A jelentkezés feltétele a hivatástudat, az érettségi bizonyítvány, a megfelelő egészségi állapot. A felvételi vizsgán a jelöltet vallási és erkölcsi értelemben igyekeznek alaposan „lekáderezni”. Persze az igazi felvételi vizsga öt évig tart. A jelöltek öt évig kötelesek kolostori életet élni, ahol szakavatott papnevelők segítik őket abban, hogy hivatásérzetük kibontakozzék. Az egyházi rend szentségének felvételéhez ilyen hosszú előkészületi próbaidőt határoznak meg. A papszentelésig bárki kiléphet, ha meggondolja magát. Utána azonban már soha többet. Ezért is van, hogy 25 éves kora előtt senkit sem szentelhet pappá a püspök.

Világiaknak kevés az állás

Az elmúlt évtizedekben csak a hátsó sorokban túrték meg az egyházat. Hogyan látja a jövőt? A politikai nyitottság mennyire kedvez a vallásnak?

Úgy látom, hazánkban a vallási érdeklődés felerősödött az utóbbi évtizedekben. Sok helyen beindult a fiatal keresztények oktatása, a vidéken is folyó levelező tagozati teológiai képzés, a hitoktatói intézmények és a katolikus közéleti munkára való előkészítés iskolái. Hála Istennek, a szakemberek rájöttek, hogy „nem csak kenyérrel él az ember...”. Nagy gond, hogy a teológiai végzettségű világiak foglalkoztatása problematikus. Nagy bennük az aktivitás, de nincs még elég egyházi intézmény, ahol tisztos megélhetésüket biztosítva megfelelő egyházi állást tudnának nekik ajánlani. Bízom abban, a hitoktatás fakultatív – nem akadályozott, illetve megtúrt hanem esélyegyenlőséggel elismert – iskolai bevezetésével mind több munkalehetőség nyílik majd számukra. Magyarországon az egyháznak sok tennivalója van, évtizedekig megpróbáltatások közepette élt, de ez megerősítette lelkiében. Sokan a vallásszabadságot elméleti szabadságként értelmezték. Szabad térhódítási lehetősége csak az ateista világnézetnek volt. A jogállamiság viszont megköveteli, hogy egyház – és ide a hívők is beletartoznak –, jogi garanciák mellett esélyegyenlőséggel léphessen fel a társadalom eszmei küzdőterén. Hiszem, hogy az egyháznak ma is van mondanivalója az emberek számára.

(Néphadsereg, 1989. április 25.)

Semper reformanda

A Hittudományi Egyetem professzora mondja

Az alatt a rövid idő alatt, amióta a demokrácia nyiladozik hazánkban, több szó esett hivatalos fórumokon, és tömegtájékoztatóban a vallásokról, és közülük is a kereszténységről, a magyar történelem legmélyebben gyökerező, s a legtöbb hívet számláló katolikus egyházzal, mint az elmúlt évtizedek során bármikor. Sajátos módon nem csak és nem elsősorban elismerő és bocsánat kérő szavakkal illeték a történelmi egyházak legöregebbjét és legnagyobbikát (noha lett volna miért elismeréseket is, bocsánatkéréseket is közzé tenni) de bíráló, vádoló s félreértésekről, hamis tudásokról tanúskodó ítéletekkel is. A leggyakrabban modernizálást, megújulást hiányoló mondatok hangoztak el, és nem is csupán a hitetlenek és kívülállók ajkán. Válasz – nagyobb nyilvánosság előtt közzé téve – a magyarországi katolikusoktól ezekre a megújulást megkérdőjelező vagy sürgető szavakra nemigen érkezett. Ezért ütötte fel a fejét az, aki az egyházpolitikai kérdéseket is a társadalom fontos „tartozékai” között tartja számon, dr. Bolberitz Pálnak, a *Hittudományi Egyetem* professzorának nagyobb közösség előtt elmondott beszédének ezen mondatán: *Eccelesia semper reformanda est*. Az egyházat szüntelenül meg kell újítani. Arra kértük tehát Bolberitz professzort, fejtené ki részletesebben az újságolvasóknak, akik között vannak nem keresztények és keresztények, hívők és hitetlenek egyaránt, *honnan származik ez a latin nyelven fogalmazott idea, s mit kell érteni rajta 1990 Magyarországon?* Bolberitz Pál nem állt egykönnyen kötélnek. Aggályainak sorolásával kezdte a beszélgetést:

Azt fogják mondani az emberek, lám csak, lám, mennyi hibája van az egyháznak, ha egy pap mondja róla, hogy meg kell reformálni. Hiszen a közgondolkodás szerint megújulásra csak az az intézmény, az a rendszer szorul rá, amelyik rosszul és idejétmúltan működik. És ha egy papnak joga van ahhoz, hogy az egyház megújulásáról beszéljen, hogy ne lenne joga ehhez a „kívül állóknak”? A reformgondolat fölvilágítása után – jól tudom – igen sokan azt várják tőlem, hogy kifejtsem, mindenki úgy élhet, ahogyan akar. Elvégre Isten megbocsátó és megértő. Ha viszont nem ezt mondom, mert az egyházi megújulás gondolatát más aspektusból tartom fontosnak és megvilágítandónak, rám sütik, retrográd vagyok. Az egyház reformját ugyanis sokan *a nagyobb személyes szabadság* reményében áhítózzák.

Kösziklán alapuló épület

Az olvasói vélekedésekről ráérünk majd a cikk megjelenése után tanakodni. Járjuk előbb körbe a latin mondást: ecclesia semper reformanda est.

Az 1914-ben meghalt, később szentté avatott X. Pius pápa emlegette ezt az elvet, melyet korábban Luther Márton is hangoztatott. Ez a vita annak a századfordulónkon igen elterjedt fölfogásnak a kapcsán keletkezett, amely szerint a művelt ember az eszével nem lehet vallásos, csak a szívével. Amikor a munkahelyemre megyek, amikor a természettudományokkal foglalkozom, – vallották –, akkor ateista vagyok. Hiszen a természetes ész fényénél Isten léte fel nem ismerhető. Ez ellen a fölfogás ellen lépett fel X. Pius, az egyház folytonos megújulását hirdetvén. Az egyház kösziklára alapozott épület, amelynek csak a falai láthatók. A világ rendszerint azt várja, hogy úgy újuljon meg, ahogyan a pillanatnyi divatok, igények és szükségletek kívánják. Kétségtelen, van az egyháznak emberi arculata is. Erre szoktak hivatkozni azok, akik csak az egyház kultúrateremtő, -közvetítő s megőrző szerepét ismerik el. Az egyház lényege azonban nem a természetes rendben keresendő, hanem a természetfölötti rendben. E lényegnek megfelelően a megújulás

elsősorban *belső* megújulást céloz és nem feltétlenül kívülről kell bekövetkeznie. A *reformare* ige is arra utal, hogy az eredeti formát, a lényegét kell érvényesíteni. Természetesen a történelmi kihívásoknak megfelelően változik az egyház, de az *ortodoxiához*, a változhatatlan tanításhoz, valamint az *ortopraxis*hoz, a változhatatlan életgyakorlathoz való viszonyban.

Mindennapi gyakorlat

A változhatatlan tanítás nyilván az evangélium tanítása, a változhatatlan életgyakorlat az imádságos, a parancsolatokhoz alkalmazkodó életmód. A megújulás tehát soha nem érintheti, nem is érinti az egyház fundamentális téziseit. Ha ezeket is „reformálni” kívánná valaki, eretnekségről kellene beszélni?

Az egyház párbeszédeinek, mint minden értelmes dialógusnak kezdettől fogva a „*nemcsak, hanem, is*” kötőszavakkal kapcsolódó teljesség az alapja. Az eretnenség viszont a „*vagy ez, vagy az*” kizárólagosságát ismeri. Kiszakítva és elfogadva a teljességből ezt, elutasítva azt. Vagy, ha fennhangon el nem is utasítanak bizonyos dolgokat, hallgatnak róluk. Mai világunkban divatos bizonyos dolgokról hallgatni. Nyílt vitát indítanak például az abortuszról, az euthanáziáról, de arról hallgatnak, hogy az egyház tanítása ezeket elítéli. Hozzáteve természetesen, hogy az egyház irgalmas, és Isten megbocsátja a bűnbánók vétkeit. A reform mindig is akkor volt hatékony, ha az egyénektől indult el, az alapokhoz tért vissza és termékenyen hatott a nagyobb közösségre.

A „reformare” ígét, amennyire a napilap-terjedelem engedi, úgy hiszem, körbejártuk. Mit jelent az egyház megújulását szorgalmazó kifejezésben a „semper”, a „mindig” szó?

A keresztény lelkiség lényege, hogy „mindig” készen kell állni a megújulásra. Az ősegyház pogány miliőben élt. Sok *bevett* vallás létezett körülötte, mindegyiknek megvolt a maga „reszortja”. Ezeket bizonyos alkalmakkor gyakorolták a családok illetve társadalmi csoportok. A kereszténység viszont azzal az ígérennyel lépett fel, hogy nem csak bizonyos alkalmakhoz kell kötni a vallás gyakorlását, hanem a mindennapokhoz is. A hitből fakadó szeretetet mindennap lehet és mindennap kell is gyakorolni.

Áldozatokat bemutatni a kijelölt napokon – ez sem lehet könnyű dolog. De a szeretetet mindennap gyakorolni... a legmagasabb, szinte elérhetetlen mércét állította fel ezzel a kereszténység!

Valóban olyan értékrendet állított fel, ami eleve „esélytelenné” teszi e világban. Krisztus megmondta: az én országom nem e világból való. „Esélytelen” most is a kereszténység. A világ mindig is szövetségesének tekintette vagy riválisának tartotta az egyházat. Előfordult – gondoljunk *Morus* Tamásra –, amikor a hatalom egy ideig szövetségeseinek vélte az egyház embereit, majd amidőn nem szolgálták a hatalmi elképzeléseket, vetélytársként kezelték őket.

Ma már nem léteznek VIII. Henrikek...

Most a rossz értelemben vett liberális szellem, a mai felvilágosodás szalonhősei tekintik riválisuknak az egyházat, hiszen az ő ideológiájuk nem tud olyan értékrendet fölmutatni, amelyet a kereszténység fölállított, mert maradandóan nem tudják megmutatni, mi az emberhez méltó cselekedet. Összekeverik az *actus humanus*-t az *actus hominis*-szel, az emberhez méltó cselekedetet az egyes ember cselekedeteivel. Hogy mi az emberhez méltó cselekedet, azt egyházam tanítása szerint Krisztustól lehet megtanulni, nem mástól.

Nem lehet szekértoló

Azt mondotta, az egyházi reformok akkor voltak hatékonyak, ha az egyénekből indult el a megújulás. Vannak-e hazánkban látható jelei ennek a fajta egyházi reformnak?

– Valóban az egyház tagjaiban újul meg. Ezért fontosak az olyan lelkiségi mozgalmak, mint a százötven évvel ezelőtt megindult, német eredetű, és most ismét életre hívott *Kolping*-mozgalom, vagy a magyar indíttatású, az ifjúságra összpontosító *Regnum Marianum*-mozgalom, a *Kalot*, a különböző Biblia-körök, a Szentlelkes mozgalmak, a házasság hétvége és így tovább. Ezek mind arra törekszenek, hogy tudatosítsák az emberekben, nem elég hétvégeken megjelenni a templomokban, hanem meg kell újítani munkában, családi körben, állampolgári minőségben is keresztény lelkiességüket, hiszen az ember kopik...

A Kalot a Biblia-kör nem igényel részletesebb magyarázatot. A házasság hétvége kifejezésben is benne foglaltatik a mozgalom lényege: hétvégi rendezvényeken segíteni a házaspárokat házasságuk megőrzésében. A Regnum Marianumról pedig, noha a két világháború közötti mozgalomról van szó, legújabb kiadványaik jóvoltából még a fiatalok is tudják, mi az. De a Kolping-mozgalomról én se hallottam még soha.

Adolph Kolping kölni pap a XIX. században élt. A gyökértelen és támasz nélkül maradt munkásság megsegítésére találta ki ezt a mozgalmat, azt vallva, hogy a társadalom átalakítását az egyén megváltoztatásával kell kezdeni. Az egyes embernek kell becsületes munkaerőcsévével, szakmai kiválóságával, mintaszerű családi életével vonzó példát mutatni a társadalomban. 1856-ban Kolping személyesen alapította meg Pesten a Belvárosi templomban az első *Katolikus Legényegyletet*. E nemzetközi mozgalom most sokat tesz a harmadik világ felemeléséért, Európában pedig az elmaradt országok megsegítéséért. Értünk is. Látványos dolgokat egyhamar persze senki nem várhat az egyháztól. Legalább tíz év kell ahhoz, hogy az elmúlt ötven év hibáit helyre lehessen hozni. Hiszen sok mindent ugyan nem sikerült megvalósítania ígéreteiből és elveiből a kommunizmusnak, de a kereszténységet nagyon jól sikerült háttérbe szorítania, kiváltképpen Magyarországon. Az a közszellem is segédkezett ebben, amely II. József óta jelen volt hazánkban.

Ha elnézi az ember a nagy egyházi ünnepeken a tévé nyilvánosságát is vállaló emberek sokaságát, a zsúfolt templomokat, mégsem tarthatja olyan sikeresnek azt a háttérbe szorítást!

Ez kizárólag azoknak a híveknek és papoknak köszönhető, akik a keresztény világnézet és életgyakorlat fönntartásán munkálkodtak, üldöztetések és mellőztetések elviselésével. Az ő érdemük, hogy az egyház él, és mint „legnagyobb pártnak”, kovászszerű kihatása van a társadalomra.

Nem borúlátó tehát mégsem az egyház jövőjét és erejét illetően a teológus-filozófus professzor?

A magyar egyház sokkal nehezebb korszakokat élt át az elmúlt évtizedeknél. A tatárdúlás után, a százötven éves török megszállás után nulláról indult az egyház, mégis sikerült megújulnia. Eddig a kommunista állam nem engedte a megújulást. A Kádár-rezsim arra törekedett, hogy az egyház külső keretei maradjanak fenn, a belső tartalma viszont szűnjék meg. Amit azután elértek, bumeránghént csapott vissza rájuk. Mindig is így volt ez. Aki azzal foglalkozik, hogy cinikus módon kigúnyolja mások eszméit, előbb-utóbb odáig jut, hogy neki

sem lesz hitele. Nem ateisták lettek itt az elmúlt évtizedek során az emberek, hanem közömbösek. Kigúnyolták a marxizmus eszméit is, nem csak a keresztény eszméket. Nem az *elméleti ateizmus* állapotáig jutottak el, hanem a kapitalizmusra jellemző, *gyakorlati materializmus* állapotáig.

Még a választások előtt is szinte mindegyik induló párt ígért is, várt is valamit a történelmi magyar egyháztól. Majd kialakult a győzelmi rangsor, megalakult a koalíciós kormány, és ha nehézkesen is, és ha viták hevéből perzselten is, születőben van hazánkban egy új rendszer, a polgári demokráciáé. Támogatja-e ezt a katolikus egyház?

Az egyháznak nem az a küldetése, hogy szekértolója legyen akármelyik rendszernek, hanem az, hogy az örök igazságoknak érvényt szerezzen, az emberiséget és a hazát a keresztény értékrend szerinti életre buzdítsa.

(Lőcsei Gabriella, Magyar Nemzet, 1990. szeptember 4.)

Az ember teheti jobbá a társadalmat

Az egyház nem erőszakszervezet

A Rerum novarumtól a Centesimus annusig

XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott Rerum novarum című körlevele első alkalommal összegezte az egyház szociális tanítását. Ezt több, hasonló tartalmú enciklika követte, majd a Rerum novarum megjelenésének 100. évfordulóján adta közre II. János Pál pápa Centesimus annus címmel mindazon szociális gondolatot, melyek a Rerum novarumban gyökereznek, s melyek napjaink gazdasági, társadalmi viszonyai közepette is élően hordozzák a keresztény szociális tartalmat. A konferencián egyes előadások az egyház szociális tanítását előkészítő szellemi áramlatokkal, az ember és a munka megítélésével, a gazdaság és az erkölcs kérdésével, a marxizmus, a liberalizmus és a társadalmi enciklikákban megfogalmazott nézetek viszonyával foglalkoztak. Több előadó a szociális eszme társadalmi megnyilvánulásait elemezte. Bolberitz Pált, a Pázmány Péter Hittudományi Egyetem professzorát arról kérdeztem, a szociális eszme mennyire volt jelen a magyar egyházban, ezen keresztül a magyar társadalomban, XX. századi történelmünkben?

Magyarországon a nagyipari munkásság, s az ezzel összefüggő szociális kérdések későn jelentkeztek. Éppen az egyik előadásban hangzott el, hogy Angliához, Franciaországhoz viszonyítva Németországban is több évtizedes eltolódással zajlott le az ipari forradalom. Ez nálunk a múlt század 70-es éveitől válik valósággá, s ekkor már nem partikuláris pauperizmusról (kis számú elszegényedésről) beszélhetünk. A századforduló után, a 30-as években, majd a második világháborút követően alakul ki az a hazai ipar, melynek következményeként már egységes nagyüzemi munkásságról beszélhetünk.

Ennek tudható be, hogy a Rerum novarumot csak a 30-as években fordítja le Prohászka Ottokár?

Nem, sokkal inkább az akkori, meglehetősen feudális beállítottságú magyar egyházi szellemnek. A szociális pápai körlevél az akkori magyar püspöki kar szemében szinte lázításnak tűnt. Másrészt nálunk agrárvilág volt, a maga gondjaival. A jobbágyság felszabadításával a parasztság ugyan szabaddá vált, de ez azzal járt, hogy el is veszíthette a földjét és nincstelen napszámosná lett. Létrejött az agrárproletáriátus, s a társadalmi feszültségek főként ezen a területen jelentkeztek. A Rerum novarumban megfogalmazott szociális gondolatok messze álltak az akkori idők magyar társadalmának közszellemétől.

Más kérdés, hogy szociális mozgalmak már a múlt század végén jelentkeztek, de súlyuk még nem volt jelentős.

Ismét fölfedezzük

Az egyház a század első felében érezte-e a szociális gondolat fontosságát?

Hivatalosan nem. A lökést az 1931-ben megjelent Quadragesimo anno körlevél adta. Magyarországon a Rerum novarum eszméi ezzel találtak táptalajra az alsó papság és a gondolkodó világi hívek körében. Létrejött EMSZO és a KIOE, melyek kifejezetten katolikus munkásegyletek voltak. Nem feledkezhetünk meg Prohászka Ottokárnak és Giesswein Sándornak a század elejétől kibontakozó szociális apostolkodásáról.

Kerkay Jenő jezsuita páter a 30-as években hozta létre a KALOT-ot. Ez a mozgalom sajátosan magyar jelenségként a földosztásra váró, sorsának jobbra fordulását attól remélő agrár ifjúságot célozta meg. Kerkay Jenő azért hívta létre a KALOT-ot, hogy ezzel is előkészítse a katolikus egyház szerepét a földosztásban, s ez ne maradjon a kommunistákra. Tudjuk, ők később hogyan oldották meg a „kollektivizálást”.

Az EMSZO-hoz, a KIOE-hez és a KALOT-hoz sorolható a hazai Kolping mozgalom is?

Nem, hiszen már sokkal korábban, 1856-ban megjelent Magyarországon. Adolf Kolping személyes hatására jöttek létre nálunk a Katolikus Legényegyletek. Ő próféta módon előre látott, messze megelőzve korát. Világosan tudta, amit mi most a XX. sz. végén lassan fölismertünk: A munkásnak nem az a célja, hogy utódjaik is munkások legyenek. A munkás azt szeretné, hogy fia vasaltnadrágos technikussá vagy mérnökké váljon. Tehát munkásnak lenni nem végső cél.

Kolping felfigyelt a céhek szétesésére, s arra, hogy a céhben lévő segédek, akiket ma szakmunkásnak neveznek elzüllöttek, lecsúsztak. Kolping ezeket akarta fölemelni, de nem a kapitalista gyári munkás szintjére, akit majd kizsákmányolhatnak, hanem önálló iparossá, kiváló szakemberré, polgárrá akarta tenni őket. Időközben ez a fajta embertípus háttérbe szorult, s csak most, a XX. sz. végén kezdik ismét fölfedezni. Ezzel magyarázható Kolping népszerűsége, boldoggá avatása.

Ez azt jelenti, hogy ő a közösséggel szemben az egyént, a személyest részesítette előnyben?

Adolf Kolping mozgalmának központi gondolata: az individuális etikát hogyan lehet közösségi, keresztény etikává fejleszteni? A Kolping-család mozgalomban a fiatalok a keresztény társadalomelmélet alapjait a gyakorlatban élhetik meg. Kolping elsősorban nem tanított, hanem megteremtette amit mások hirdettek. Azt vallotta: politizáljanak az emberek, emeljék föl szavukat a társadalmi igazságtalanságok ellen. Rámutatott egy lényeges dologra: ha valaki bajban van, s csak vigasztaló, szép szavakat mondanak neki, de másként nem segítik, ezzel csak fokozzák bánatát és szomorúságát. Az ebben foglaltak ma is súlyos kísértést jelentenek az egyháznak. Kolping szerint a karitás nem lehet fő cél. Szaktudást, munkalehetőséget kell adni; azaz szociálisan kell az államnak, illetve az alulról jövő szervezeteknek megoldani a feszültséget.

Legutoljára a munkás

Manapság sokat beszélnek az úgynevezett munkáskérdésről, anélkül, hogy egyetlen munkást megkérdeznének. A munkásságot Magyarországon mindenki ugródeszkának tekintette, olyan tömegbázisnak, melyet fel lehet használni saját céljaira. Ezért nem csoda, ha a munkásság mindenkivel szemben bizalmatlan, s a róla szóló szép elveket üres demagógiának tekinti. Mit tehet az egyház megnyerésük érdekében?

Az egyháznak ma sem pénze, sem hatalma nincs, ám mégis képes befolyásolni a társadalmi közgondolkozást, s az egyesületeken keresztül modellszerűen meg lehet jeleníteni a követésre érdemes keresztény-szociális etikai magatartást. Ha valamely katolikus egyesületben elindul egy jó kezdeményezés, ahhoz csatlakoznak az emberek; igaz, legutoljára a munkás. A mai magyar katolikus egyesületeknek szinte kivétel nélkül értelmiségiek a tagjai. Ezen sem lehet csodálkozni. A múltban olyan erős volt a világnézeti kihívás, hogy csak a szellemileg jól felkészült ember tudott válaszolni az ateizmusra. Elkötelezett

kereszténynek maradni, hacsak valaki nem népi vallásos hagyomány alapján volt az, szellemi munkát jelentett. A munkás fizikailag elfáradt, nem tudott energiát fordítani arra, hogy átlásson a rázúdított ideológián.

Az egyház szociális fogyatékosága a katolikus szervezeteken keresztül jelenik meg. Nagy szerepe lehet ebben a Kereszténydemokrata Néppártnak, de igen fontos a polgároknak, a társadalomnak öntevékeny szerveződése.

Mi lehet ebben az egyház gyakorlati szerepe?

A plébániákon és a katolikus szervezetekben mutasson be modell értékű lehetőségeket. Szervezzen olyan szállásokat, ahol keresztény légkörben, megfelelő kulturálódási lehetőségek között, otthon is jól érezhetik magukat az emberek. Az elmúlt negyven év megmutatta: pusztán humanista módon ezt nem lehet megoldani. Ahol kivész az istenhit, elsívárosodik az élet. Ennek példái a múlt munkásszállói. Ehhez persze pénzre van szükség, s az egyháznak ma nincsenek javai, s a föladataira alkalmas emberei is hiányoznak. Az egyesületek azonban lassan-lassan mégis képesek lehetnek egyre nagyobb hatékonysággal működni. Itt említem meg, hogy sajnálatos módon Magyarország, mint a „legvidámabb barakk” szerepelt a világ előtt, s ezért a Közép- és Kelet-Európát támogató nyugati katolikus segélyszervezetek Magyarországnak juttatták és juttatják ma is a legkisebb támogatást.

Nem harmadik út

A szociális gondolat elterjesztéséhez milyen szemléletváltásra lenne szükség az egyházon belül?

A magyar papság és a püspökök is ennek a népnek a tagjai, ugyanazokkal a sokszor rossz beidegződésekkel, melyek másokat is jellemeznek. A szocializmus olyan rendszer volt, mely az embert kiforgatta emberi mivoltából. Emberellenes gazdasági és társadalmi életformára kényszerített mindenkit. A természetet viszont nem lehet kiölni az emberből, s ezért vadhajtások jelentkeztek: a korrupció, az önzés, egymás tiszteletének hiánya. Az egyháznak meg kell határoznia a kommunizmus utáni Magyarországon az életre adott gyakorlati válaszait. Az egyházat azonban nem szabad úgy elképzelni, mint egy erőszakszervezetet: kiad egy körlevelet, s azt holnap – mint valami rendeletet – behajtja az embereken. Pénzzel és erőszakkal könnyű „eredményt” elérni. Az egyháznak azonban nem ilyenek a módszerei. Mi a példaadással, a lehetőség megmutatásával csak lassabban tudunk előrehaladni.

A várakozás azonban egyre növekszik a társadalomban...

Az egyház a szorító társadalmi-szociális kérdéseket anyagi vagy hatalmi úton képtelen megoldani. Az egyház tudatos minőségi neveléssel az individuális etikán keresztül a szociális etikára ébresztheti rá az embereket. Az egyház nem helyettesítheti az iskolát, az otthont, de jogosan tart igényt arra, hogy a világnézeti nevelésből kivegye a részét.

A kárpótlási törvény sajnos nem vonatkozik a katolikus szervezetek volt házaira, ingatlanaira, melyekre pedig – éppen az elmondottak miatt – égetően szükség lenne. Például a volt katolikus színházak is államosították, melynek helyén később a KISZ Központi Művészegyüttese működött. A katolikus egyesületek a kommunisták nagy „ellenségei” voltak, mivel éppen azt a társadalmi programot akarták keresztény szellemben megvalósítani, melyet a kommunisták ateista módon, a demokráciára hivatkozó demagógiával hirdették.

Sokan „harmadik utas” megoldást látnak az egyház szociális tanításában...

A *Rerum novarum* és a többi szociális enciklika nem hirdeti harmadik utas politikát a kapitalizmussal és a szocializmussal szemben, hanem azt mondja: ha bármely társadalmi-gazdasági rendszer nem istenképiségből vezeti le az ember méltóságát, akkor előbb-utóbb eluralkodik az önzés, kialakul a társadalmi igazságtalanság. Előbb az embert kell belülről megváltoztatni, s ettől változik meg, válhat jobbá a társadalom.

(Elmer István, Új Ember, 1991. december 8.)

Bűneink megvallása

– Érdemes-e gyónni? –

Nemrég jelent meg Bolberitz Pál: Minek gyónjak? című füzet az Ecclesia kiadónál. A Hittudományi Egyetem professzora a bűnbánat és bűnbocsánat lényegét értelmezi. A témával kapcsolatban kérdésekkel fordultunk hozzá.

Az emberek ma kevésbé szívesen mennek gyónni. Vajon miért?

Nagyon egyszerű. Mert szégyellik magukat. Ez az érzés gyermekkorban még nem erős. A gyermek olykor egyenesen „büszke” rá, hogy milyen sokszor és sokat gyónt. Később azonban könnyen konfliktusba kerülhet önmagával. A személyiségéért vívott harcban megkeményedik és benső világába való jószándékú beavatkozást is jogtalannak érzi. Szabadságának megsértését látja benne. Kialakul egyfajta identitástudata, és elfogad egy életeszmenyt. Csak akkor lesz kiegyensúlyozott, ha úgy érzi, hogy cselekedetei összhangban állnak az elfogadott eszménnyel. Ha ez nem sikerül, inkább lejjebb szállítja a mércét. Nem a cselekvésén változtat, hanem megkérdőjelezi azokat az erkölcsi értékeket, amelyeket nem tud összeegyeztetni saját konkrét életgyakorlatával.

Napjainkban sajnos kezd elterjedni az a felfogás, hogy csak az a bűnös, aki „jogi” bünt követett el. Az erkölcsi rend így azonossá válik a jogrenddel. Nem elvont normához, vagy elváráshoz igazodik, hanem az adott társadalmi körben kialakult gyakorlathoz. Ideig-óráig lehet ezt a látszatot kelteni, de hiába fogom be a fülemet és csukom be a szememet, attól az erkölcsi rend még létezik. Mindenkinek van lelkiismerete, amely olykor kíméletlenül megszólal és elhallgattatása könnyen testi-lelki betegségben nyilvánulhat meg. Sokan ilyenkor elmennek a pszichológushoz, a pszichiáterhez és ott föltárulkoznak.

Miért nem a papot keresik fel?

A papság társadalmi tekintélyét 1950 óta módszeresen lejáratták az emberek tudatában, miközben a természettudománnyal foglalkozók társadalmi presztízsét növelik. E mögött az a tévedés húzódik meg, hogy a természettudomány az a biztos tudomány, amely az emberi élet minden kérdésére biztos választ ad, így a lelki élet problémáira is. A pszichológus, a pszichiáter valóságos rituális körülmények között fogadja páciensét, és abból indul ki, hogy az beteg pszichéjű. A tettek őszinte, kérlelhetetlen megítélése így elmarad, hiszen betegnek lenni nem bűn, betegnek lenni mindenkinek joga van. E szakemberek akárhányszor ily esetekben recepteket írnak fel, tablettákat adnak, hogy „megszüntessék” a büntudatot. Freud óta ugyanis a bünt és büntudatot az emberi élet negatív mozzanataként fogják fel, amely hátráltatja a kreativitás kibontakozását. Szerintük a pap azzal, hogy „megítéli” a gyónót, büntudatot kelt benne, s ezáltal neurotikussá, szorongásossá teszi. Ez pedig lelki betegség, amely ellen küzdeni kell. A pszichológus, a pszichiáter eszményi képet állít a „beteg” ember elé azzal, hogy próbáljon olyan lenni, mint a közvélemény által elfogadott eszményi, egészséges ember.

Miben különbözik a gyónás ettől a terápiától?

A gyóntató pap azt az eszményi emberképet állítja elé, amelyet Isten gondolt el rólunk. Nem a természetes, hanem a természetfölötti emberképet. Ilyennek kellene lennünk, és nem olyanoknak, amilyenek az emberek általában elvárják tőlünk. Az Úr Isten azért állít elé ilyen magas mércét, hogy soha ne bízzuk el magunkat és mindig érezzük, hogy üres kézzel,

koldusként állunk előtte. A gögös, „önmagát megvalósító” embertípus ezt nem bírja elviselni. Ő nem áll „üres kézzel” senki előtt, ő nem „koldul” senkitől. Nem fog letérdelni és a „magassága felét” felajánlani Istennek.

Ezt az ideális emberképet bármelyik jámbor hívő felkeltheti bennünk a kinyilatkoztatásból, a Szentírásból. Mégis a papnak gyónunk...

Jézus Krisztus a 12 apostolnak adta a bűnbocsátó hatalmat és nem „általában” minden hívőnek. „Vegyétek a Szentlelket, akinek megbocsátjátok bűneit, meg vannak bocsátva...” A 12 apostol utódai: a pápa, a püspökök és a papok különféle fokozatokban. Az egyház kétezer éves hagyománya, hogy a megkeresztelt emberek között is van bizonyos objektív hierarchia, a második isteni személy, Jézus Krisztus döntése alapján. A pap, szentelése révén nem „magántanácsokat” ad, hanem az egyház tanítása szerint gyóntat.

A pszichológus, a pszichiáter nem tud feloldozni. A gyónásnak pedig ez a lényege. A feloldozást az őszinte bűnbánatra adja a pap, és nem csak a bűnök felsorolására. A bűnbánat azt jelenti, hogy tudom; Isten engem előbb szeretett, és én ezzel a szeretettel szemben hálátlan voltam. Megszegtem a parancsait. Ilyetén cselekedeteimet elítélem, és komoly szándékom, hogy a jövőben nem követem el őket. Bűneink felsorolása azért szükséges, mert a papnak tudnia kell, hogy mire adja a feloldozást. Joga van kérdezni, hiszen lehet, hogy valaki olyasmit tart bűnnek, ami az egyház tanítása szerint nem az. Az elégtétel tulajdonképpen „formális”; ima vagy jócselekedet. Az „igazi elégtétel” bűneinkért az Úr Jézus Krisztus kereszthalála.

A bűn nem csak Istent sérti, hanem az egyházat is...

Az egyház egyrészt pusztán emberi társaság, de ugyanakkor a szentek egyháza is, amelybe beletartozik mindenki, aki a megszentelő kegyelem állapotában van. Aki vétkezik, kiszakítja magát Krisztus titokzatos testéből. Ha vissza akar kerülni, ki kell engesztelődnie a „szentek egyházával” is. Ezért kell az egyház előtt megvallani minden egyes bűnt, és milyen jó, hogy az egyházat főllesztelt pap képviseli és nem a hívők tágabb gyülekezete, akik aligha őriznék titokként, amit hallottak. A bűnbánat szentsége a gyónási titok által védelt terület. A pap nem beszélhet róla, a legkisebb jelét sem adhatja annak, hogy a gyónó ügyéről tud valamit. A gyónási titkot az egyház nagyon komolyan veszi.

Van esetleg valamiféle oka is annak, hogy ma kevesebben gyónnak mint korábban?

A II. Vatikáni zsinat után kezdett elterjedni az a megtévesztő nézet, hogy csak a halálos bűnöket kell meggyónni. Halálos bűnt az követ el, aki súlyos dologban tudva és akarva megszegi Isten parancsát, melynek háttér motívuma az Isten iránti gyűlölet. Ámde egy templomba járó ember ilyet nem tesz, tehát nem kell gyóntania. Mi a súlyos bűn? Leegyszerűsítve a 10 parancsolat, az egyház 5 parancsolata és a szeretet főparancsa ellen elkövetett bűnök. Sok embernek nincs megfelelő erkölcsi érzéke és nem fogadja el, hogy az isteni törvény független az emberi közmegegyezéstől, a tudományos eredményektől... örök törvény. Azt esetleg elismeri, hogy súlyos bűnt követett el, de rögtön védekezik is: nem tudva és nem akarva tette. Az ember – ha van is szabad akarata – mindig determinálják körülményei. „Hát gyűlölöm én az Istent?” – kérdezik. „Vétkeztem ugyan ellene, de szeretem őt” Erre az Úr Jézus a következőt válaszolja az evangéliumban: „Nem, aki mondja nekem, Uram, Uram, jut be a mennyek országába, hanem aki megcselekszi az én mennyei Atyám akaratát”, és: „aki szeret engem, megtartja parancsaimat” .

Vannak akik azt állítják, hogy hívő ember nem is tud halálos bűnt elkövetni. Az a Rousseau-i és marxi gondolat húzódik meg emögött, hogy minden ember ártatlannak születik, csak később, a körülmények teszik rosszá. Ez tévedés. Minden ember az áteredő bűn terhével születik és a keresztség után is hordozza annak nyomait. Nem kevésbé veszélyes tévedés az is, hogy a bocsánatos bűnök amolyan hétköznapi gyarlóságok. Annyira hozzátartoznak az életünkhöz, hogy képtelenek volnánk elszakadni tőlük. E felfogás súlyos hitetlenséget sejtet. Bizalmatlanságot Isten segítő kegyelmével szemben; mintha ő nem tudna segíteni rajtunk kegyelmével.

Mi a bánatima értelme?

A bánatimában komoly ígéretet teszünk Istennek, de nem fogadalmat. A korábbi magyar gyakorlat nem volt szerencsés; Az „erősen fogadom, hogy többé nem vétkezem...” kifejezés sokakat elriaszthatott a gyónástól. Nem tisztességes valamit megfogadni, abban a tudatban, hogy valószínűleg nem vagyok képes teljesíteni a fogadalmamat. Becsületesebbnek és hitelesebbnek tűnik ez a megfogalmazás: „komolyan ígérem, hogy a bűnt és a bűnre vezető alkalmat elkerülöm”. A jövőnek ugyanis nem vagyok ura. A jövő ura az Isten. Én csak azt mondhatom; kérem a jó Isten kegyelmét, amelyet a bűnbánat szentsége közvetít számomra. A feloldozás akkor hatékony, ha elvégeztem az elégtételt, amely azonban nem mágikus cselekedet és nem alakít át jobb emberré automatikusan. Nevelni kell magamat, hogy a régi ember „szokásai” helyébe – ezek rossz beidegződésekként nyomokban a feloldozás után is megmaradnak bennem – újakat teremtsék, például a jó cselekedetek és erények gyakorlása révén. A bűnbánat szentsége nehéz és „fárasztó keresztség”.

Vannak akik szívesen gyónnának, de nem tehetik. Az újra házasodottakra gondolok.

A házasság fölbonthatatlansága kinyilatkoztatott isteni törvény. Ezen sem a római pápa, sem a zsinat nem változtathat. Az egyház a második házasságot – ha az első egyházilag érvényes volt – érvénytelennek tekinti. A törvénytelen kapcsolatok között azonban óriási különbségek vannak. Sokan meggondolatlanul házasodtak, vagy önhibájukon kívül váltak el, majd újra házasodtak. Az ilyen emberekben is él a hit és szeretnének gyónni. Lelki problémáikat – a gyónási titok védelme alatt – beszéljék meg a pappal, aki mindent megtesz értük, föloldozást azonban, sajnos nem adhat. Amikor az egyház szigorúnak mutatkozik az ilyen ügyekben, voltaképp azokat a tagjait védi, akik esetleg komoly áldozatokat hozva élnek a fölbonthatatlan szentségi házasságban. Az egyház arra buzdítja elvált és pusztán polgárilag újra házasodott híveit, hogy éljenek keresztyén életet és egyenlőre bízzák Istenre, hogyan gondoskodik majd üdvösségükről. „Híveket” mondtam, mert az egyház nem tekinti „kiközösítettnek” e tagjait, hanem ugyanolyan gyarló embereknek, mint amilyenek mindnyájan vagyunk, csak legfeljebb az ő „gyarlóságuk” „látványosabb” a többinél.

(Zimányi Ágnes, Új Ember (Lelkiség), 1991. január 6.)

Szem nem látta, fül nem hallotta

Beszélgetés a halálközeli állapotról

Az intenzív orvosi ellátás, az újraélesztési technikák tökéletesedése következtében ma már elég sokat tudunk a halálközeli állapotról. A tapasztalatokat több mint egy évtizede gyűjtik, magyarázzák; a téma első – pontosabban egyik első – kutatója R. A. Moody ezernél is több esetet dolgozott fel. Könyvében – Élet az élet után – tipizálja az élményeket, amelyeket a klinikai halálból visszatérők „odaát” szereztek. Dr. Moody és a többi kutató könyvei, tanulmányai nagy késéssel jelentek meg nálunk. Nemrégiben alakult egy kicsiny kutatócsoport a hazai tapasztalatok feldolgozására. A tudományos közvélemény, a hivatalos orvoslás és a léttel foglalkozó tudományok a filozófusok azonban még mindig nem vesznek tudomást a jelenségről. Moody könyvéhez dr. Bolberitz Pál professzor, a Pázmány Péter Hittudományi Egyetem dékánhelyettese írt utószót. Őt kérdeztük:

Mi lehet a hosszú ideje tartó elzárkózás oka?

A materialista világnézet talaján álló orvostudomány eszközeivel ez a jelenség egyszerűen nem vizsgálható. A természettudományos módszer ugyanis kizárólag a lét materialista valóságát képes kutatni, ami ezen kívül esik, azt vagy nem létezőnek tartja, vagy a babonák közé sorolja. A léttant, ha az európai gondolkodás hagyományai szerint metafizikának nevezzük, és elfogadjuk, hogy a valóságba nemcsak az anyagi természetű, hanem egy „másféle” terület jelenségei is beletartoznak; hogy a szellem nem az anyag valamiféle lelkileg „kifinomult” formája, derivátuma, hanem egy magasabb rendű valóság, akkor tudjuk megközelíteni ezeket a jelenségeket.

Mit mondanak tehát a halálközeli élmények, ha a léttan eszközeivel kísérreljük meg értelmezni őket?

Azt, hogy az embernek van szellemi lelke, és az magasabb rendű az anyagi valóságnál. Földi életünkben szellemi létünkről csak részleges tapasztalataink vannak, ritkán adatik meg számunkra, hogy átéljük a teljesség, az egységben látás élményét. A klinikai halálból visszatérők ezt a tapasztalatot, ezt az élményt írják le. Beszámolóik arról szólnak, hogy a szellem transzcendálja az anyagot, vagyis egységben a tér-idő korlátoktól megszabadulva látják életüket. A módszertani probléma nem az élmény jelentésének kihámozása, hanem az, hogy tapasztalat – legalábbis elvileg – lehet hamis tudat terméke. Az, hogy sokan számolnak be hasonló dolgokról, nem jelenti azt, hogy amit mondanak, az igaz is. Az élmény ugyanis nem szükségszerűen következik be a klinikai halál állapotában. Hogy miért, azt az orvostudománynak és a lélektannak kellene kikutatnia. Én természetesen hiszek abban, hogy többnyire igazat mondanak azok, akik e tapasztalatokat elmesélik.

A filozófia mellett a vallásnak is értelmeznie kell ezeket a beszámolókat. Mennyire egyeztethetők ezek össze a keresztény tanításokkal?

E beszámolók önmagukban véve nincsenek ellentétben a kinyilatkoztatással, és – számunkra – egy magasabb rendű valóság létre utalnak.

A beszámolók egy különleges érzelmi állapotról szólnak; ennek köszönhető, hogy a visszatérők – új, vagy ha úgy tetszik: hátralévő – életükben más emberré válnak. Kevésbé fontos számukra a pénz, a siker, a világ elismerése, többet foglalkoznak belső életükkel;

mondhatni erkölcsösebbek lesznek. A beszámolók részleteikben is hasonlítanak egymáshoz. A kritikus helyzetben lévők többsége látja saját magát, amikor az orvos a halál beálltát megállapítja; áthalad egy sötét alagúton; utazása végén ragyogó fény várja; élete eseményeit egyszerre – panorámaszerűen – látja és érti meg. Hétköznapi ésszel ezeket az elemeket könnyű összekapcsolni a mennyországra vonatkozó elképzelésekkel. Mit szól ehhez a teológus?

Ezekkel a mozzanatokkal óvatosan kell bánni, testi, tudati okait fel kell tárni. A klinikai halál állapotában aktivizálódhatnak, előtérbe helyeződhetnek a már meglévő vallási képzetek, így könnyen lehet, hogy ezek a kritikus helyzetben lévő személy saját, korábbi tapasztalataira vezethetők vissza. A kinyilatkoztatásból különben is csak nagyon keveset tudunk arról, amit mennyországnak és pokolnak mondanak. Az ezekhez kapcsolódó elképzelések nagy része festőktől származik, és – az ikonfestőket kivéve – sajnos – ők a „legrosszabb” bibliamagyarázók...

Amit a mennyek országáról valóban tudni lehet, az nem több annál, amennyit Szent Pál mond: „Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi elme föl nem foghatja azt a boldogságot, amit az Isten az őt szeretőknek készített.”

A katolikus egyház századokon keresztül szigorúan tartózkodott attól, hogy a tanításain kívül eső hitbéli megnyilvánulásokat, jelenségeket értelmezze, mi több, népszerűsítse. Professzor úr most mégis vállalkozik erre. Miért?

Népszerűsítésre sem most, sem az utószó megírásakor nem vállalkoztam. A katolikus egyház mindig is – nyilvánvaló saját tanrendszerének összefüggéseiben, háttérhorizontjában elhelyezve – értelmezte mindazokat a világnézeti és erkölcsi jelenségeket, amelyek tanításával kapcsolatba hozhatók voltak. Ez ma is kötelessége.

(Koncz Mária, Élet és Irodalom, 1990. október 19.)

Hit, filozófia, erkölcs

Egy tudós pap: Bolberitz Pál

Dr. Bolberitz Pál, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár. A névjegy nagyon rövid a professzor úrról. De ennél mint ember, pap, tudós sokkal több. Tudása, felkészültsége, diplomáciai érzéke és határozottsága tiszteletet ébreszt a vele találkozóban, ám a legnehezebb helyzeteket is pillanatok alatt oldja fel remek humorával.

Egy beszélgetéssorozatot indítunk el hármásban. Bolberitz atya, a Tisztelt Olvasó, s a Keresztény Élet gondolatcseréje ez. Mai számunkban középpontban a professzor úr személye, életútja áll.

A fővárosi polgárság egyik köztisztelőben álló családja az Öné. Milyen értékek, példák között nevelkedett? Mit hozott otthonról?

A családi életet az ember személyes szférájának tekintem, de szívesen válaszolok néhány tényvel. Anyai nagyapám Dr. Marsovszky Pál az óbudai Szent Margit Kórház igazgató főorvosa volt, olyan ember, aki mindennap, még karácsonykor és húsvétvasárnap is bejárt betegeihez. Humanitásánál csak tudása, vallásossága és kötelességteljesítése volt nagyobb. Édesapám Dr. Bolberitz Károly a Rákócziánumban végzett, amely 1948-ig érseki főgimnázium volt, s a családi hatáson kívül olyan hittanára volt, mint a kitűnő igazgató, Pokorny Emánuel. Öten vagyunk testvérek, édesanyámmal a legnehezebb időkben is vállalták a gyerekeket. Nagyon lényeges útravalót kaptunk tőle: mindegy, hogy mi lesz a foglalkozásunk, de azt kedvvel és becsülettel végezzük. Azóta is így élünk. Édesanyám pedig szeretettel otthont teremtett.

A hatvanas évek elején, a nagy papi perek kellős közepén vették fel professzor urat a szemináriumba. Miért választotta ezt a hivatást?

A Margit körútra, a ferences atyákhoz jártam ministrálni, itt énekeltem a Kapisztrán Kórusban, P. Tamás Alajos O.F.M. karnagy vezetésével. A nagyszerű Tóth Tihamér ifjúsági nevelő tanítvány, Liska Zoltán atya volt a lelki vezetőm. Legalább ötven papi hivatás, így az enyém is az ő személyéhez kötődik. Hittant a Regnum Marianum atyáinál és világi vezetőinél tanultam, illegálisan, jóval megelőzve a II. Vatikáni Zsinat lelkipásztori útmutatását. Az érettségi után már tudtam, hogy pap leszek.

1968-ban, féléves szentendrei káplánság után Budapest-Szentimre városba nevezik ki. Egy évvel később beindul országos hírű Bibliamagyarázat-sorozata professzor úrnak. Mi volt a siker titka?

A hatvanas években az iskolai hittanokon kívül csak a templomi katekézist engedélyezték az általános iskolásoknak. Az ifjúsággal való foglalkozást (gimnazisták, egyetemisták) nagyon hamar mellőzéssel, sőt büntőn „jutalmazták”. A ciszterci Szent Imre-plébániatemplomban kezdtem el, nem kis kockázattal, előadásaimat Bibliamagyarázat címmel. A hitbeli és filozófiai tanításokon kívül mindent elmondtam, amit lehetett erkölcsi vonatkozásban, sőt politikai utalásokkal is. A bibliaórák előnye volt, hogy templomban,

nyilvánosan tartottam, s így nem volt olyan veszélye, mint a magánlakásokon történő összejöveteleknek, viszont kevesebb alkalom volt a személyes találkozásokra.

Professzor úr! Tizenöt éves egyetemi tanári működése egybeesik Őszentsége II. János Pál legfőbb pásztori szolgálatával. Hogyan vélekedik a Szentatyáról?

Őszentsége valóban szent, karizmatikus ember, kiváló kommunikációs képessége a hívőket és nem hívőket egyaránt nagyon hamar megragadja. Történelmi jelentősége éppen abban van, hogy Jézus Krisztus parancsainak teljesítését szeretettel, de következetesen, önmagán és másokon számon kéri. Továbbá abban, hogy az apostolok nyomán elmegy mindenhová hitben megerősíteni testvéreit. Nem a Vatikánban ülő, megközelíthetetlen protokolláris személy, hanem a Megváltó élő követe és tanúságtevője. Sokan konzervatizmussal vádolják. A szó jelentése a megőrzésre utal. Mindenkinek meg kell értenie, hogy a pápa alapvető feladata nem a folytonos újítás, modernizálás. Nagy baj lenne, ha éppen Péter utóda nem őrizné és nem adná tovább a hitletéteményt. Az ő nagy küldetését úgy értelmezem, mint örökösét a krisztusi értékek felett, és egyházának, híveinek szüntelen hitbéli megerősítését, továbbá az emberi méltóság őrzését.

Kedves Bolberitz atya! Hogyan telnek ma napjai? Pásztorál-e?

Ugyanúgy, mint minden más felszentelt katolikus papnak, nekem is kötelességem a breviárium napi imádkozása, a szentmiseáldozat bemutatása. Szívesen gyóntatok, s végzek más papi feladatot, ha kell. Szentelésem szerint pap vagyok, munkaköröm alapján tanszékvezető egyetemi tanár. Így az említetteken kívül elsőrendű feladatomban az egyetemi oktatás és a tudományos kutatómunka. Ezekon kívül minden héten folytatom még a „Szentimrében” megkezdett Bibliamagyarázataimat a Városmajorban és a pesti Ferences-templomban is előadásokat tartok.

Későbbi számunkban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karáról, a papképzésről folytatjuk a beszélgetést.

(Homolay Károly, Keresztény Élet 1. sz. 1993. XI. 7.)

A keresztény humanizmus esélye

Elméleti és gyakorlati ateizmus

Bolberitz Pál professzort, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának dékánját március 15-e alkalmával a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével tüntették ki. Az ismert filozófust, a keresztény bölcsélet elmélyült kutatóját korunk szellemi és erkölcsi áramlatairól, azokról az eszme- és társadalomtörténeti összefüggésekről kérdeztük, amelyek segítségével magyarázatot találhatunk napjaink ellentmondásaira, s arra, mi az egyház küldetése újjáformálódó társadalmunkban.

Professzor úr! A mindennapi élet jelenségei arról tanúskodnak, hogy több évtized történelmi kényszerpályája és szellemi elnyomtatása után eszmei bizonytalanság, tétováság jellemzi a társadalmat. Milyen okokkal magyarázható ez?

Közép- és Kelet-Európában az elmúlt néhány esztendőben az eufórikus szabadság-tudat egészen hétköznapi szabadsággá formálódott. Az emberek többsége azonban nem tud mit kezdeni ezzel a szabadsággal. A marxista-leninista ideológia monisztikus, egyenlőségre építő, valláspótlékot jelentő világnézetének megszűnésével látszólag világnézeti vákuum jött létre. Valójában azonban még sincs vákuum, ha sokan talán így élik is meg.

A marxizmus hegemoniáját megelőző időkben elevenen éltek a magyar társadalomban különféle – a folytonosságot képviselő – világnézeti irányzatok, de ezeket a diktatúra évtizedei alatt föld alá kényszerítették. Most, fölszínre jutva, mindenekelőtt föl kell térképezni őket, s a sokféleséggel és kiéretlenséggel együtt járó eszmei-szellemi zűrzavarban kell az eligazodási pontokat meghatározni.

Hasznos és valóságos

A II. világháborút megelőző évtizedeket – különösen a Horty-korszakot – a polgári liberalizmus képviselői majdnem olyan élesen támadják napjainkban, mint korábban. Politikai szélsőségekkel vádolják, s ezt a katolikus egyházra is vonatkoztatják, amely – vélekedésük szerint – kiszolgáltta az akkori hatalmat, s korát túlélte, hamis értékrendet képviselt.

1945 előtt Magyarországon hatott ez az eszmerendszer – ezt szokták sokan keresztény kurzusnak nevezni (nem szeretem a kifejezést, mivel tartalmát ma aligha határozzák meg eszmetörténeti értelemben használható módon; a kurzus egyébként futást jelent) –, amely átjárta a hétköznapiakat, meghatározta a magatartást, az életformát. Ez a sokat emlegetett európai hagyományokkal, összhangban állt. Magyarországot még a II. világháború idején is, egészen az 1944-es német megszállásig toleráns nemzetnek tartották. A magyar népben alapvetően humanista szellem élt, a becsületességet, a tisztességet, a családi élet tisztaságát legalább elvben tisztelték. A gyakorlatban eme eszményekből következő normákat ugyan sokszor megszegték, ez is tény, ám elméletileg még sem tartották helytelennek azokat. Az ellentmondásokkal együtt társadalmi méretekben mégis hasznosnak és valóságosan működő gyakorlatnak kell tartanunk.

A háború utáni rendszer ezt a keresztény világnézethez valamiképpen kötődő életformát előbb adminisztratív eszközökkel tiltotta, üldözte, 1956 után pedig elméletileg tettek kísérletet az aláásására, érdektelenségének bizonyítására, ennek minden tartozékával együtt: kompromittálni igyekeztek az egyház múltját, jelenét és a papságot. Minden, a korábbi társadalmi létezési módhoz kötődő érték lejáratására törekedtek, abból a megfontolásból: ha

valamennyit sikerül szalonképtelenné tenniük, az egyetlen megengedett és hirdetett eszmét – a marxizmus-leninizmust – tisztelik majd az emberek.

Elutasított ideológia

A marxizmus ideológiai kiüresedése viszonylag hamar megmutatkozott, azonban gyakorlati-hatalmi súlyánál fogva még hosszú ideig képes volt minden más eszmét elnyomni, s látszólagos, ám a mindennapokban félelmetes uralmát fenntartani.

Nem számoltak azonban ennek a politikának a visszaütésével. Ha nemzedékeket arra nevelnek: minden, amit nem én hirdetek, csak rossz, csak káros lehet, tehát kritizálni és elutasítani kell, ez előbb-utóbb olyan attitűdöt, magatartás módot alakít ki az emberekben, hogy azt az ideológiát is elutasítják, lenézik, kigúnyolják, amely kizárólagosan önmagát ajánlja.

A magyar viszonyok között ez a jelenség a rendszerváltozás idején felerősödve jelentkezett. Így alakult ki ideológiai szempontból az a helyzet, hogy már nem volt szükség a marxizmusra, annak csak pragmatikus vonásai kerültek előtérbe. Ezt az ideológiai kiüresedést mutatja: a mai baloldali pártok sem hirdetik a választási kampányban, hogy a marxizmus-leninizmus az egyetlen üdvözítő ideológia, és a baloldaliságnak leginkább a szociális dimenzióját hangsúlyozzák. Anélkül, hogy észrevennék, maga az egész tanítási rendszer omlott össze. A részgazságokat – amelyek fellelhetők a múltban – még a baloldaliak sem merik kimondani, mert azonnal a kommunizmus vádjával illetik őket.

Megváltás a Földön?

A marxizmusra és a fogyasztói társadalomra egyaránt jellemző ateizmus létét már korábban több szerző kimutatta. A gyakorlatban mostanában tapasztaljuk meg ezt, hiszen a lakosság körében jelentkező kiábrándultság egyik oka az, hogy rövid időn belül le kellett számolnia a rendszerváltozástól remélt gyors anyagi gazdagodással, mely azt mutatja, hogy az emberek a szabadságot elsősorban materiális szempontból ítélik meg.

Ma az embereket szinte kizárólag gazdasági és hatalmi szempontok érdeklik, s ebben – különféle mértékben – valamennyi párt azonos: ki akarják elégíteni a közhangulatból következő igényeket. Eszerint a gazdasági prosperitás az egyetlen megoldás, s ha ez bekövetkezik, minden jóra fordul az emberek életében.

Ebből a szempontból nézve a Kádár-féle korszakban tartunk. Akkoriban azt hirdették: ha a szocialista intézményrendszert és a marxista-leninista politikai modellt megvalósítjuk, kialakítjuk a sokoldalúan képzett kommunista embereszményt – az új embert –, akkor automatikusan megoldódnak a gazdasági kérdések, az emberek önzetlenné válnak, s a jó emberek közössége itt a Földön megteremti a mennyországot. A marxisták – meglepő módon – idealista és teoretikus alapon határozták meg céljaikat.

Ma a hatalmat megtestesítő pártok mindenkit azzal hitegetnek, hogy a kapitalista fogyasztói világ megteremtésével érhető el az „üdvösség”. A választási kampányban megígérik azt az „üdvözülést” – ki gyorsabban, ki lassabban, ki szerves fejlődés segítségével, mások radikális fordulattal. Azt gondolják, az embereknek kizárólag arra van szükségük, hogy anyagi jóléti helyzetbe kerüljenek. Ugyanabba a csapdába esnek, mint korábban a marxisták, mert az ember problémáinak megoldását ők is automatikusan az anyagi gazdagodástól remélik. A marxisták teoretikusan voltak materialisták, a nyugati liberális-kapitalisták pedig gyakorlati materialisták. Ez utóbbiak nem adminisztratív úton akarják

rákényszeríteni eszméiket az emberekre, hanem a fogyasztással vonják be őket a gyakorlati materializmus bűvkörébe.

Kirekesztett egyház

Hol helyezkedik el az egyház, milyen módon viszonyul a kétféle irányzathoz, s mennyiben képes azoktól függetlenül érvényesíteni saját értékrendjét, azaz üdvтанát?

A marxizmus és a mai kapitalizmus ugyanabból a gyökérből táplálkozik: a marxizmus esetében az elméleti, a kapitalizmus esetében a gyakorlati ateizmusból, s mindkettő itt a Földön ígér megváltást.

Ezért az egyházzal egyik sem tud mit kezdeni, pontosabban: ha az egyház tolja a megváltás-elképzeléseik szekerét, akkor elfogadják, ha nem hajlandó erre, eliminálják, kirekesztik: mint használhatatlan, fölösleges kacatot, elutasítják. Az egyházra és Krisztus tanítására mindkét ideológiának tehát annyiban van szüksége, amennyiben saját céljai érdekében hasznosítani tudja.

A marxista ideológia elutasította az egyházat, mert az ifjúsággal való foglalkozást, a kultúrateremtés jogát magának tartotta fönn. Perifériális szerepkörben fogadta csak el: a műemlékvédelem terén, s politikai segédszerepben, mint például a békemozgalom támogatásában.

Ma minden hatalmi törekvés elsősorban a magántulajdon védelmében erkölcsi-gyakorlati korlátozó, kordában tartó szerepet szán az egyháznak.

A gyökér tehát az ateizmus valamely fokozata. Ez lehet durva, támadó vagy toleráns: nyíltan megfogalmazott vagy agnoszticizmusba bújtatott ateizmus – az egyházzal, tanításával azonban nem tud mit kezdeni. Ez érthető, ha arra gondolunk, mit mondott az Úr Jézus: „az én országom nem e világból való”. Az egyház által mutatott út végső soron a kereszthez vezet, amely a föltámadás és az üdvösség reményét hordozza.

Egyház és hasznosság

A katolikus egyház a rendszerváltozás óta részben politikai, részben ideológiai támadások kereszttüzébe került. Ugyanakkor mintha a hirtelen jött szabadságot az üldöztetés évtizedei után maga az egyház sem tudta volna még feldolgozni. A szomszédos országokkal összehasonlítva, miben határozhatjuk meg a hazai egyház társadalmi szerepét?

A kétféle materializmus – a kommunista elméleti és a nyugati gyakorlati – Magyarországon egymást felerősítette. A rendszerváltással ideológiai szempontból azért jelentkezett nálunk a környező országokénál rosszabb helyzet, (a lengyeleknél, a szlovákoknál, a horvátoknál, az erdélyi magyaroknál), mert ott az egyház tanítása valamilyen – faji ideológiai, nemzeti ideológiai – szempontból használható volt. Nálunk, „sikerült meggyőzniük” az egész országot, hogy az egyház tanításának követéséből senkinek sincs haszna. Vagy ha igen, az egyház annyiban lehet hasznos, hogy ha a szerzetes és a paptanárs azért nem nőszül meg, mert főfoglalkozásában kíván a gyermekek nevelésével foglalkozni, (A „hasznos” kifejezés is mutatja a pusztán pragmatikus, gyakorlati, materialista felfogást.) Mindennek semmi köze a természetfölöttihez. A természetfölötti küldetéssel így napjainkban aligha tud bármit kezdeni a magyar nép.

Wilhelm Röpke, a neves svájci közgazdász *A harmadik út* című könyvében, amely a háború vége felé jelent meg magyarul, foglalkozik a kétféle irányzat – marxizmus és kapitalizmus – összebékítésének gondolatával. A posztkommunista országokban a szintézis rosszul sikerült. Az elmúlt néhány esztendő a marxista materializmusból és a nyugati liberális

kapitalizmusból a rosszat hozta ki. Ennek az oka, hogy a felszín alatt ez a rossz már régebbtől fogva élt Magyarországon. A hatvanas évektől kezdve fölismerhető a jelenléte, amely még hosszú ideig le volt „öntve” vörös „ideológia-szósszal”. Miután ez 1989-90-ben lecsorgott, láthatóvá lett alatta a negatív „valami más” amely elméletileg a felvilágosodás eszméinek egyes szellemi morzsáiból táplálkozott – tolerancia-elv, liberalizmus, individualizmus –, s ezek a marxizmus uralma alatt, mivel annyira el voltak nyomva, hogy nem hogy kipróbálni nem lehetett őket, de beszélni sem volt szabad róluk, idealizálódtak, misztifikálódtak, egyúttal abszolutizálódtak, s főleg értelmiségi körökben hön vágyott valláspótló eszmerendszerként jelentkeztek.

Álmodozás az eszméről

A szellemi életben ez az eszmerendszer milyen hatást fejtett ki régebben, s mennyiben van jelen manapság? Az európaiság és kereszténység – mint rokonértelmű kifejezések – ebben az összefüggésben mintha érvényüket vesztenék.

A magyar kultúra egészét átjárta. A hatvanas évek közepétől a magyar kultúra meghatározó személyiségei, még ha magukat ellenzékinek tartották is, azok voltak, akik valamiképpen már a háború előtti Magyarországon szembe kerültek az úgymond keresztény Magyarországgal: képmutatónak tartották azt világot, elvetették a keresztény értékeket, s azt hitték, akkor igazán európaiak. Kétszáz esztendővel a felvilágosodás után álmodoznak annak eszméiről. Ideáljaikat becsempészték alkotásaikba, s ezek a művek uralják ma is a magyar kultúrát. Szerzőik a rendszerváltozáskor ledobták a marxista köntöst, s megjelent egy nagypolgári világkép, amelybe befér a kozmopolitizmus, a klasszikus liberalizmus, az individualizmus, az abszolút autonóm erkölcs, a vallás és az erkölcs szétválasztása, az ész vallása, mindaz, amiről úgy gondolják, nyugati, s ezt nyugati tekintélyekkel alá is támasztják. Ezek az eszmék a közéletben különböző szlogenekben jelennek meg: a vallás magánügy, a vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság éles elválasztása.

Az eklektikus ideológiai világkép mögött a pragmatikus materializmus húzódik meg. Világosan kell látni, hogy mindaz, ami az aufklárizmusban még eszményi volt a keresztény neveltetés és ihletettség következtében: az Istennek mint olyannak, az észnek és tudománynak piedesztálra helyezése – mára a gyakorlatban sok szempontból megkérdőjeleződött.

Minden viszonylagossá vált

A kételkedés, a relativizálás a fölvilágosodás kezdeti öntudatával szemben egyre inkább meghatározója lett ennek a századnak, s az egykori eszmények egyre inkább fantomeszményekké váltak. Vajon nem az történt-e, hogy a kommunizmus eszmei ürességét másféle eszmei üresség váltotta fel?

Az eszmények hiánya erre mutat. A kommunisták – mint említettem – hegemoniájuk érdekében járatták le az eszményeket, az értelmiségnek egy csoportja pedig azért, mert attitűdje minden megkérdőjelezésre irányult, kivéve néhány, általa előtérbe tolt filozófus és művész tekintélyét.

Isten helyébe a kultúra lépett, amely azonban szétesőben van. Nincsenek áramlatok, iskolák, hódít az individuális kultúra, amelynek értéke szűk csoportok önkényes értékítéletétől függ.

Számukra nincs se teológiai, se tudományos, se erkölcsi eszmény – minden relativizálódott. Maradt az egyén egzisztenciája, konkrét gazdasági, erkölcsi és esztétikai

értékrendje. Ma ezt nevezik pluralizmusnak: mindenki abból válogat, amiből akar. Ez pedig nem más, mint a fogyasztói társadalmi szemlélet átvitele a szellemi világba. Érvényes ez a vallással kapcsolatban is, amelyet addig „használnak”, amíg nem jön helyette egy jobbnak tartott „árucikk”. Egy a biztos: az önérdek, a pillanatnyi egzisztenciális hangulat, amelynek szolgálatába lehet állítani mindent. Így vesztette el tekintélyét sokak szemében Isten, az egyház, a haza és család eszménye. A szabadságnak ezt a fogyasztói szemléletét tükröző primitív fokát istenítik ma nálunk.

Nyugaton annyiban más a helyzet, hogy ott nem folytak olyan lejárató kampányok, mint a közép- és kelet-európai országokban, így Magyarországon is. Nálunk már az óvodában megjelent – mese-szinten – a marxizmus-leninizmus ideológiájának a kényszerítése. A vallást és az egyházat elhallgatták, mondván: legjobb, ha senki sem tud róluk semmit, s ezáltal az erkölcsi értékrendjük is materialistává válik.

Az egészen hétköznapi szabadsággal mindezek után nem tudunk élni. A szabadság ugyanis valamiféle értékre, eszményre irányul. A helyes irányultság, elszántság és a vele együtt járó idealizmus, elkötelezettség súlyosan hiányzik a mai magyar társadalomból, s ez a kommunista uralom öröksége.

Élő Szent István-i örökség

Nem jelentkezik-e mégis a teljességre törekvés? A magyar társadalom hiányjelenségei mögött nem a hit hiányát ismerhetjük-e föl, amelyet társadalmi értelemben keresztény értékrendnek nevezünk?

Az emberekből nem lehet egészen kipusztítani a transzcendencia iránti vágyat. Bízhatunk benne, hogy egyszer majd rádöbbennek a hiányra. Magyarország ezer esztendőn át a kereszténységhez kötődött, a szent-istváni örökség amelyről egyesek azt állítják, nem tudják, micsoda, igenis létezik.

A felvilágosodás korának „megkésett harcosai” az „ateista életszentség” hódolói el akarják velünk hitetni, hogy lehet jó embernek lenni akkor is, ha nincs Isten. A kultúra irányítását kézben tartó szűk réteg az oktatásban-nevelésben is azt sugallja: embernek kell lenni, mindenek fölött állóan emberinek, s mindenkinek kizárólagos joga, hogy megindokolja, mit jelent ez a szó: ember. Ez a gondolkodásmód nem különbözteti meg az *actus humanust* az *actus hoministól*. Az előbbi kifejezés emberhez méltó cselekedetet jelent, amelynek erkölcsi minősítése van, és az emberi méltóságnak felel meg, míg az *actus hominis* kifejezés az ember cselekedetét jelenti, amely akár erkölcsileg minősíthetetlen is lehet. Elfeledkeznek arról, hogy az ember lényegét Isten nélkül nem lehet teljességgel definiálni. Ebből viszont az következik, hogy sajátos értelemben csak keresztény humanizmus létezhet, és minden egyéb humanizmus-eszmény ebből meríti értékét.

Csak ennek van jövője

Az emberek különböző fokozatokban közelítenek Isten felé. Nem tudják, hogy – miközben foggal-körömmel tiltakoznak az egyház intézménye ellen, és az ellen, hogy a kereszténységhez bármi közük is legyen – tökéletlenebbül, „leszállított áron” mégis a keresztény értékrend szerint élnek. Végső soron a marxista és az aufklárista beállítottágú ember is Isten törvényei szerint él, amennyiben – mint Isten teremtménye – nem is tud másként cselekedni. Csak olyan értékrendet lehet fölállítani, amely az Isten teremtési értékrendje szerint való, továbbá a megváltásból következik és a szeretet főparancsára irányul. A tízparancsolat megtartása és a szeretet parancsa nélkül nem lehet hosszabb távon

elképzelné az emberi együttélést. Ez az a bizonyos keresztény értékrend, amelynek jövője van – mint az elhunyt miniszterelnök, Antall József is mondta –: *csak* ennek van jövője.

Mégis hangsúlyozni kívánom, hogy az egyháznak és minden kereszténynek nagy türelmet kell tanúsítania a mai időkben. A magyar társadalom olyan lábadozó beteghez hasonlít, akiről kiderült, hogy mégsem hal meg, de lélekben súlyosan beteg. A „rehabilitáció” idején az egyháznak igen fontos, elkötelezettséget sugalló evangelizációs küldetése van. Meg kell mutatnia a magyar népnek, hogy miképp kell fölépülnie több évtizedes betegségéből, hogy eljuthasson Isten országába.

(Elmer István, Új Ember 1994. április 10.)

Mindennek rendelt ideje van

Beszélgetés Bolberitz Pál címzetes apáttal, dékánnal

A választások eredménye sokaknak okozott csalódást. Kivált azoknak, akik hitték, ez keresztény ország, itt a keresztény pártokra fognak szavazni. Némi iróniával mondtam annak idején, az emberek azokon a vasárnapokon is elmentek templomba, utána pedig a szavazóhelyiségekbe és a szocialistákra szavaztak.

Sokszor elhangzik, hogy az elmúlt választásokon nem az értékek, hanem az érdekek orientálták a szavazókat. Nézetem szerint a Magyarországi helyzet több szempontból is eltér a kelet-európaiaktól. Ezt az eredményt nem sorolnám abba a klisébe, hogy a kelet-európai országokban most megint a baloldal került előtérbe. Maga a szocialista elnevezés is bizonytalan, hiszen ebben a pártban szép számmal akadnak olyanok, akik 1989 előtt abban a bizonyos pártban, az állampártban működtek. Élvezték előnyeiket. Kétségtelenül vannak emberek, akik úgy érezhették, hogy az elmúlt négy esztendőben őket háttérbe szorították. Most úgy érezhetik, ismét megszerezhetik egykori privilegizált helyzetüket. Teljesen függetlenül a pártbeli hovatartozandóságuktól, inkább egy gyarló emberi tulajdonságról van itt szó; hiába is próbálja ezt saját pártvezetésük visszaszorítani. Viszont azok az emberek, akik az elmúlt négy esztendőben másféle elkötelezettséget vállaltak, esetleg félnek ettől a helyzettől. Nyilvánvaló, hogy nem kerülnek fel újból a szögesdrótok, de alacsonyabb szinten létezik ilyen félelem.

Elméletileg úgy fogalmazhatnánk meg, valahogy kicsúsztunk az időből. Az Ószövetségben olvashatjuk, mindennek rendelt ideje van. Ha valami nem a rendelt idejében megy végbe, abból alkalmasint bajok származhatnak. A magyarság egyik tragédiája, hogy nálunk jó harminc éves elcsúszással történtek meg azok a dolgok, amiknek 1956-ban kellett volna megtörténniük. A lakosság egy jelentős része – jogosan – igazságtételre várt (a Rákosi-rendszer, az ÁVH bűnei miatt, az 1956-ot követő megtorlás miatt stb.), de ez az igazságtétel nem következett be. Elméletileg igazuk volt. A gyakorlatban nem vették észre, hogy közben korosztályok nőttek fel, akiket ez egyáltalán nem érdekel. A mai húsz éveseknek a zsidóüldözések, a háború, a Rákosi-féle Magyarország, 1956 mind történelem. Ferenc Ferdinánd meggyilkolását, az első világháborút mi is csak nagyszüleink elbeszéléseiből ismerjük, tehát ez számunkra is történelemmé vált. Az én korosztályomat – 53 éves vagyok – érinti ugyan a trianoni határozat, gyakorlatilag azonban szüleim nőttek föl ebben a helyzetben. Az én korosztályom még tudja, mi 1956, de a mai húsz éveseknek egyszerűen mese. Elméletben nagyon szép az értékorientáció, tehát helyretenni a dolgokat, csak éppen kicsúsztunk az időből. A kormánykoalíció az elmúlt négy esztendőben helyesen cselekedett, amikor az értékeket helyükre tette, csak éppen nem lehetett velük mit kezdeni. Azt gondolom, hogy a választásnál egy gyakorlatias mozzanatra került a hangsúly. A magyar nép szeret békében, biztonságban élni és szereti, ha „gondját viselik”.

Tehát ismét a jól bevált állami gondoskodás, paternalizmus?

Szomorú dolog ez, mert a társadalmi infantilizmus jele.

Kelet-európai betegség...

Igazi ütőképes középosztály, polgári osztály itt nem tudott kialakulni. Ha megnézzük, a kisgazdapártnak is azért volt – többek között – sikere 45 előtt vagy 45 után, mert alapjában

véve vidéki orientáltságú párt volt. Azok a polgárok, akik a kisgazdapártra szavaztak, még paraszt apákat és nagyapákat vallhattak őseiknek. A mi népünk még 45 után is mezőgazdasági ország volt, nagyon vékony iparos réteggel. Ez a társadalom később a „dolgozók” társadalmává alakult. Minden ilyesfajta társadalom pedig hajlamos a centralizációra. Persze, azt a centralizációt mindenkor lefedte valami mese; az elmúlt negyven évben az, hogy munkáshatalomról volt szó. Ez a nép hozzászokott ahhoz, hogy az állam vállalja helyette a gondokat, gondoskodik róla, ő pedig szívesen engedelmeskedik egy bizonyos határon belül. A kormánykoalíció (az MDF is) pontosan ezeket a korábról jól megalapozott fogódzókat kezdte kihúzni azzal, hogy megkísérelte Európa felé terelni a normákat. Ez az elképzelés nem volt kellőképpen előkészítve, nem volt megteremtve a társadalmi hátszaga. A többség azzal, hogy a szocialista pártra szavazott, nem egy marxista-leninista ideológiára szavazott. Hanem egy olyan pártra, amelyik az elmúlt négy esztendő alatt azt a látszatot tudta kelteni, hogy megszabadult az ideológiáktól. Azzal, hogy állandóan a szakértelmet hangsúlyozta, el tudta hinteni az emberekben a biztonságtudatot. Az emberekkel elfeledtették a marxizmus-leninizmust, és kialakították bennük azt a vágyat, hogy azok jöjjenek, akik „ezt már csinálták”, értenek hozzá.

Igen ám, de rosszul csinálták negyven esztendőn keresztül!

Sajnos aggasztó a mi népünk kollektív amnéziája (elfelejtőképessége). De van egy olyan mondás, hogy az emberek előbb-utóbb mindent elfelejtene, ám mégis valami picit dolgot, apróságot megjegyeznek. Erre kell gondolniuk azoknak, akik úgy vélik, hogy az emberekkel mindent el lehet felejtetni. Valami kis dologra emlékeznek. És ha valaki azt a kis dolgot megpiszkálja, akkor alkalmasint nagyon sok mindent el tud érn.

Kanyarodjunk oda vissza, ahol arról beszéltünk, hogy az előző koalíció olyan értékrend kialakítása mellett kötelezte el magát, amely mindennek az alapja lehetett. Ez az értékrend az új helyzetben ismét háttérbe fog szorulni.

Ennek a döntésnek ez a veszélye. Megpróbálok a többség gondolatvilágába belehelyezkedni. Úgy vélem, hogy az emberek túlságosan is a jelenre koncentráltak. Egy nagyon kis múltra és egy nagyon közeli jövőre összpontosítanak. Ezt meg is lehet érteni, hiszen egy ember él ötven-hatvan-hetven évet. Miféle távlatokban gondolkodják? Elfelejtette a múltból a rosszat (a négy évtizedig tartó szocializmusból), viszont emlékezett a jó adottságaira, arra, mennyi kedvezményhez jutott egy olyan ember, aki lojális volt az államhoz. Arra nem emlékezett, hogy aki nem volt lojális, az milyen sorsra jutott. Volt munkahely, viszonylag minden olcsó volt, kis vagyona biztonságban volt, az állam mindent kifizetett. Ehhez járult, hogy az elmúlt négy év még adott egy kis szabadságot is. Ha majd ebből a szabadságból visszavesznek, akkor erre fognak emlékezni. Az emberekben azonban illúziók alakulnak ki, azt hiszik, ők lesznek azok, akik mindenképp csak a kellemes szerezhetik meg maguknak. A keleti diktatúrából azt, ami kellemes volt benne, nyugatról pedig megint azt, ami kellemes. Nem a vállalkozói bizonytalanságot, nem a felelősséget. Az átlagembernek a múlt négyévi rendszerből leginkább az tetszett, hogy egyszeriben akkor mehetett ki Bécsbe a Maria-Hilferstrasse-ra, amikor arra éppen kedve kerekedett. A kommunizmus alatt pedig várnia kellett, hogy megkapja az útlevelet. Most mind a kettőből a javát válogatná ki. Ilyen azonban nem létezik.

Nagyjából ez a pragmatizmus jellemezte azt a választási kampányt, amit a szocialisták vezettek a mostani választásokon.

Én politikával nem foglalkozom. Azt azonban még egyszer hangsúlyoznám, nem szellemi értékekre voksoltak, hanem konkrét érdekre, de olyan érdekre sajnos, amely a gyakorlatban nem valósítható meg.

Tegyük hozzá, hogy Magyarországon is kialakult egy túlfogyasztásos szisztéma, amelynek az égvilágon semmilyen reális alapja nincs.

Most ugye a szakértelem került kormányra. Hát majd meglátjuk, hogy ez a szakértői kormány ezeket a vágyakat, tömeghisztériákat milyen módon tudja kezelni. Ezeknek aligha lehet megfelelni.

Nem is akarják, már egy ideje ők is arról beszélnek, vissza kell fogni a fogyasztást. Össze kell húzni a nadrágszíjat.

Amikor majd szorítani fognak egyet, ismét jelentkezik a tömegember elégedetlensége. A tömegember illúziókban él. Annak, hogy a háború utáni Németország helyre tudott állni, reális alapjai voltak. Kaptak Marshall-segélyt, amit mi nem fogunk kapni, és nem szabad megfelelni a német ember mentalitásáról sem, hiszen sok német ember életcélja a munka. A magyar ember ezzel szemben azt tekinti életcéljának, hogy jól éljen. Hogy fogyasszon. A magyarok külföldön tudnak alkalmazkodni a helyzethez, ha látják, másképp nem megy, csak munkával, gyorsan átállnak arra a tempóra. De szükségük van valami kényszerítő erőre.

Úgy vélem, ez a kényszer itt is megindult, elegendő a földek visszaadására utalnom, hiszen ezeket a földeket nem csak birtokba kell venni, de meg is kell művelni. Tiéd a föld, fogj hozzá, műveld meg.

Erre nevelni is kell az embereket. Kérdés, mennyire lehet nevelni az embereket. Meg kell értenünk a magyar népet, hiszen ennek a népnek folyvást csak ígérgettek. Kádárék annak idején felvettek óriási nyugati kölcsönöket, ebből valamicskét juttattak a népnek is, de a kölcsönt nem arra használták föl, amire kellett volna. Ennek az lett az eredménye, hogy amikor vissza kellett fizetnünk, akkor egyszerűen nem volt miből visszafizetni. Azt a látszatot kellett kelteniük, hogy mi vagyunk a béketábor legvidámabb barakkja. Azonban ez is csak ideig-óráig tartó önbecsapás volt. Azt gondolom, akármelyik párt van hatalmon, itt gazdasági érdekek diktálnak. Ezután lépnek be azok a gondok, miként lehet mindezt igazságosan elosztani. Ez viszont már erkölcsi kérdés. Óriási gondok jelentkeznek, mivel Magyarországon képtelen az erkölcs társadalmi szintre vergődni. Úgy szoktak fogalmazni, ez az ország még nem jutott el odáig, hogy a demokrácia önszabályozó elvei érvényre jussanak benne. Az egykori kollektivista fölfogást, a langyosságot viszont ide már visszahozni többé nem lehet. Ahhoz újabb aknazárna lenne szükség, egy sereg ember becsukására, a levelek fölbontására, stb., stb. Ha az új kormány ezzel próbálkoznék, senki nem állna szóba velük, egy árva fillért sem tudnának nyugatról behozni. Lehet újból szorítani, lehet centralizálni, de a régi rendszert visszahozni már nem. Magyarország nem Kuba. Nem veszi körül tenger. Az alapvető bűnös struktúrákat kellene megváltoztatni. Itt lenne óriási szerepe az egyháznak, a családnak, a különböző civil szerveződéseknek, éppen ezen a területen hangoztatott az előző koalíció olyan értékeket, amelyekre túlságosan nagy fogékonyság nem mutatkozott. Kínos, nem kínos, mégis léteznek nemzeti és keresztény értékek. Ezeket a szavakat, persze, lejáratják, holott mégiscsak erről van szó. A nemzeti tudat összefog bennünket bizonyos földrajzi, faji és kulturális egységbe, a kereszténység pedig az európai kultúrához, mondhatni a világkultúrához kapcsol bennünket. Ez a világegyházhoz tartozás.

Beszélgetéseink során elhangzott, hogy mind a szocialista, mind a liberális eszmekör egy-egy csáppal kapcsolódik az internacionalizmushoz. Igazán csak félve teszem föl a kérdést, vajon a keresztény világegyház fogalmában nincs-e benne az internacionalizmus gondolata?

Ez az egyén és közösség problematikájára megy vissza. Arra a dialektikára, hogy az egyén a közösség föltétele, miként a közösség az egyéné. Az internacionalista nemzetek „között” él, tulajdonképpen a senki földjén. Se Magyarországon, se Ausztriában, se máshol. Egyiknek az identitását sem vállalja. A kozmopolita pedig az, aki a kozmosz bármely pontján „otthon van”, ha ott jól megy a sora. Az ember azonban nem Isten, nem tud egyszerre mindenütt jelen lenni, következésképpen nem lehet valaki ugyanabban az időben a kozmosz bármely polisének „állampolgára”. Valahol mégiscsak le kell horgonyoznia, de a senki földjén nem lehet örökké élni. Ez egy fikció. Mind az internacionalizmus, mind pedig a kozmopolitizmus egyoldalúan értelmezi az egyetemességet. Nem tudja senki sem gyökereitől úgy elvágni magát, hogy ő az egész világon mindenütt identitásban legyen. Ez egyszerűen hazugság. A katolikus szó egyetemest jelent. Minden különöséget, partikularitást tiszteletben tartunk a maga értékei szerint, de nem befelé. Mert az gyöngesség jele. Hanem kifelé megmutatva, mi az többlet, amit a másoknak nyújthatok.

Ez a keresztény szeretet?

Igen. Adni kell a másoknak és át kell venni a másiktól, ami benne jó. És ez az ökumenizmus helyes értelmezése is, ami a keresztény egyházak egységének alapja. Ami összefog bennünket. Az igaz katolikus gondolkodás soha nem kirekesztő, soha sem mondjuk, „csak ez”, hanem „az is”. Ez a katolikus „kötőszó” megőrzi a személy méltóságát, mivel egyrészt egyéniségét nagyra értékeli, másfelől pedig azt nézi, hogyan lehet az emberiséget szolgálni. Ez lehet egy nemzet közössége, lehet a társadalom java, lehet Európa java, stb., stb. Ilyeténképpen a katolikus egyház mindig tudott alkalmazkodni, ám sohasem adta föl az alapelveket, amelyek összekötnek bennünket, embereket az egész világon. Ilyen alapvető elvek például a tízparancsolat, azok a törvények, amik minden ember természetében benne vannak, az Istenhit, az imádság. Az egyes népeknek kialakult szokásaik vannak, amelyeket tiszteletben kell tartani. Ugyanakkor azonban meg kell találni mindazt, amit az egyetemességben hasznosítani lehet. A katolikus egyház tehát ebben az értelemben kiegyenlítő szerepet játszik. Én ebben látom a katolikus egyház óriási értékét.

Vagyis egyetemes szervező erő.

Negyven esztendőn keresztül mondták azt, és mondják máig sokan, hogy a vallás magánügy. Nem igaz, éppen az elmondottak miatt sem. Természetes, hogy van lelkiismereti szabadság és természetes, hogy van vallásszabadság. Senkit nem szabad kényszeríteni hitbéli meggyőződésre. Azonban azt sem szabad megakadályozni, hogy ezeket a kérdéseket a nyilvánosság elé tárjuk. Nekünk, keresztényeknek kötelességünk, hogy hirdessük az evangéliumot. Szent Pál írja: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot”. Az egyháznak joga van ahhoz, hogy az államtól bizonyos törvényes garanciákat, juttatásokat kapjon, mert azok, akik az államot eltartják, nagy részt hívőnek vallják magukat. Emiatt sem lehet abszolút értelemben elválasztani az államot az egyháztól. Az állam és az egyház radikális szétválasztásának feltételei hazánkban még nincsenek biztosítva. E célhoz mind az egyháznak, mind az államnak fel kell nőnie.

(Fábián László, Új Magyarország 1994. VII.)

Merre van a kiút az erkölcsi sivatagból?

Bolberitz Pál a töretlen hitről, a rendszerváltás gyötrelmeiről és az értékrendzavarokról

Az egyetemet, amelyről 1950-ben leválasztották a teológiai és az orvosi fakultást, majd pedig három önálló karral Eötvös Loránd nevét vette fel, 1635-ben Nagyszombaton alapította Pázmány Péter bíboros, prímás, esztergomi érsek. A XVIII. század végén *Mária Terézia* felhelyezte először Budára, majd Pestre az egyetemet – mondja a dolgozószerző uraló hatalmas festményre mutatva (Pázmány éppen aláírásával hitelesíti az alapító okiratot) az 54 esztendő *Bolberitz Pál* címzetes apát, az 1992 óta Pázmány Péter Katolikus Egyetem nevet viselő intézmény Hittudományi Karának dékánja, tanszékvezető egyetemi tanára. Majd hozzáteszi, nem kis büszkeséggel a hangjában: – Tehát idén ünnepeljük az egyetem és a teológiai kar 360 éves fennállását...

Átmeneti korban

Nálunk nem úgy megy, mint a világi pályán, hogy ötletszerűen elhatározom, ezt és azt akarom csinálni, s kötöm az ebet a karóhoz. Ha valakit pappá szentelnek, elsősorban *lelkipásztor* akar lenni; magam is elsősorban az akartam lenni, s nem tudós. De aztán a körülmények másképp hozták – eleveníti fel pályája sorsforduló alakulását. – Engedelmességi fogadalmunk értelmében nem a saját fejünk után megyünk, hanem a püspök döntésében felismerjük az Isten reánk szabott akaratát. Sorsom úgy hozta: doktoráltam teológiából, dogmatikából, később Rómában voltam ösztöndíjas a jezsuiták Gregoriana egyetemén, s ott szereztem filozófiából megfelelő tudományos fokozatot. Miután szükségessé vált, hogy tanítsak, ez szerencsés módon egybeesett az érdeklődésemmel is. Elsősorban a filozófia *spekulatív szisztematikus tárgyait tanítom. Ez több részből áll: metafizika, ismeretelmélet, logika, filozófiai Isten-tan, természetbölcselet. Ezek a kérdések sok világnézeti témát is felvetnek, amelyek aléptípusai a teológiai ismereteknek: igyekszünk értelmileg alátámasztani, amit a Biblia s az egyház tanítása alapján hittel elfogadunk.* A filozófia azt akarja megmutatni, hogy az Isten igazsága nem értelmileg megalapozatlan, hanem igenis az emberi gondolkodással összeegyeztethető igazság, s az emberi tapasztalás is alátámasztja és bizonyítja, amit a hit által, a bibliai kinyilatkoztatás alapján vallunk. A teológia racionálisan próbálja végiggondolni mindazt, amit az Isten kinyilatkoztatott. Azért nevezzük tudománynak, mert nem pusztán kritika nélkül fogad el egy bibliai idézetet, hanem próbálja az egyház egész tanításába, hagyományába beleágyazni, de bizonyítási módszere sokszor filozófiai, történettudományi, sőt nyelvészeti mozzanatokot is tartalmaz. Ám ami engem speciálisan érdekel, az a filozófia és a teológia határkérdése, s történeti összefüggésben a *reneszánsz bölcselete*, mert tetszenek az átmeneti korok, a skolasztikából az újkorba például, mikor megjelenik valami új, s amikor már azok a rendszerek jönnek elő, melynek nyomai korábban fellelhetőek egy átmeneti korban. Jelenleg is filozófiai-világnézeti szempontból átmeneti korban élünk, s ha valakinek jó szeme van, máris észreveheti esetleg egy következő évezred meghatározó filozófiai rendszereinek előjeleit.

Melyek ezek? Mire hívná fel a figyelmet?

Karl *Rahner*, századunk neves teológusa mondta: *a harmadik évezred vagy vallásos világnézetű lesz, vagy egyáltalán nem lesz.* A múlt században a természettudósoknak illet ateistáknak lenni, de ma fordított a helyzet. Miközben a tömegek a templom főkapuján kimennek, a természettudomány a templom hátsó kapuján észrevétlenül besurran...

Mit tart napjaink központi kérdésének a hittudomány terén? A laikusban ugyanis óhatatlanul felvetődik: 2000 év elteltével létezik-e még megválaszolatlan kérdés? Netán mindegyik újabbat és újabbat szül az idők végezetéig?

Ami mindig is a legfontosabb kérdés: miként lehet egy adott kultúrában és emberi közegben úgy hirdetni az evangéliumot, hogy a kor embere számára olyan elfogadható üzenet legyen, amely hatékonyan formálja világnézetét és az erkölcsi életét. S meg vagyunk győződve: a mi megoldásunk adja a legteljesebb választ. De ezzel pillanatig sem nézünk le más vallásokat, más felekezeteket. Elfogadjuk, hogy bizonyos részletkérdésekben figyelemre méltó tanításokat és magatartásformákat hordoznak, ám mindenkinek joga a maga lovát dicsérni, s engedtessek meg nekünk, hogy a katolikus megoldást találjuk a legátfogóbbnak és a leginkább összeegyeztethetőnek a 2000 éves keresztény hagyománnyal. Hisszük: van időszerűség a keresztény üzenetben, amely a mai ember számára is komoly mondanivalót jelent világnézete, erkölcsi jelleme, személyisége alakításában.

A nagy nyilvánosság számára akkor vált ismertté neve, midőn kitudódott, hogy a néhai miniszterelnök Antall József végakaratóban önt kérte fel a végső tiszteletadás celebrálására, a szentbeszéd elmondására. Ön adta fel az utolsó kenetet is. Miként alakult ki ez a szoros kapcsolat kettejük között? Jelenti ez politikai vonzalmát, elkötelezettségét is?

Gimnáziumban osztályfőnököm, történelem- és magyartanárom volt Antall József, akkor, midőn a politikában még azt sem tudták, hogy létezik. Mint volt tanárossal, jó barátság szövődött közöttünk, s mivel az osztályból én lettem katolikus pap (egyik osztálytársam szintén a lelkészi pályát választotta, de reformátusként), s tekintve, hogy Antall József katolikus vallású volt, a piaristáknál érettségizett, a halálos ágyához is katolikus papot hívatott. Mivel hozzám volt bizalma, így kerültem ebbe a helyzetbe. De ebben semmiféle politikai szerepvállalás nem érhető tetten.

Jön-e Elizeus?

A Parlament előtt, Antall József koporsójánál mondott gyászbeszédében 1993 decemberében Ady „Illés szekerén” című versére utalva kijelentette: „Illés eljött, de felismertük-e? Illés szellemi tanítványába, Elizeus prófétába költözött. A magyarság legnagyobb kérdése most: jön-e Illés után Elizeus?” Hogy vélekedik erről másfél évvel később?

Keresztelő Szent János halálával lejárt a próféták kora. Tehát én sem vagyok próféta, s nem látom, mi lesz a jövőben. Az Ószövetségben szerepel Illés és szerepel Elizeus próféta. Illés egy olyan korban vált nagy prédikálónak, midőn Salamon után kettős királyság alakult ki, Izrael és Juda királysága, és ő Izrael királyságában tevékenykedett, amelyet nagymértékben befolyásolt az akkori Baál-kultusz, amely a tömegekre erősen ható, fogyasztói jellegű, pogány, szóval egy „kellemes vallás” volt. Illés a monoteizmus, vagyis az egyistenhit mellett emelte fel a szavát, s ezért sok üldöztetést szenvedett: az Ószövetség példaként állítja elénk, mint akinek világos értékrendje volt, aki megőrizte a hagyományt, a tiszta erkölcsöt, s ha kellett, ezt minden áldozat árán – az üldöztetések ellenére is – merte érvényesíteni. Illés iskolájához tartozott, s utóda lett Elizeus, aki viszont csodatevő próféta hírében állt. Hogy jön-e csodatevő próféta ezen a földön, nem tudom, de szükség lenne rá.

Gyászbeszédében kijelentette: Antall József joggal mondta, hogy a keresztény Magyarországnak van jövője. Emlékeztetett rá: a kormányfő a magyarság eszményéről úgy vélekedett: több mint ezeréves történelmi tapasztalat igazolja, hogy a magyarság, ha Szent István szellemisége alapján keresztény elvekre és erkölcsi gyakorlatra támaszkodik, akkor fent tud maradni. Hát a jelen politikai berendezkedése nem éppen ebbe az irányba mutat, más szelek fújdognak.

Ugyanaz a véleményem. Tévedés azt gondolni, hogy a gazdasági problémákkal az erkölcsi problémák is automatikusan megoldódnak. Az erkölcsre nevelni kell az ifjúságot: szóval és jó példával.

A pápa utódaiként is emlegetik a jezsuita Carlo-Maria Martini milánói bíborost, aki tanított a Gergely egyetemen, ahová ön járt – egy bibliai képre utalva úgy vélekedett: olyan helyzetben vagyunk itt Európában, mint amilyenben a zsidó nép volt, amikor kivonult Egyiptomból. A nagy rettegés a fáraótól már mögötte van, mint ahogy mi is utána vagyunk már a kíméletlen és totalitárius kommunizmustól való félelemnek, de valójában még a sivatag kellős közepén vagyunk. El kell jutni az ígéret földjére, de ehhez Mózes szemére, hitére lenne szükség, aki úgy haladt előre, mintha látná a láthatatlant. Merre van előre, amerre ennek a népnek haladni kell, hogy megmaradjon, s hitét, boldogságra való képességét se veszítse el?

A hit által látjuk a láthatatlant, mert az út nagyon világos. Jézus Krisztus megmondta: „én vagyok az út, az igazság és az élet”. Az egyház tanítását kell követni, komolyan venni, s akkor van kiút a sivatagból. Mert tudniillik a kiutat Jézus már végigjárta. Csak ő utána, az ő nyomába kell eredni. A kereszténynek ez annyit jelent: krisztianusz vagyok, vagyis Krisztus-követő. Már valaki előttünk ment. Föl is támadt a halottaiból. Mert a halál után is van még élet. Ez a mi legfőbb tanításunk, a mi örömhírünk.

De a rendszerváltás – amelynek mindennapi gyötrelmeit szenvedjük el – nem jelentett feltámadást a magyar nép számára. A Kádár-rezsim örökségeként inognak a társadalom értékalapzatai, a közösségi élet tartópillérei rendültek meg. A mindennapi életben a tisztességtelenség, a szolidaritás ijesztő mértékű hiánya jelzi és jellemzi az elhúzódozó, elmélyülő válságot. Az értékrend és erkölcs válságát a demokratikus politikai rendszer sem tudta megfékezni. Mit tehet az egyház ilyen helyzetben?

A rendszerváltás gyötrelmei a politikusok gondját-baját jelentik. Számunkra sokkal fontosabb – ami független minden rendszerváltástól – a *helyes értékrend* meghirdetése, s az arra való buzdítás, hogy azt éljék az emberek. Mi a helyes értékrend? Az, hogy a legfontosabb érték az Isten, s minden annyiban érték a teremtett értékek közül, amennyiben őhöz vezet. A szellemi értékek nyilvánvalóan fontosabbak az anyagi értékeknél, mert az anyagi érték *eszköz*, míg a szellemi értékek *cél* jellegűek. Lefordítva a hétköznapi nyelvre: ha valakinek a fogyasztói értékek állnak élete középpontjában, az előbb-utóbb olyannyira szenvedélyeinek rabjává válik, hogy nem fog törődni sem törvénnyel, sem erkölcsi érzéssel, hanem gátlástalanul rabolni, lopni hazudni fog, hogy ezeket a fogyasztói javakat megszerezze, s füttyülni fog a másik tulajdonára, emberi jogaira. Ezért egyáltalán nem közömbös, van-e az embernek erkölcsi magatartása, s az milyen tartalommal rendelkezik.

Kétségtelen, s az egyháznak jelentős küldetése van az elhúzódozó átmeneti korszakban, amely Magyarországon is észlelhető: *az elmúlt több mint négy évtized során súlyosan lejáratták az erkölcsi értékeket*. Bebizonyosodott, hogy ott, ahol a legfőbb értéktől, az Istentől elszakad az ember, előbb-utóbb el fog szakadni az emberi és humanitárius értékektől is, s az elméleti ateizmus és materializmus gyakorlati materializmust és ateizmust eredményez. Ez

pedig negáció, valaminek a tagadása, és tagadásból nem lehet sokáig megélni, hiába próbálom helyébe tenni általában az emberiséget vagy egy konkrét embert. Ami pedig az éneket illeti, kétségtelenül fontos, hogy az ember igyekszik mindent a saját szempontjából nézni és mérlegelni. De ha ez dominánssá válik, s a másik ember számomra nem cél, hanem *eszköz*, akkor bajok lesznek a humanizmus területén is. Immanuel *Kant* is megmondta – aki igazán nem vádolható katolikus bigottsággal, mivel protestáns volt –, hogy az embert célnak kell tekinteni és sohasem eszköznek. S ha elveszik az ember erkölcsi tartását, azt a belső szabályzó erőt, amiről a lelkiismeretünk is tanúskodik, s az ember kizárólag a jogrend vonalán próbálja életében az értékrendet felállítani és szabályozni, akkor súlyos visszaélések jelennek meg a közösségi életben. Ugyanis a jogrend elméletben szép, de csak annyiban hatékony, amennyiben végrehajtható. A vallási erkölcsöt előítélet-szerűen lejáratják az elmúlt 45 évben, s a helyébe semmit sem adtak. Ebből következők: *az emberek többsége már nem tud tradicionális erkölcsi nézetekből élni*, mert azok a generációk, akik ezt hordozták, nagyrészt már ki is haltak. És ha akadályozzák, hogy az egyház – amelynek Magyarországon ezer év alatt igen komoly kultúrát teremtő erkölcsi felfogása vert gyökeret – érvényesítse értékrendjét a társadalomban, akkor szembe kell néznünk azzal a ténnyel: *a jogrend veszi át az erkölcsi rend vezető szerepét, amelynek feladata, hogy az embert belülről is megfogja, ne csak a külső cselekedetekben*. Viszont ez belső tartás nélkül megvalósíthatatlan, mert nem lehet mindenki mellé őrséget állítani. Úgyhogy mégiscsak a vallási erkölcsöt kell hagyni érvényesülni. Természetesen nem a kényszer erejével, hanem sokkal nagyobb társadalmi jelenléttel, mert ennek híján az ország társadalmi, közösségi és családi életében hamarosan komoly bajok jelennek meg. Ez az a „sivatag”, amelyben vagyunk! Ugyanakkor világosan kell látni: az egyház Magyarországon ténylegesen szegény, nem törekszik semmiféle világi hatalomra, csak arra, hogy az embereknek olyan erkölcsi felfogást hirdessen, amit ő a keresztény tanítással, világnézetileg is meg tud alapozni. Vagyis Isten van az értékrend csúcán: ő az erkölcsi rend szerzője és számonkérője is egyben.

Az élet evangéliuma

Tapasztalja-e a rendszerváltás kezdete óta a magyarországi vallásosság, a hitélet erősödését, a politikából kiábrándult, hitevesztett embereknek az oltalmazó, befogadó egyház felé fordulását?

Nem nagyon. Már a '70-es, '80-as években kialakult, hogy az, aki de facto templomba járt, az *elkötelezetten* keresztény. De ez nem bizonyult jelentős számnak, még akkor sem, ha itt-ott a templomok látszólag telve voltak. Azok, akik a Gallup Intézet tavalyi felmérése szerint a 75 százalékos katolikus többséget kiteszik, legalábbis többségük olyan, hogy elméletileg szimpatizál a katolikus tanítással, de gyakorlatilag *csak a maga módján vallásos*, s templomba nem igen jár. Ám az emberek lelkéből nem lehet kitörölni, hogy az Isten felé orientálódjanak. Akárminek is nevezik ezt valójában. Azok, akik elkötelezetten hívők voltak korábban – azok maradtak most is, bár bízunk abban, hogy az új nemzedékben a korábbi negatív előítéletek háttérbe szorulnak.

II. János Pál pápa márciusi, az Élet evangéliuma elnevezésű enciklikájában – amely céljai szerint megújítja a társadalmat, igazi demokráciát és békességet teremt – elítéli az abortuszt, az euthanáziát és a halálbüntetést. Az enciklika utal a parlamenti képviselők lelkiismereti döntésére a törvények megszavazásakor, valamint arra, hogy a keresztény nem működhet együtt olyan civil törvényhozással, amely ellentétben áll Isten törvényével. Az abortusztörvényen már túl vagyunk, a „kegyes halál” ügyében még késik az

Alkotmánybíróság állásfoglalása. Hogy éli meg az egyház eme kettősséget: az Istennek tetsző dolgok és a politikai realitás szétválását?

A legmesszebbmenőkig egyetértek az enciklika elveivel, mert ezek a 2000 éves keresztény erkölcsi és teológiai tanítás összefüggéseiből fakadnak. *Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek.*

De mégsem válnak mindennapi gyakorlattá!

Azt hiszem, rossz az a megközelítés, miszerint arra kell törekedni, hogy a politikai törvényhozás, tehát ami a jogrend kategóriájába tartozik, s történetesen a keresztény erkölcsi tanítás, mindig és minden körülmények között megegyezésben legyen. Mert ez ugyanannak a valóságnak külső és belső szemlélete, aminek kétségkívül van közös találkozási pontja. A jogrend az ember külső cselekedeteit szabályozza a társadalomban, az erkölcs pedig az ember belső szándékait és cselekvését irányítja, amelynek van társadalmi dimenziója is, s itt találkozik a jogrenddel. Tehát ez ambivalens, kétoldalú dolog. És azért veszélyes a kettő szembeállítás, mint ahogy a marxizmus idején történt, hogy az erkölcs mintegy magánügynek minősült, s mindent a jogrend oldaláról közelítettek meg. Ezért is alakult ki ez a nagy erkölcsi űr. Persze, eszmeileg az lenne az ideális, hogy a kettő megegyezzen. Törekedni is kell erre, hogy közelítsen egymáshoz a jog- és az erkölcsi rend. S úgy gondolom, egy politizáló kereszténynek, ha történetesen vállalja a keresztény világnézetet és erkölcsöt a nyilvánosság előtt, akkor e mellett ki is kell állnia, s természetes, hogy az egyház tagjainak és az egyház felelős vezetőinek ezen elveket hangoztatniuk kell, s jó irányba befolyásolni a politikai életet. Viszont ténylegesen mégiscsak azt látni: olyan világban élünk, ahol sokféle érdek ütközik. és sok érdek nemegyszer úgy érvényesíti a saját felfogását – ami nem feltétlen egyezik meg a keresztény erkölcsi renddel –, hogy esetleg olyan törvény jön létre, talán egy demokratikus államban is, amely nem vagy csak részben egyezik meg a keresztény erkölcsi tanítással. Ebben az esetben egy demokratikus államban az egyháznak kötelessége, hogy mind a magán-, mind a nyilvános szférában tiltakozzon ez ellen, emelje föl a szavát, és hirdesse továbbra is a keresztény elveket. Ekkor minden keresztény embert a keresztény erkölcsiség fog kötelezni, és nem az a jogrend, amelyen – lévén demokrácia, s nem diktatúra – bármikor változtatni lehet. Mert ezek – ellentétben az erkölcsi törvényekkel – nem az örök életre szólnak. *Mulandóak, mint maga az ember.* Politizálhat az egyház akkor, ha a hitről és az erkölcsi igazságok védelméről esik szó. Sőt, kötelessége is ilyenkor hallatni a hangját, és vétkezik, ha hallgat az örök erkölcsi igazságokról.

Vannak akik úgy vélik, a magyar egyház nem alkalmazkodik rugalmasan az élet követelményeihez. Akadnak, akik a bázismozgalomban a megújulás lehetőségét, tagjaiban a modern szerzetesség csíráit látják. Hol tart – megítélése szerint – a hazai egyház megújulása, belső megtisztulása?

Nem tudom. Krisztusi parancs, hogy az egyháznak folyvást meg kell újulnia. S mivel a Szentlélek Úristen az, aki ezt a folytonos megújulást műveli bennünk, az ő sugallataira kell hallgatnunk, *főleg lelkiismeretünk helyes nevelése által.* Ám az eredmény kiértékelésére nem mi vagyunk hivatottak. Ez Arra tartozik, aki majd halálunk után számon kéri az életünket. S azt is, miért nem találtuk meg a kivezető utat az erkölcsi „sivatagból”. Ezért az egyháznak támogatnia kell – és támogat is – minden olyan törekvést az egyházon belül és kívül, amely az emberi természetre és az örök isteni törvényre építve belső megújulást eredményezhet az egyházban és a világban. Magam is ebben látom a jövő reménységét.

(Kurcz Béla, Magyar Nemzet 1995. június 10.)

A keresztény egyház befogadó, küldetése minden emberre irányul

Beszélgetés Bolberitz Pállal

Bolberitz Pál (54) teológus, filozófus, hitszónok. Tanulmányait Esztergomban és a budapesti Hittudományi Akadémián végezte, ahol teológiai doktorátust szerzett. 1966-ban szentelték pappá. Ezután Rómában a Gergely Egyetemen nyert filozófiából licenciátus fokozatot. Szentendrén, majd a fővárosi Szent Imre plébánián káplán volt és hittanár. 1973 és '78 között az Esztergomi Hittudományi Főiskolán teológiát tanít. 1978-tól a Budapesti Pázmány Péter Hittudományi Akadémia I. számú filozófiai szemináriumának tanszékvezető egyetemi tanára. Öt éve dékáni tisztséget is visel a Katolikus Egyetem Hittudományi Karán. Főszentszéki bíró, címzetes apát, a Máltai Lovagrend tagja. Magyar és német nyelvű teológiai és filozófiai művek szerzője. Bibliamagyarázatai hosszú évek óta a budai Szent Imre templomban, majd a Városmajori templomban igen népszerűek, ezeket nemcsak hívők hallgatják. Hitvitázó alkat.

Kádár János országában a magyarországi egyházak munkáját elnéző rokonszenv és hivatalos ellenszenv kísérte. A rendszerváltozás után a történelmi egyházak némi anyagi és erkölcsi jóvátételt kaptak. Ezzel egy időben egyre nagyobb feladat hárult rájuk a szociális, oktatási gondok enyhítésében. Működésük a korábbinál sokkal nagyobb nyilvánosságot kapott. A közvélemény némileg gyanakvóvá vált: hátha az egyházak világi hatalomra törnek... Bolberitz Pál filozófussal, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának dékánjával tanszékvezető egyetemi tanárával Megay László beszélgetett.

Respublika: Úgy gondolom, hogy a filozófia az emberi szellem egyik fényűzése. Végso igazságokat keres, és gyakran évszázadok telnek el, hogy egy felismerés a közgondolkodásba átmenjen. Ma, amikor a világ oly módon változik, hogy követni se tudjuk az eseményeket, mi a filozófus dolga, különösen a katolikus egyházban?

Bolberitz: Érdekes, apám vegyész mérnök volt, és annak, hogy pap vagyok, örült, ám annak kevésbé, hogy filozófus is; ezt ő már luxusnak tekintette. De ha az ember jobban meggondolja, akkor kiderül, hogy filozófia nélkül nem lehet élni, mert mindenki valamiképpen filozófál. Az emberben egy bizonyos életkorban – persze műveltségi szinttől is függ, hogy kinél mikor jön ez elő –, határhelyzetekben felvetődik a kérdés, hogy honnan vagyok, miért élek és hová megyek. Erre az emberek különböző szinteken próbálnak választ adni.

Van, aki megpróbál tudományosan felelni, s azt mondja, neki természettudományos világnézete van. Ez is egy „filozófiai” válasz, mert a világnézet szóban már benne vannak bizonyos filozófiai tételek. Mondjuk az illető azt vallja, hogy ő a természettudomány bizonyos megállapításait feltétlen alapelvnek, igazságoknak fogadja el, aminek a horizontjában egész életét értelmezi. Más dolog az, hogy egy szaktudomány végso elveit világnézeti alapnak megtenni egy kicsit veszélyes dolog, mert ez redukcionizmushoz vezethet. Én tiszteletben tartom mindenkinek a saját filozófiáját, de számomra a legmegfelelőbb egy olyan hagyomány elfogadása, amely a metafizikát tekinti a filozófia legfőbb tudományának. A metafizika a lételmélet vagy léttan, és mióta az európai kultúrák filozófiával foglalkoznak, a metafizikai probléma alapkérdés.

Nem fényűzés a filozófiával foglalkozni, ha abból a szempontból nézzük a témát, hogy – éppen a metafizikai megközelítéssel – olyanfajta segítséget ad az ember és a teljes valóság

értelmezéséhez, ami tudományosan megalapozott, szilárd bázis. Persze kompetens lehet mindenfajta megközelítés, a maga módján.

Így illetékes lehet egy természettudományos vagy társadalomtudományos, általános emberi tapasztalásra támaszkodó megközelítés is, és ebben mind vannak filozófiai elemek. De a filozófia kritikus és önkritikus tudomány, mert önmagát is felülbírája, és reflektál önmagára, továbbá olyan fogalmi bázist, olyan alapelvrendszert ad, amely tulajdonképpen minden egyes tudománynak nyújthat megfontolandó szempontokat, nem feltétlenül biztos, de érdekes eligazítást. Ugyanis a metafizika a létezővel mint létezővel, illetve a léttel mint léttel foglalkozó tudomány, és így a valóság végső okait kutatja.

Respublika: De tudomány-e valójában? Vannak, akik ezt tagadják.

Bolberitz: Van olyan filozófiai hagyomány, amely Kant óta a metafizika tudományjellegét megkérdőjelezi, és a filozófiát merőben ismeretelméleti szintre szűkíti. Nem kétséges, hogy ilyen megközelítésben problematikus a metafizika tudomány jellege. Ma már viszont a pozitív tudományok is elbizonytalanodnak a végső alapelvek kérdésében. Mert tudjuk, hogy még a természettudományban, a matematikában is felmerülnek már olyan, a „meta” szóval jelölhető problémák, amelyek az axiómákon túli kérdésekkel foglalkoznak. És itt olyan parttalan világba futunk bele, amit már nem lehet a természettudomány, a társadalomtudomány vagy akármilyen szaktudomány módszerével vizsgálni.

Heidegger mutatott rá először arra a XX. században, hogy a lét parttalanságával szembesülnünk kell. A mai világban – úgy gondolom – fokozatosan visszanyeri a filozófia, metafizikai értelemben vett létjogosultságát, mert korábban, főleg a XIX. század második felében, azt gondolták, hogy a filozófia vagy belefér Kant ismeretelméleti rendszerébe, ahol akarva-akaratlanul – legalábbis módszertanilag – valamely szaktudomány lett a „tudományok tudománya”, vagy pedig a filozófiát egyszerűn nem tekintették tudománynak. Heidegger rámutatott, hogy ma már túl kell lépni ezen a szemléleten, és vissza kell fordulni az ősi forrásokhoz, a Szókratész előtti görög bölcselőkhöz, akik még nem feledkeztek el a létről.

Respublika: Vagyis a kereszténység előtti gondolkodókhöz...

Bolberitz: Itt kaphat szerepet a hagyományos keresztény bölcsélet: arra, hogy amire ráirányul az emberi szellem – a feltétlenség, a végtelenség kérdése – az az egy és a sok viszonyának problematikája is, továbbá a metaaxiomatikus rendszerek kérdése. Ezek bizony olyan témák, melyekre nem feltétlenül tudunk pusztán az emberi ész segítségével választ adni. Itt segíthet az isteni kinyilatkoztatás, amit leginkább a Bibliából ismerünk meg.

Isten – vallják a keresztények – az üdvösség történetében megszólalt, és megszólította az embert. Kinyilatkoztatta magát, és válaszolt olyan életkérdésekre, amelyekre a filozófia vagy kevés magyarázatot adott, vagy csak éppen felvillantotta a téma nyitottságát. A teológia olyan tudomány, amely vallásos hittel fogadja el az isteni kijelentést, kinyilatkoztatást, ami közvetítéssel keresztül jut el az emberhez, és ezt utólag a filozófia segítségével próbálja racionalizálni és elfogadtatni az emberi értelemmel. Tulajdonképpen itt találkozik a filozófia a teológiával.

Respublika: A létnek van egy másik területe is. Az emberiség létéről és az emberi kultúra létéről van szó... Ezt nagyon sokan veszélyben lévőnek látják. Részint a technikai fejlődés, részint az ember természete miatt. Ilyen helyzetben még egyszer meg kell kérdezni: a hívők és a papok nem vélik-e úgy, hogy amit a világról a hit által tudnak, azt köznapibb formában kellene továbbadniuk?

Bolberitz: A filozófiában és a teológiában nincsenek olyan kényszerítő bizonyosságok, mint az egzakt természettudományokban. Ez a mai ember számára kicsit furcsa, mert annyira természettudományos műveltségben részesült, hogy minden kérdésben mindig egy matematikai kényszerítő bizonyosságra akar eljutni. Van egy híres, régi mondás: először élni kell, utána lehet filozofálni. Ez bizonyos értelemben tragédiája a magyar sorsnak is: mi azért nem lettünk nagy filozófus nemzet, mert Magyarországnak olyan volt a történelme, hogy akik elkezdtek filozofálni, szükségszerűen szembetalálták magukat a mindennapi valósággal, a történelemmel, a kultúra, sőt a megélhetés gondjaival. Lettek belőlük nagy költők, mint Vörösmarty Mihály vagy Kölcsey Ferenc. De lehettek volna nagy filozófusok is, hiszen a verseikben mérhetetlen komoly filozófiai gondolatok rejlenek.

Respublika: Az emberek sokféle istenben hisznek, hogyha ezt teszik. Hogyan lehet ezt a sokféle istent összebékíteni akkor, amikor nagyon sok vallás kilép a régi keretek közül. Kiléphet olyan módon, hogy szektákká esik, és olyan módon is, hogy nemcsak lelkeket akar hódítani. Nem ismerek olyan vallást, amelyik ne a szeretetet, a felebaráti szeretetet tartaná tanításának alapjának. Lehet, hogy egyes törzsi vallások kivételek, de ezekkel ne foglalkozunk. Hogyan lehet az, hogy a különböző istenben hívő emberek egyre türelmetlenebbek egymással?

Bolberitz: Lehet, hogy de facto van sokféle vallás, de azért valahol még a politeizmusban is meghúzódik egy olyan feltétlen valóságba vetett hit, amely lehet, hogy személytelen, nem szellemi, de mégis vallási tapasztalásnak tekinthető. Még a marxizmus-leninizmus híres materialista ideológiája sem mondta azt, hogy az érzékelhető fizikai anyag valamiféle végtelen valóság, hanem a filozófiai anyagról beszéltek, ami már nem a természettudomány tárgya. Tehát az abszolútum mindig túl van az érzékelhető, konkrét pozitív valóságon. „Sajnos” a filozófiai anyag előtt nem lehet leborulni, és nem lehet imádni, mert személytelen. Ezért nem Isten. Valahol az emberek ugyanazt azt az Istent keresik, aki feltétlen, transzcendens szellemi valóság. De még azok az emberek, akik önmagukat „istenítik” sem merik ezt bevallani, hanem akárhányszor az egész emberiségre hivatkoznak. A transzcendenciát nem lehet kikerülni.

Vegyük a keleti vallásokat. Nagyon leegyszerűsítve a témát nekem úgy tűnik, hogy ezek a vallások, minden látszat ellenére, valahol nem emberközpontúak. Mindig az alaptendenciát kell nézni. A keleti vallások általában kozmosz-, természet, vagy életcentrikus vallások. Nem a konkrét személyt tartják elsődlegesen értékesnek, hanem valami általánost, így az életet, természetet s általában az embert. Az általánosság ragadja meg őket, és ebben nagyon sok igazság van.

Ugyanakkor vannak más vallások, melyekben előtérbe kerül valamely csoportérdek. Valamilyen csoportban érvényesül egyfajta szeretet, ami a csoport tagjaira vonatkozó szeretet kötelezettsége. A keleti vallásokban is fellelhető a humanizmus, de kevésbé irányul a konkrét emberi személyre, inkább általában az ember mint szellem vagy mint élőlény az érdekes, továbbá az élőlények iránti szimpátia, ugyanakkor az Isten szellemsége áll az érdeklődés középpontjában.

A kereszténységben radikálisabb a humanizmus. A humanizmust a kereszténység honosította meg az európai kultúrában. Ez azt jelenti, hogy az emberek személyi mivoltuknál fogva egyenlő méltósággal rendelkeznek, és a keresztények hite szerint Isten színe előtt mindenki egyenrangú. Am ez a beállítottság ismeretlen az ókori vallásokban, de bizonyos értelemben a későbbiekben is. Innen származik az a humanizmus, ami ebből következően személyválogatás nélkül, személyi mivoltát és emberi méltóságát illetően minden emberre kiterjed, hiszen az ember Isten képmása. Ez a magyarázata annak, hogy a keresztényeknek nemcsak az embert, hanem a konkrét embert is feltétlenül tisztelniük kell., sőt szeretniük kell

ellenségeiket is. Nyilvánvaló, hogy ez a válogatás nélküli, személyes emberségre való odafigyelés a keresztény értékelés szerint eleve kizár minden diszkriminációt, minden hátrányos megkülönböztetést, kizsákmányolást és elnyomást, fajgyűlöletet. A keresztény egyház ilyen értelemben maximálisan befogadó egyház, mert küldetése minden emberre irányul.

Más kérdés, hogy az egyház történetében számos emberi nyomorúság, bűn is volt. Nem egyszer előfordult, hogy annyira bukdácsolt, hogy voltak, akik – és főleg a XVIII. században, mikor még erős keresztény kultúra jellemezte földrészünket – épp a kereszténység hitelessége érdekében lázadtak fel az intézményes egyház ellen – sőt ez már a reformációban megindult – , mintegy számon kérve az egyházon, joggal, a keresztény humanizmust. Persze az emberek szeretnek általánosítani: sokan esetleg csak a hibákra figyeltek, s nem vették észre az értékeket.

Respublika: Sokan vélik: a világvallások fundamentalizmusa fenyeget...

Bolberitz: Mi az, hogy fundamentalizmus? Hiteles értelme az, hogy térjünk vissza az alapokhoz. Sok tudomány újjászületésében is igény: az alapokhoz, a forrásokhoz térjünk vissza, mert történelmi hordalékok állnak utunkban. Ilyen értelemben a reformáció is fundamentalizmus volt. Úgy vélték: fedezzük fel újra az evangéliumot! Nem azt, amit most mondanak a papok, hanem az igazit, az eredeti bibliai szöveget. Napjainkban is vannak reformirányzatok az egyházban. A katolikus egyházban – úgy vélem – jelenleg nem fenyeget rossz értelemben vett kirekesztő és erőszakos fundamentalizmus. A katolikus egyháznak centralizált és szervezett intézményrendszere van. Tehát bizonyos határokon túl nem engedi érvényesülni a szélsőséges irányzatokat. Egy bizonyos ponton túl (s ezek a negatív teológiai normák) nem lehet menni, mert akkor valaki már nem katolikus. A keresztény lét ott kezdődik, hogy az ember meg van keresztelve.

Igazi fundamentalizmust én nem érzek az egyházban, de egy kisebbfajta van. Nem agresszív fundamentalizmus, mert az egyház megfékezi azt hivatalos tanításával. Ez helyes is. De mi lehet a magyarázata annak, hogy mégis van? Volt egy erős szekularizációs folyamat az '50-es, '60-as, '70-es években. Ez tömeges aposztáziát (hitehagyást – a szerk.) idézett elő a történelmi egyházakban, nemcsak Európában. Ilyenkor a hívek közül sokan megijednek: próbálnak világnézetüknek szilárd alapot adni. Kérdés az, hogy milyen intelligenciával, milyen szinten teszik ezt. Néha ideológiát gyártanak a vallásból. A filozófiából is lehet ideológiát csinálni, a vallásból is: amikor csak egy részértéket, egy részigazságot hangsúlyozok, a többit pedig elhallgatom vagy tagadom, s ezt mind a saját érdekeim igazolására használom fel – akkor ideologizálok. És akkor egy túlzottan zárt rendszerbe kerültem, amelynek nemegyszer kirekesztő és kifejezetten agresszív jellege is van. Nagyon alkalmas például egy fajnak, egy nemzetnek vagy egy csoportérdeknek a fetiszizálására.

Respublika: Hogyan éli meg a katolikus egyház az új vallásháborúkat, amelyek nagyon sokféle formában jelentkeznek? Hogyan éli meg azokat a kis vallásháborúkat, amelyeket a szekták léte okoz?

Bolberitz: Akár a szekták, akár a fundamentalisták: részigazságot hangsúlyoznak. Maga a szekta szó eredete a latin „sectare” szóval kapcsolatos, ami elvágást, levágást jelent. Levágom magam az egészről, és egy részre figyelek oda. Miért vannak a szektáknak híveik? Mert összegyűjtik azokat az embereket, akik ez iránt a részigazság iránt fogékonyak. Egy kisebb csoport mindig elkötelezettebb, mint a nagyobb. Egy kisebb csoport mindig jobban megéli a közösséget, szolidárisabb. Ezért nagyon sokat tanulhatnak a történelmi nagy egyházak a kisebb csoportoktól, így a szektáktól is.

Ugyanakkor élő igény bizonyos történelmi egyházakban, hogy kisebb közösségek, úgynevezett bázisközösségek jöjjenek létre. Ez ugyan nem szekta, de a nagyobb tömegben elszemélytelenedik az ember. Az egyház élő közösség, nem csupán az ember magánkapcsolata Istennel. Ám a kis csoportban megvan a kirekesztés lehetősége és az elittudaté, ami mindig jó árucikk; el lehet adni, mert az emberek szeretik magukat egy kiváltságos csoporthoz tartozónak tudni.

Respublika: A katolikus egyházat, amíg egy erős hatalom kordában tartotta, az emberek rokonszenve kísérte. Most viszont mintha fordulni látszana a helyzet.

Bolberitz: A kommunizmus idején a katolikus egyház „államfogoly” volt, legalábbis ami az intézményeit illeti. Maga az intézmény vált államfogollyá, tehát nem mindig konkrétan a személyek, mert azokat nem tudták annyira ellenőrizni, ahogy szeretnék volna. A katolikus egyház nagyon furcsa dilemma elé került a rendszerváltozás után. Ma óriási az érdeklődés a katolikus iskolák iránt. Az a néhány, ami van, túlterhelt. A katolikus egyháztól sokan kérnek oktatást, nevelést, de elsősorban karitatív segítséget. De miből adjunk? Az elvett földbirtokokból? Az egyház pénze hívei zsebében van. Félreértés ne essék, a római pápa nem küld minden hónapban apanázst a magyar katolikus egyháznak. Ezt a közvéleménynek tudnia illik.

A hívek túlnyomórészt szegény emberek. Akik Magyarországon multimilliomosok, azok közül sokan nem tudják, hogy mi a különbség egy gyárkémény és egy templomtorony között. Tisztelet a kivételnek.

Most megjelenik egy társadalmi igény, azt csinálni, amazt csinálni. De élnek az előítéletek. Meghallják valahol ezt a szót, hogy egyház: az hatalom, földbirtok, pénz sokak szerint. Pedig szegények vagyunk. Ezt jó lenne tudatosítani. Az adófizetők közt sok vallásos ember van, aki igényel valamit, vagy maga a társadalom igényli az egyháznak valamiféle karitatív-kulturális tevékenységét, az államhatalomnak tehát kötelessége költeni ezekre a célokra. Amit meg is tesz, csak nem vagyok biztos benne, hogy megfelelő arányban teszi. Mert elméletileg szép az esélyegyenlőség, hogy a legutolsó, újonnan alapított vallás is kapjon pénzt, csak ne támasszanak akkor sokkal fokozottabb igényeket a katolikus, a református, az evangélikus, az izraelita és az unitárius egyházzal szemben. Ezeknek a vallásoknak sok évszázados kulturális hagyományai vannak hazánkban. Ha azt akarják, hogy legyen egyházi iskola, adjon az állam, az önkormányzat erre megfelelő mennyiségű összeget, és akkor lesz iskola és lesz karitás.

Az egyház nem hatalomra tör, ez helytelen előítélet, aminek semmiféle reális alapja nincs. Magyarország talán egyike azoknak az országoknak, ahol a legkevesebb pap van. Nem tudom, hogy kik azok, akiktől rettegnie kellene a társadalomnak. Hiszen alig van a tisztségekhez megfelelő emberünk. A katolikus egyház szolgálni akar, de ahhoz, hogy jól szolgálhasson, a társadalom együttműködése is szükséges.

(Megay László, Respublika 1995.)

Az erkölcs az emberi közösség alapja

Beszélgetés Bolberitz Pál professzorral

Néhány héttel ezelőtt, lapunk 1995. szeptember 2-i számában közöltük Bolberitz Pál professzor cikkét korunk etikai kérdéseiről. A hozzánk érkezett számos észrevétel nyomán most az országunkat fenyegető morális csőd kialakulásának okairól, megszüntethetőségéről, a mindennapok erkölcsi gyakorlatáról kérdeztük a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karának dékánját, a nemzetközi hírű szaktudóst.

– Professzor úr, 1990-ben, a rendszerváltás idején sokan azt gondolták, hogy miután a kommunizmus erkölcsileg is megbukott, Magyarország visszatérve történelmi fejlődésének természetes útjára, morális értékrendet is változtat, s ez nemigen lehet más, mint az Európában többséginek mondható keresztény erkölcsi tanítás. Ezzel szemben azt tapasztaljuk, hogy ettől mind messzebb vagyunk. Mire vezethető ez vissza?

– Ennek két oka is van. Az első a magánéletet érinti, napjainkban ugyanis igen elterjedt felfogás, hogy az erkölcs az úgynevezett privát szférába tartozik. Amikor egyesek azt hangsúlyozzák, hogy a vallás magánügy, szinte mindig hozzáteszik: az erkölcs még inkább az, vagyis mintha az erkölcsnek közösségi dimenziója nem is léteznék. Ez persze nyilvánvalóan illúzió: miként téves az a felfogás is, amely elválasztja a lelkiismereti szabadságot a vallásszabadságtól. Az elmúlt évtizedek alatt gyakorlatilag azt tapasztaltuk, hogy a jogalkotás révén a közéletben nagyon is leszűkítették a vallásos meggyőződés mozgásterét. A másik ok, hogy az erkölcsi normákra egyetlen kötelező útmutató volt: az úgynevezett szocialista embertípus, de már a kádári érában nyilvánvaló volt, hogy az emberek ezt nem veszik komolyan. Kifelé az elvárásoknak megfelelően viselkedtek ugyan, de belsőleg a saját erkölcsi felfogásuk szerint gondolkodtak. E furcsa képmutatás kialakulásában bizonyára szerepet játszott az is, hogy Magyarországon az úgynevezett gulyáskommunizmus miatt a hamis objektív erkölcsi rend mögött volt bizonyos személyes mozgástér, s volt veszténivaló. Amikor tehát eljött a rendszerváltás pillanata, és nem kellett már attól tartani, hogy bármilyen következménnyel is járna a tartalom nélküli normák áthágása, nyomban a felszínre jutott az úgynevezett erkölcsi pluralizmus, aminek az a lényege, hogy ténylegesen mindenki azt csinál, úgy viselkedik, ahogy akar.

Az, hogy a keresztény erkölcsiség nem került előtérbe, annak nagyon egyszerű magyarázata van: ötven éven át azzal foglalkozott a kommunista agitáció, a tudat- és kultúraformálás, hogy módszeresen lejárássa a keresztény értékeket. Meg kell mondani, a kívánt eredményt sikerült is elérni: az első nemzedéknél lejárátták az egyházat, a következő már nem is hallott róla, mert azt hirdették, hogy az úgynevezett kettős nevelés veszélyes, tehát a gyerekeknek ne is beszéljenek a keresztény értékrendről mint alternatíváról, vagyis az átlagembernek szinte nincs is tudomása erről. A rendszerváltáskor a szocialista erkölcsöt mint ballasztot levetette a nemzet, maradt egy, a nyugati világ médiáin keresztül közvetített viselkedési norma, amely szintén illúzió, hiszen kevesen tudják, hogy Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban az emberek nem úgy élnek, ahogyan a hozzánk eljutó médiumok bemutatják, mert az ott élő emberek nagy része keresztény, s ezekhez a normákhoz hasonul. Akik azonban a médiákat irányítják, nyilvánvalóan nem eszerint gondolkodnak, mert az eltérő, a meghökkentő bemutatásában van a látnivaló és az üzlet.

– Sokan azonban azt mondják: az egyház többet is tehetne azért, hogy a helyzet megváltozzék.

– A kommunista érában maga az egyház is meglehetősen visszaszorított helyzetben volt, ám a rendszerváltozás után, amikor a katolikus egyház megpróbált többet tenni, azonnal megvádolták, hogy úgymond a keresztény kurzust segíti életre. Ha pedig toleránsabb, akkor gyengeséggel gyanúsítják. Az egyház helyzete rendkívül nehéz, de hitétől nem tántoríthatja el semmiféle megítélés, hiszen mint Jézus mondotta: „az én országom nem e világból való”. A keresztény erkölcs hirdetése evangéliumi feladat. Létező problémát jelent azonban, hogy nagyon sok ember úgy gondolja: az erkölcs maga és a keresztény etika két különböző dolog. Mindenkinek van egy magánhasználatú erkölce, és van az erről szóló tanítás, ami, úgymond, csakis ennek az „egyesületnek” a tagjait kötelezi. Az egyház küldetése azonban minden emberhez szól, hiszen a kereszténység missziós vallás, vagyis szeretné meggyőzni az embereket a maga igazáról, ami szükségszerűen konfliktushelyzeteket hoz létre, ennek ellenére az egyház nem mondhat le küldetéséről, mert az isteni parancs: „menjetek és hirdessétek az evangéliumot minden népnek és nemzetnek!” A keresztény erkölcs azonban nem egy ezoterikus vállalkozás, hanem olyasvalami, ami az emberi természetre épül.

– *Éppen ezt szerettem volna megkérdezni, hiszen a bevezetőben idézett cikkében is érinti professzor úr: mit kell érteni az emberi természetet?*

– Mindazt a maradandó, dinamikus lényegiséget, ami az ember működésében és cselekvésében megnyilvánul. Úgy tűnik azonban, hogy a felvilágosodás kora óta tapasztalható egyfajta mitizálása a naturának, az emberi természetnek, vagyis túlzottan optimista kép alakult ki bennünk erről. A természet azonban általában a saját lényegisége szerint működik, de ez nem abszolútum, mert metafizikai értelemben tovább kérdezhető: mi az alapja, a létrehozója? Erre azt szokták válaszolni a redukcionista tudományok művelői, hogy ez illetéktelen és tudománytalan kérdésfeltevés, de fölmerülése mégis tény. A változatlan és változó viszonyrendszerében ezért mi, keresztények azt valljuk: az ember az Isten teremtménye, minthogy Isten teremtette a természetet is. Ez tehát az objektív valóság alapja, ami szerint az embereknek a belső világukban is viselkedniük kell, ez ugyanis a természetes erkölcsi törvény. Az emberi természet állandó, csak a történelmi köntös változó, miként Madáchnál Az ember tragédiájában. Ha az embert elfogadom olyannak, amilyen, akkor már csak az a kérdés, hogy ez a természet mindig jól működik-e. Az erkölcsi egészség, akár a testi, nem határozható meg abszolút értelemben, hanem eszményi mérceként értendő. Ilyen követelményrendszert ki-ki állíthat magával szemben, a legnagyobb gondnak mégis azt látom, ha valakiben nincs is elhatározás egy optimálisan elképzelt erkölcsi norma megtartására. Hiszen az embert emberi minőségében az erkölcs határozza meg.

– *Gondolom, ez elsősorban felelősség kérdése...*

– Pontosan. Amiként az embernek van szabad akarata, van felelősségérzete is, következésképpen mindig fölmerül benne az úgynevezett eszményi magatartásnorma. Az egyéni erkölcs csak hiú ábránd, mert alapjában véve senki sem képes másként viselkedni, mint általában az emberek. Másrészt jelen van az eszménykép is, hogy az ember hasonulni igyekszik valakihez vagy valamihez, s ez belső szellemi módon történik. A kommunizmus egyik legnagyobb tévedése volt talán, hogy az úgynevezett kollektív erkölcsöt – amely valójában a jogrendet jelentette – szubjektív erkölcsként igyekezett beállítani. A jog- és az erkölcsi rendet összemosták, ennek is tulajdonítható, hogy a szocialista világban az emberek elveszítették az erkölcsi érzéküket, s így szükségszerűen csökkent a morális felelősségvállalás tudata is.

– *Ezáltal teremtődött meg a hamis cselekvés alapja.*

– Ahol a jog jelenti a morált, ott az emberek úgy gondolkodnak: amíg nem jön a rendőr, addig bármit szabad. Valójában ez nem ilyen egyszerű, mert amiként az erény, úgy a bűn is beépül az emberbe. A szocializmusnak volt azonban még egy, nagyon lényeges erkölcsromboló hatása, ami minden diktatúra veszélyes következménye is: olyan dogmatikus törvényeket hoztak, amelyeknek nem volt közülük a tényleges valósághoz, s ez az embereket arra ösztönözte, hogy kijátsszák a törvényeket. Ez a helyzet vezetett a kettős erkölcs kialakulásához. Kifelé tehát mindenki úgy viselkedett, mintha elfogadná az emberi természettől idegen törvényeket, valójában pedig azon munkálkodott, hogy a saját javára kijátssza azokat. A munkahelyen kialakult hamisságot, lopást, hazugságot, elhallgatást az emberek szükségszerűen hazavitték, s így ez teljes egészében legitimálódott, mi több: normává vált. Az erkölcsnélküliség pedig az emberi közösség felbomlásához vezet.

– *Ez alátámasztja azt, hogy ma Magyarországon minden más baj – gazdasági, szociális stb. – között a morális válság a legsúlyosabb, s nehéz lenne eltagadni: a hivatalos politika vajmi keveset tesz megszüntetéséért. Mi lehet mégis a kiút?*

– Az egyháznak a templom falain kívül is nagyobb nyilvánossághoz kellene jutnia, hogy rámutathasson az erkölcsi torzulásokra. Másrészt türelemre és időre van szükség, mert átfogó eredményt csak a gyermekkortól kezdődő neveléssel lehet elérni. Sajnos, a mai felnőtt generáció értékfókuszában a pénz, a siker bármi módon való elérése szerepel, s az internacionalizmus, majd az ezt felváltó kozmopolitizmus mint a savas eső kiirtotta belőle annak tudatát, hogy melyik országban él: ubi bene, ibi patria, ahol jól megy a sorom, ott a hazám. Tehát olyan szülőket kell nevelni, akik képesek szilárd erkölcsi értékeket továbbadni az utódoknak. Sok szülő – bár talán már felismeri a hamis erkölcsöt – mégsem a jó irányban cselekszik, mert fél, hogy maga is lelepleződik gyermeke előtt. Isten, persze, minden cselekedetet számon tart. Az elmaradtakat is. Az egyháznak tehát súlyos küldetésük van, hogy a család helyzetének megszilárdításával szolgálják az erkölcsi értékek helyreállítását. A másik eszköz az iskola. Tudom, hogy ez neuralgikus pont, de ha az egyháztól várja a társadalom a morális útmutatást, akkor legalább az esélyegyenlőség köpönyegébe burkolózva ne akadályozzák ennek megvalósulását a közoktatásban, mert az erkölcsöt csak jó példával lehet szolgálni.

– *A mai kozmopolita eszmerendszer – melyet kétségkívül a hazai média jó része is terjeszt – a gyakorlatban azt igyekszik bizonyítani, hogy a keresztény erkölcsi felfogás elavult...*

– Nem hiszem, hogy bárki is tud jobb erkölcsi törvényt mutatni, mint a tízparancsolat és a krisztusi szeretet parancsa. A történelemben már sokszor bebizonyosodott, hogy ez olyan norma, melynek megtartása a civilizáció fennmaradását jelenti. Mint Szent Ágoston megfogalmazta a „De civitate Dei” c. művében, az emberi társadalom három pillérre épül: az alá- és fölérendeltségi viszonyok igazságos rendezésére, a tulajdonviszonyokra, s a vérségi vagy családi helyzet rendezettségére. Nem véletlen, hogy a század egyik jeles baloldali filozófusa ezeknek a lejáratását fogalmazta meg programként. A maga korában nagy port felvert, politikai zsákutcákat eredményező deklaráció azóta már a történelem lomtárába került, az ágostoni elvek pedig időszerűbbek, mint valaha.

(Kovács Lajos Péter, Új Magyarország, 1995. szeptember)

A tudományt a hit mozgatja

Beszélgetés Bolberitz Pál professzorral

– *Professzor Úr, a teológia hol foglal helyet a tudományok rendszerében?*

– A kérdés megválaszolásához legegyszerűbb a tudomány fogalmát kell tisztáznunk. Legáltalánosabban a tudomány okokkal alátámasztott megismerésből származó biztos tudás, amely alapelvekre vezethető vissza és rendszerbe foglalható. Fel kell azonban hívni a figyelmet egy történeti problémára. Immanuel Kant, aki szigorú, puritán protestáns nevelésben részesült filozófus volt, a hitet kegyelmi adománynak tekintette, amelyet vagy megkap valaki, vagy nem, s ennek alapján a hit érzelmi vonatkozására helyezte a hangsúlyt. Kant – saját rendszerén belül érthetően – a hit tisztaságát védelmezi, amikor azt a tudománytól elkülönítetten szemléli.

Ebből a gondolatmenetből az következik, hogy Kant rendszerében a tudomány fogalmába nem foglalható be sem a metafizika, tehát a lételmélet, sem a teológia.

– *Ez a tétel az igazság relativizálását vagy többféle igazság létét sejteti...*

– A katolikus egyház felfogása mindig az volt, hogy Isten teremtett világában nem létezik kétféle igazság, hanem csak egy. Az egyetlen igazság azonban különféle szinteken és módon közelíthető meg: tapasztalással, értelmi belátással, tekintélyelv alapján, azaz természetes hittel is. A természetfölötti hitben az értelmi belátást és tapasztalást nem kizárva, fontos szerepet játszik a teológia, vagyis az isteni szó, tehát a kinyilatkoztatás értelmezése.

Amikor a teológia tudomány jellegét valaki kétségbe vonja, az ilyen fölfogás mögött az húzódik meg, hogy Isten s az általa kinyilatkoztatott igazságok nem lehetnek a tudományos megismerés tárgyai.

– *Isten léte a legtöbb ember számára érzelmi kérdés – vagy elfogadja élete értelmezéséhez, vagy nem. A kinyilatkoztatás történetiségét is sokan tagadják.*

– Az isteni kinyilatkoztatást a felvilágosodás kora óta – elsősorban a racionalista bibliamagyarázók – a misztika, a mesék birodalmába száműzték. Ennek értelmében a teológia tárgya nem létező valóság, amennyiben a tudomány számára nem létezik Isten, a kinyilatkoztatás pedig a tanmesék körébe sorolható. Ez pedig azt sugallja, hogy mindaz, amit Isten az Ó- és az Újszövetségben kinyilatkoztatott, nem történt meg. A teológia e felfogás szerint etnográfiai hermeneutikája egy népmesének – vagy még annál is rosszabb, mert a népmesék számos tapasztalatot hordoznak, s a népmese akár meg is történhetett volna. A felvilágosult valláskritikusok ellenben olyan csodás dolgoknak tekintik az isteni kinyilatkoztatásokat, amelyek sem a történelem, sem a természettudományok törvényei szerint nem történhettek meg.

– *Napjainkban találkozunk tudományos körökben is olyan fölfogással, amely a teológiát legjobb esetben valamilyen vallásfilozófiai irányzatnak tekinti.*

– Ez a megközelítés annyira beivódott az emberek gondolkodásába, hogy a teológiával mint tudománnyal nem tudnak mit kezdeni. A Magyar Tudományos Akadémián belül is megfigyelhető ez a bizonytalanság, hiszen olykor a vallástudományok, máskor a filozófia körébe kívánják sorolni a teológiát.

Tudománytörténeti szempontból meg kell jegyezni, hogy a középkorban a teológia volt a tudományok királynéja és koronája – philosophia est ancilla theologiae, vallották –, s minden más tudományt annyiban tekintettek annak, amennyiben a teológiát szolgálta.

– *Professzor Úr! A tudományosnak tekintett biztos tudás hármaskritériumának – megokolhatóság, alapelvekre való visszavezetés és rendszerbe foglalás – hogyan felel meg a teológia?*

– A kérdés az, hol húzzuk meg az alapelvek határát. Ha valamely szaktudomány megáll a maga alapelveinél, szembekerül a dilemmával: saját szaktudománya módszerével képes-e a maga alapelveit igazolni – vagy csak egy azon túli szinten és más módszerrel érheti ezt el. Heidegger Nietzsche című művében szépen ír erről.

Ebből kiindulva a teológia azért tekinthető tudománynak, mert a legvégső alapelvekre vezet vissza mindent. A filozófiánál is mélyebb és végsőbb alapelvekre. Az abszolútumot meg is tudja nevezni, igaz, nem pusztán a maga erejéből, hanem a kinyilatkoztatást elfogadva, a hit által megvilágított értelem segítségével. Így a természetfölötti igazságot kutatva szélesebb és mélyebb tudást eredményező megismerő képességhez juthat, ami a természetes tudásra, továbbá a tapasztalásra épül s nem áll ellentétben azzal.

– *Sokan éppen a kinyilatkoztatást tekintik a tudományon kívül eső ténynek.*

– A kinyilatkoztatás belső logikával rendelkező, nem emberek által kitalált mese. Az Ó- és Újszövetség tanítását nem tekinthetjük néhány ember által alkotott játékszabálygyűjteménynek.

A teológia tárgyát képezik a történelmi események is, amelyeket a régészet és a történettudomány igazol. Nem az apostolok hite eredményezte Krisztus feltámadását, hanem Krisztus föltámadt – ez történelmi tény –, s ennek hatására hittek az apostolok. Az Ószövetségben leírt üdv-események történelmileg ugyancsak igazolhatók.

– *A Bibliában – vetik ellen mások – számos olyan csodás esemény fordul elő, amely nem egyeztethető össze a tudománnyal, a történelmi tapasztalattal.*

– Ha a tudomány abból indulna ki, hogy tudományos értelemben csak az lehet igaz, amire előző ismereteink alapján már bizonyítékot kaptunk vagy arról tudással rendelkezünk, egyetlen lépéssel sem haladhatnánk előre. A tudományt a hit mozgatja, hiszen minden hipotézis hitre épül – nem természetfölötti, hanem természetes hitre –, ám fönnáll annak esélye, hogy az új ismeret nem egyeztethető össze a korábbi tudományos eredményekkel vagy legalábbis a módszerekkel.

A teológia azért is tudomány, mert mindent a legvégső abszolút alapelvekre vezet vissza, s így a természetfölöttit képes – különféle szinteken – természetfölötti és természetes okokkal egyaránt alátámasztani, ismereteit rendszerbe foglalja és rámutat arra, hogy Isten világában csak egyféle igazság van, amely a végső igazságból származik, s egyes létfokozatokban és létmódokban a teológia, illetve a szaktudományok igazságával közelíthető meg.

– *A teológia „kirekesztői” az elmondottak ismeretében mikor követik el a kirekesztéshez vezető hibát?*

– Akkor, amikor valaki saját szaktudománya módszerét abszolutizálja és illetéktelenül kivetíti ezt egy másik tudományra. A magáét teszi meg mércének, s a másikat annyiban tartja igaznak, amennyiben az ő módszerének megfelel. Ezt a hibát az elmúlt százötven-kétszáz

évben lépten-nyomon elkövették és elkövetik ma is, s ebből számos modernnek nevezett, ám téves ideológia született.

– *Miközben elméleti síkon az önmaguk mindenhatóságát hirdető „korszerű” eszmék és ideológiák igyekeznek uralni a világot, a gyakorlatban növekszik a teológia iránti érdeklődés.*

– A jelenség részben azzal magyarázható, hogy a szekularizált világban sokan úgy gondolják, keresztény világnézetükkel magasabb szinten ismerkedhetnek meg a teológia rész tudományai – keresztény bölcelet, dogmatika, morálteológia, liturgia, egyháztörténet, szentírásstudomány, nyelvészet, régészet, egyházjog – iránt megnyilvánuló érdeklődésükkel. A teológia fölhasználja a világi tudományok eredményeit, hogy az értelem és az általános emberi tapasztalás számára még inkább igazolhatóvá tegye az isteni kinyilatkoztatást. Az ember ugyanis, amit hisz, azt szeretné értelmileg is alátámasztani. A hit megélése azonban folyamatos feladat a földi élet során. Még nem élünk az Isten boldogító színelátásában, amikor majd a teológiai ismeret átalakul szellemi látássá, s tovább nincs szüksége hitre az igazság megismeréséhez.

A teológia iránt megnyilvánuló érdeklődés másik oka az általános műveltség hiányosságaiban keresendő. A fakultáció bevezetésével a fiatalok kissé egyoldalú képzést kapnak a középiskolában, amelynek következtében nem szerezhettek sokoldalú ismereteket a valóság teljességéről. Az ebből fakadó hiányérzet nyilvánvalóan hozzájárul a teológiai érdeklődés növekedéséhez, amelyet ugyan a hallgatók – érthető módon – nemigen fogalmazzak meg.

A rendkívüli specializálódás oda vezetett, hogy korunkban az emberek éppen a legfontosabbhoz, életük helyes értelmezéséhez nem jutottak közelebb. Ebből következően az erkölcsi magatartásra vonatkozó orientációval sem rendelkeznek, s ebben – úgy tűnik, a teológián kívül – egyetlen tudomány sem nyújt nekik segítséget.

– *Milyen teológiai irányzatok jelentkeznek napjainkban, s ezeket hogyan ítéli meg Ön?*

– A II. Vatikáni zsinat erőteljes szemléleti fordulatot hozott a teológiában is. Az ezt követő időszakban sem beszélhetünk a teológia fejlődésében olyan tendenciákról, amelyek következtében ez a tudomány önmagával kerülne szembe. Azok a – többnyire felszínes – kísérletek, amelyek a folyamatos tagadásból és az öncélú kritikából indulnak ki, s így a teológiának, mint tudománynak önmegsemmisítésére törekszenek – tudományos szinten előbb-utóbb neveltségessé válnak.

A katolikus teológia olyan tudomány, amelyben a gondolkodás szabadsága nem fogható fel az általánosan elterjedő felületes értelmezés szerint, amely a tudós szabadságára hivatkozva teret ad bármilyen eszme hirdetésének, anélkül, hogy a gondolat megfelelné a teológia tudományos kritériumainak. Kizárólag a tudományos gondolkodás szabadságára való hivatkozás végül üres semmitmondáshoz és a tudomány lényegének elárulásához vezet. Beszélhetünk-e orvostudományról, ha annak az az alaptétele – a tudományos szabadság nevében –, hogy betegek nem léteznek, s ezért gyógyításra sincs szükség? Az orvostudomány – és minden más tudomány – meghatározza a maga negatív normáját. A medicina például abból az alaptételből indul ki, hogy léteznek emberek, akik megbetegedhetnek, meghalhatnak, s őket valami módon meg kell gyógyítani. A tudományos szabadságnak, hogy ne legyen szabadosság, az igazság, mint negatív norma, határt szab.

Ugyanígy a katolikus teológiának is vannak normái, amelyeket a Szentlélek vezette egyházi tanítóhivatal határoz meg. Ha valaki ezzel szembe kerül, az nem katolikus. Aki nem fogadja el az apostoli hitvallásban foglalt tételeket, a dogmákat, nem tekinthető

kereszténynek, aki pedig nem fogadja el a római katekizmus tanítását, nem tekinthető teljes értelemben katolikusnak.

A teológiával kapcsolatban napjainkban nyugaton számos szélsőséges nézet jelentkezik, ám a magyar teológiát mindig egyfajta józanság jellemezte. A túlzó, szélsőséges nézetek leszűrdtek a magyar teológiai gondolkodásban: az erre való képesség a magyar léleknek feltétlenül erénye. Ez megteremtette a hazai katolikus teológia bölcs és kiegyensúlyozott voltát. Mindig tárgyilagosan ismertette a különféle nézeteket és irányzatokat, s azokat összhangba hozta az egyház tanításával, miközben hűségben maradt Rómához. Valamiféle keresztény modernizmus nevében ezt a hűséget egyesek konzervativizmusnak vagy – nagyon durva minősítéssel – fundamentalizmusnak tartják, de ez korántsem jelenti azt.

Nálunk is akadtak mindig, akik – feltűnésre törekedve és feltűnést keltve – külföldről behozott gondolatokkal érdekesnek tüntették föl magukat, amikor például a teológiát nem-teológiává kívánták átalakítani – de ezek a kísérletek megragadtak az érdekesség szintjén, a teológiához nem sok közük van.

– Az ilyen kísérletektől meg kell különböztetnünk azokat az irányzatokat, amelyeknek társadalmi súlya és hatása jelentkezik a hagyományosan katolikus területeken.

– A dél-amerikai felszabadítás teológia, a politikai teológia vagy az ökumenikus teológia reális igényből indul ki. A kinyilatkoztatás és az egyház tanításának fényében kísérelnek meg választ adni egyes kérdésekre, de minden ilyen irányzatot egyoldalúság jellemez. Úgy közelítenek a hit forrásaihoz – a kinyilatkoztatáshoz és az egyház tanításához –, hogy abból a maguk előfeltevését kívánják kiolvasni.

A magyar katolikus filozófiai oktatás – Aquinói Szent Tamás módszere alapján – az Isten felé mutat. Kritikusai tévesen idealisztikus filozófiának nevezik, valójában theisztikus, keresztény bölcselétről van szó. Ezzel igyekszünk megóvni hallgatóinkat attól, nehogy valamely tetszetős filozófiai irányzat módszertani rabjaivá váljanak, amely módszer már eleve megszabja a teológiai vizsgálódás végeredményét, s amely bármennyire tetszetős is, egyoldalúsághoz vezet.

A magyar teológiát több szempontból – furcsa módon – az angol katolikus teológiához hasonlíthatom, amelyet rendkívül kiegyensúlyozott tárgyilagosság, széles rálátás jellemez, amely – a szélsőségek lenyesésével, anélkül, hogy el- vagy összemossná a problémákat – kiegyenlíti a jelentkező ellentmondásokat. Ebben látom a magyar teológia jövőjét is.

(Elmer István, Új Ember, 1995. november 12.)

II. rész: Hitben elkötelezetten

Dolgaink ideje

Életünk elmulasztott alkalmak tetemeivel borított csatatérhez hasonlít. Pedig lelkiismeretünk figyelmeztet szent Pál szavaival: „Itt az alkalmas idő. Itt az üdvösség napja”. Minden szentmise bűnbánati imájában megvalljuk: „Sokszor és sokat vétkeztem... mulasztással.” A megújulás vágya megvan bennünk. Mégsem akarunk Isten és emberek előtti felelős életet élni. Majd ha több időnk lesz – hangzik az ismert mentegetőzés. Csakhogy az élet közben lassan elmúlik és eljön az óra, amikor már senki sem munkálkodhat. Gondolunk-e arra, hogy sok belső nyugtalanságunk háttérben az elszalasztott alkalmak kísértetei ólálkodnak? Vajon betöltöttük-e személyünkre és sorsunkra szabott keresztény hivatásunkat?

Ismeretes előttünk a bibliai Sámson története. Hősi – szomorú sorsa figyelmeztető tanulsággal szolgálhat mindnyájunknak. Sámson a bírák korában élt és az Úr választotta volt. Szülei már megszületése előtt Istennek ajánlották. Úgynevezett názireusi fogadalmat tettek. Ez azt jelentette, hogy a születendő fiuk nem fog szeszes italt inni és haját sem éri borotva. Amikor Sámson felnőtt, messze az ország határain túl is tudták róla, hogy rettenetes ereje van. Oroszlánt pusztá kézzel tépett szét, egy szamar állcsontjával agyonvert ezer filiszteust. Gáza városának nagykapuját kiemelte sarkaiból és felvitte a hegy tetejére. A neve is azt jelenti: valaki, aki erős.

Sámson a választott nép bírása volt. A pogány filiszteusok, akik ebben az időben nyomorgatták a zsidókat, érthetően kitértek Sámson elől és megszüntették az Izrael elleni támadásokat. Nem adták fel azonban Izrael meghódításának tervét. Tudták, hogy a választott nép sorsa Sámsonnal áll vagy bukik. Tehát az ő elejtésére gondoltak. Nagy embereknek is vannak gyengéik, sebezhető pontjaik. Sámsonról köztudomású volt, hogy bolondul a filiszteus nőkért. Történetünk idején egy Delila nevű asszony volt a kedvese. A filiszteus fejedelmek megalkudtak Delilával, mesés összeget ígértek neki, ha kiszedi Sámson nagy erejének titkát. Delila vállalta a küldetést, nem utolsó sorban a fantasztikus összegért. Tudjuk, hogy Delila jól bevált asszonyi fogásokkal kiszedte Sámson erejének titkát.

Az „erős” Sámson most már nem kerülheti el sorsát. Delila levágatja a haját, a hőst megkötözik, kiszúrák a szemét s a gázai fogház taposómalmába igavonó baromként hajtja az őrlőkorongot. Nagy erejének vége, mert az Úr eltávozott tőle.

Sámsonnak két súlyos tévedése, sőt bűne volt. Az egyik, hogy azt hitte: az ereje az övé, a saját tulajdona. Holott kapta. Isten szövetsége biztosította és szabályozta természetfölötti adományként kapott erejét. Addig volt meg, míg Sámson híven betöltötte küldetését. A másik bűne az volt, hogy mint bíró 12 törzs élére állított vezető elfelejtette, hogy nem magánember. Amikor elbukott, vele bukott az ország is. Sőt vele bukott Isten ügye is.

Ahogy Sámson, személyében egy közösséget is képviselt, ugyanúgy az egyes ember is. Nincs Robinson-élet, nincs szigetsors. Mindenki besorolható valahová. Előbb vagy utóbb minden embernek döntenie kell, Isten mellett vagy ellen. Az „elkötelezetten” ún. „aranyközéputas” életforma: mese. Az arany középutások azon az úton járnak, amit az evangélium „széles út”-nak nevez. Aki folyvást kerüli a felelősséget, sohasem mer állást foglalni. A „langymeleg” embert, az Úr kiköpi a szájából (Jel 3,16).

A világot, sajnos, mindig azok juttatják veszélyeztetett helyzetbe, akik nem vállalják a kockázatot és óvatosan megvárják a befutó lovat és arra tesznek.

A vak Sámson. Milyen szomorú látvány! Valaki, aki erős, de vak. Sámson azonban tanult a leckéből. Ha megkésve is, megragadta az elmulasztott alkalmat. Szívében megtért és ott a

taposómalomban Istenhez kiáltott bűnbánattal és önváddal. Egyszer csak észlelte, hogy haja újra kinőtt. Isten irgalma helyreállította a visszavont kegyelmet és újra érvénybe léptette nazirságát. S amikor a győzelmi évfordulón a filiszteusok elővezették Dágón templomába, hogy kigúnyolják, a vak óriás tudta: elérkezett az ő napja. Megragadta a templomot tartó két pillért, még egyszer Istenhez kiáltott, nekifeszítette acélizmait a pilléreknek és szétnyomta azokat. „És rászakadt a ház a fejedelmekre és az egész népre mely abban volt, úgy hogy többet megölt halálával, mint amennyit megölt életében.” (Bír 16,30)

Sámson halála később példabeszéd lett. Mi azonban, a régi történet mai olvasói nem tudunk szabadulni a gondolattól: szomorú példabeszéd ez. Keserű szájíz marad utána. Mert Sámson meghalt az ügyért, amit eljátszott. Mulasztásának, a halogatásnak ez lett a vége. Nem a maga idejében élt az Isten-adta alkalommal. Előbb még egy „kicsit” élni akart. Kétségtelen, halála szép patetikus halál volt, amely bűneit egyenlegbe hozta. De egy eljátszott, az Isten küldetését könnyelműen eltékozló élet befejező pontja volt.

Sámson halála komoly intelem számunkra. Utána kapni elfutott alkalmaknak, ma engedelmességni a tegnapi parancsnak és meghalni a tegnapi időzített ügyért – hiábavaló. Mindennek elrendelt ideje van. Az étellel való bölcs gazdálkodásnak is, a halálnak is. Isten egyháza azért áll, mert Ura a *maga idejében élt* és halt meg érte.

(Új Ember, 1976. november)

Mindnyájan egyek legyenek

– Ökumenikus törekvéseink –

A katolikus, evangélikus, református és keleti egyházak egyenként vallják a nicea-konstantinápolyi hitvallást, Jézus Istenségét, a teljes Szentháromságot, a feltámadást és az örök életet. Ha a keresztény egyházak a központi kérdésekben egyetértenek, vajon mi lehet az oka különválásuknak? Egyáltalán elképzelhető-e olyan teológiai indok, mely kellőképpen megokolná a keresztények egymás közti meghasonlottságát, szétszakadását?

Ma már kétségszövegbevonhatatlan tény, hogy a keresztények szám szerinti kisebbségben élnek a világban. A nem vallásos emberek akárhányszor azzal a botránnyal igazolják hitközönyüket, hogy miképpen higgyen a világ, ha Krisztus tanítványai sem képesek egymással szót érteni. A maguk „igazságát” mereven védő, csupán emberi hagyományaikhoz görcsösen ragaszkodó keresztény felekezetek képviselői a világ szemével nézve nevetségesen hasonlítanak ahhoz az emberhez, aki portája kilincsének fényesítésével foglalatoskodik, miközben nem veszi észre, hogy fejére dől a ház.

A katolikus egyház, talán még időben felismerte azt a veszélyt, ami a keresztények megosztottságából származhat a kereszténység jövőjére nézve. Ezért buzdítja a II. Vatikáni Zsinat tanításával, hogy ne azt keressük ami elválaszt bennünket egymástól, hanem azt, ami összeköti. Az *ökumenizmus*, a keresztények egységének hangoztatása, a zsinat óta állandó program az egyházban. Az ide vonatkozó elveket az egyházzól, az ökumenizmusról és a keleti egyházakról szóló dekrétumokból kell kiolvasni.

A földön vándorló egyház története során sokféle szakadást élt át. Ezek közül a két legsúlyosabb az ezredfordulón kibontakozó keleti egyház-szakadás és a XVI. századbeli reformáció volt. A katolikus egyház e szakadások láttán abból az elvből indult ki, hogy Krisztus örökségének ő az egyetlen hiteles letéteményese, ezért a szakadároknak és eretnekeknek *vissza* kell térniük a katolikus Anyaszentegyház kebelére. A keresztények egységének ilyen egyoldalú értelmezése természetesen csak elvétve talált visszhangra az elszakadt testvéreknél. Az ún. ellenreformációs légkör csak századunkban kezdett lassan enyhülni míg a második világháborút követő években az egyház mind nyitottabb lett a párbeszédre. Nem csekély szerepe volt ebben a protestáns egyházak ökumenikus törekvéseinek. Ők ui. sokkal inkább érezték az egymás közti szétdaraboltságból fakadó veszélyeket, különösen a missziókban. Az egység munkálását tűzte ki célul magának az Egyházak Világtanácsa, melynek 1961-ben Új-Delhiben tartott összejövetelén már a katolikus egyház is hivatalosan képviseltette magát. Történelmi jelentősége volt XXIII. János pápa föllépésének, aki merészen új irányba terelte az addig csak tapogatózó katolikus ökumenikus törekvéseket. Tudta, hogy nehéz és nagy feladatra vállalkozik, amikor a keresztények egységének ügyét szorgalmazza. Józan valóságérzéssel mégis kijelentette, hogy az általa összehívott zsinat nem akar a keresztények egységéről tárgyalni, hiszen ez olyan ügy, amit nem lehet tárgyalásokkal elintézni. Ellenben a zsinat az egyház belső reformjával mintegy *elője akar dolgozni* az egységnek.

A II. Vatikáni Zsinat magáévá tette a nagy pápa szándékát és lényegében ebben a szellemben szól az ökumenizmus kérdéséről. Teológiai szempontból nézve a keresztény egyházakat az választja el egymástól, hogy *különböző* tanítást hirdetnek az egyházzól. „Krisztus egyetlen egyházat alapított, de ma több keresztény közösség vallja magáról, hogy Krisztus igazi örökségét hordozza, mindnyájan az ő tanítványának vallják magukat, de hitbeli gondolkodásban eltérnek egymástól és külön utakon járnak, mintha maga Krisztus megosztott lenne.” (ÖK 1.) A zsinat nem az egyház, hanem a keresztények megosztottságáról beszél. Krisztus kétségtelen *egy* egyházat alapított, de ez minden jegyével együtt alakulóban,

fejlődőben van és csak a másvilágon éri el tökéletességét: ott lesz igazán egyetemes (katolikus) szent és egységes.

A zsinat az egyházzól szóló konstitúcióban (*Lumen gentium*) felvázolja a hagyományokra épülő új egyházképet, mely távlatokat nyújt az egység-törekvéseknek és a kölcsönös párbeszéd alapját képezheti. Isten népéről szóló tanításában elsősorban a katolikusokról szól, de az *elszakadt testvérekről* (figyelemre méltó fogalmazás!) és a nem keresztényekről sem feledkezik meg. Többek között megállapítja, hogy más keresztény közösségekben sőt a nem-keresztény vallásokban is fellelhetők igazi értékek. A teljes egyház-fogalom azonban a katolikus egyházban valósul meg. A katolikus egyház ui. történelmi folytonosságban és egyetemes szinten őrzi és közvetíti ma is Krisztus teljes örökségét. Az egyház azonban azt is tudja, hogy a kapcsolatok sokféle szála köti össze azokkal, akik jóllehet megkeresztelkedtek, de nem vallják a teljes hitet és nem tartják fenn a teljes egységet és közösséget Péter utódjával. Mindazonáltal elismeréssel adózik az elszakadt keresztény testvérek értékeinek: tisztelik a Szentírást, mint a hit és az élet szabályát. Őszintén vallásosak, szerető szívvel fordulnak Krisztusban Istenhez. Megkeresztelkedtek és más szentséget is elismernek. Ünneplik – a maguk értelmezése szerint – az eucharisziát. Tisztelik az Istenszülő Szűzanyát. Mélységes buzgósággal imádkoznak és valódi összeköttetésük van a Szentlélekkel aki adományaival bennük is él és munkálkodik, sőt többeket vérük ontásáig is megerősített. (LG. 15.) Ebből adódik a következmény: minél komolyabban élük hitüket a keresztények, annál alkalmasabbnak bizonyulnak arra, hogy a Lélek Jézus valamennyi tanítványában felkeltse a vágyat a békességben való egyesülésre s így egy nyájban egyetlen pásztor irányítása mellett Krisztus szándéka szerint éljenek. (LG. uo.)

Míg az egyházzól szóló konstitúció általános összefüggéseiben szól az ökumenizmus kérdéseiről, addig a *Keresztény Egységről* tárgyaló rendelkezés már határozott vonásokkal körvonalazza az ökumenikus törekvések katolikus irányelveit s egyben felsorolja a gyakorlati tennivalókat is. Alapelveként mondja ki a zsinat a 16. században már magától értetődő katolikus tanítást arról, hogy az egyház állandó megújulásra szorul: „A földi vándorútján járó egyházat Krisztus szüntelenül erre az örök reformációra hívja. Mint emberi, földi intézmény, erre folytonosan rá is szorul.” (ÖK. 6.) A zsinat nagyon őszintén megvallja, hogy mi katolikusok is felelősek vagyunk a szakadásokért és a különválásért. „Alázatosan könyörögve kérünk tehát bocsánatot Istentől is, különvált testvéreinktől is, viszont mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.” (ÖK. 7.) A kereszténység egysége Krisztusban gyökerezik. A zsinat ezért különvált egyházakról (ÖK. 3.) beszél és nem csupán felekezetekekről. A „különválás” azt hangsúlyozza, hogy a szakadás kölcsönös volt. Mindkét fél oka volt annak.

A keleti egyházakkal kapcsolatban a zsinat azt tanítja, hogy rendelkeznek mindazzal, ami az egyesülés szempontjából szükséges, hogy saját szokásaik és törvényeik szerint kormányozzák önmagukat. (ÖK. 14.) A nyugati egyház tehát nem kívánja saját egyházi szervezetét és struktúráját rákényszeríteni a keleti egyházakra.

Milyen *gyakorlati tennivalóink* vannak az egység szolgálatában? A zsinat elsősorban azt hangsúlyozza, hogy Isten egyháza újuljon meg, mert csak az evangéliumhoz való hűségesebb élet viheti előre Isten népét az egyesülés útján. „Gondolja meg minden Krisztus hívő, hogy annál jobban előmozdítja, sőt éli is a keresztények egységét, minél maradéktalanabban törekszik az evangéliumi, életre.” Kívánatos továbbá, hogy az egység érdekében *jobban ismerjük meg* egymás értékeit. „Fontos tevékenység a párbeszéd” a különféle egyházak vallásos összejövetelein „ahol a jól felkészült szakemberek mélyrehatóan fejtegetik a maguk közösségének tanítását, kiemelve annak jellemző vonásait. Az ilyen párbeszéd gyümölcse az, hogy az igazságnak megfelelően ismeri meg mindkét fél a másik közösségét, tanítását és életét, s méltányosabb ítéletet alkot róla.” (ÖK. 4.) Nagyon fontos eszköze lehet a párbeszédnek a *teológiai találkozók* rendezése is, hogy jobban megismerjék egymás „sajátos tanítását és történetét, lelkiségét és Istentiszteletét, vallásuk lélektanát és kultúráját...”

Ilyenkor ki-ki egyenlő félként tárgyal a másik féllel.” (ÖK. 9.) A zsinat óta valóban számos teológiai eszmecsere jött létre, s a találkozók eredményeként sok közös nyilatkozat született meg.

A párbeszéd gyümölcseként megnyílik az út mindazon tennivalók számára, amelyeket a közös érdekében kifejtethetnek a keresztények. A felebaráti szeretet személyek közötti és társadalmi dimenzióban megvalósított gyakorlata hatékony eszköz lehet arra, hogy a keresztények egymásra találjanak s így a közös hit felé könnyebben megnyílhassanak. Ne feledjük azonban, hogy a szeretet kölcsönös, vagyis mindkét felet kötelezi. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy mind a katolikusok, mind a különvált keresztény testvérek próbálják felszámolni egymással szemben érzett *előítéleteiket*. Ez nem könnyű feladat, mert az ember könnyebben látja be egy igazság elméleti érvényét, viszont nehezebben szabadul meg a beléje rögződött magatartásformáktól. Arról sem szabad megfeledkezni – amint a zsinat is nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a keresztényeknek missziós feladatuk is van a világban. Az egyház jövőjén kell munkálkodniuk a világ üdvösségére. A missziós küldetés teljesítését akárhányszor csak hátráltatja az a magatartás, amely energiájának túlnyomó részét arra pazarolja, hogy történelmi egyházak csupán emberi hagyományait ápolja s ezzel inkább a különbözőséget, mint az egységet hangsúlyozza. *Hamis békülékenység is gátja lehet az egységre törekvésnek*. Ilyenkor a „békeség kedvéért” az egyik fél enged, de ez még nem jelenti azt, hogy a hangoskodó, erőszakos partnernek igaza van.

Amint e rövid ismertetésből is láttuk a II. Vatikáni Zsinat nem arra törekedett, hogy kész „receptet” nyújtson az ökumenikus törekvések megvalósítására. E nemes törekvés eredményességét azonban csak az isteni és jószándékú emberi erők együttműködése biztosíthatja.

(Új Ember, 1979. november 11.)

Isten jósága

A kérdések kérdése nem annyira az, hogy van-e Isten, hanem az hogy *milyen* az Isten hozzánk? Pontosabban, hogyan nyilvánul meg Isten jósága irányunkban?

A felvetett kérdésre találóan és szemléletesen válaszol *a tékozló fiúról* szóló példabeszéd, amely mindig időszerű.

Isten nemegyszer végletekkel dolgozik. A fiút illető jósága, mentőszándéka is különös módon nyilvánul meg. Engedte, hogy az a maga útját járja, hogy élje a világát, és amikor ott állt egy idegen világban üres zsebbel, egyedül, *akkor* éhínséget bocsátott arra a világra, „és ő kezdett szükségét látni”. Próbált ugyan képességeinek, ízlésének megfelelő munkakörben elhelyezkedni, de mindenütt elutasították. Sok vándorlás, kilincselés után végre mégis kapott munkát. Az egyik gazda alkalmazta mint kondást.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a példabeszéd egy zsidó fiatalemberről szól. Micsoda zuhanás: egy zsidó, aki disznópásztor! Ha valami tabu egy ortodox zsidó részére, hát a disznó az. Az, hogy a tékozló fiú mégis elszegődött kondásnak, mutatja, hogy a válság benne és körülötte teljes volt. Eljutott az emberi élet határához, amin túl már csak a semmi, vagy a halál van. Az éhség mellett un. tudatalatti motívumok is közrejátszottak abban, hogy elvállalta a megalázó, vallásos meggyőződése ellen való, munkát. Önmagát akarta büntetni. Sőt azt hitte, hogy a társadalmon is bosszút áll. Tekintete gyűlölettől égett, amint a város felé nézett, aminek körvonalait inkább sejtette, mintsem látta. Majd én megmutatom – mondta fogvicsorítva – hogy csak azért is leszek még valaki.

Magány és disznók, idegösszeroppanás és éhség. A fizetést nem kapta kézhez, mert azt előbb meg kellett szolgálnia. Gyökereken és vadgyümölcsön élt. Néha kívánta „megtölteni a gyomrát a disznók eledelével, de senki sem adott neki”. Hogyisne! A disznó érték, az ember nem. A tűző nap alatt, ami csonttá aszalta, volt ideje elég, hogy átgondolja: hol rontotta el az életét. Haragja a „világ” iránt lassan elcsitult. A nappalokat csak elviselte, hanem az éjszakák! Ilyenkor mindig otthon járt. Álmában apját látta, aki csak állt és állt, és nem szólt se jót, se rosszat, csak nézett rá szelíd-szomorú szemekkel. És egyszer, maga sem tudja miképp történt, kibuggyant belőle a vallomás: Én vagyok az oka mindennek. – Milyen szépen ábrázolja e pillanatot Rodin „A tékozló fiú” című szobra. Az elkínzott, meggyötört alak beesett szemeiben mélységes önvád tükröződik. Szinte hallani lehet, amint ordítja: Segítség!

„MIKOR AZTÁN MAGÁBA SZÁLLT”, a saját bűnéről beszélt. Nem az embereket és körülményeket vádolta immár. Nem tartott védőbeszédet maga mellett. Nem mondta többé, hogy ha ekkor és akkor így és így történt volna, minden másként alakult volna. És ott a disznók közt, döntött: „Felkelek és Atyámhoz megyek és ezt mondom neki: Atyám vétkeztem az ég ellen és te ellened!”. Magába szállást, könyörtelen önvizsgálatát ez a döntés minősítette.

Hívővé valaki a döntéssel válik. Sokan vannak, akik a tékozló fiúhoz hasonló testi- és lelki állapotba kerülnek, vívódnak, józanul felmérik önnön felelősségüket a történekeért és még sincs megoldás, kiút az életükben. Sőt tragikusan, akárhányszor úgy „oldják meg” a problémákat, hogy pontot tesznek az életre. Miért? Mert önmagukkal tárgyalnak és saját maguk a végső erkölcsi fórum, ahová az ügyet viszik. Ott, ahol Isten jósága felmentést adna, az ember „igazsága” halálos ítéletet mond önmagára. A tékozló fiú problémáit, amikre ő nem tudott megoldást találni, *letette Isten kezébe*. Ha szavait elemezzük, megfigyelhetjük, hogy először az eget, azaz Istent követte meg s utána az emberrel, Atyjával kívánt megbékélni. Az Istennel folytatott párbeszéd után, aminek a feltétele a feltétel nélküli bűnbeismerés volt, fel kellett kelnie és el kellett indulnia vissza az úton atyjához, hazafelé. A *döntésnek* két fázisa van. Az első az, hogy lelkiismeretemben szembesítem magam Isten ítéletével. A második,

hogy Isten megbocsátó szavára vállalom bűnöm jóvátételét. A kettő, egy mozdulásban: a „Lélek gyümölcse”.

A tékozló fiú magatartása teljesen megfelel a Szentírás szellemének. A kinyilatkoztatás központi mondanivalója az a paradox üzenet, amely ellentmondásnak tűnő örömhír. A Biblia elejétől a végéig *Isten jóságát* hirdeti, aki keresi a tőle elszakadt embert. Az üdvörténet az Isten elől elfutó emberről és az ember elé odafutó Istenről szól. A paradox üzenet az, hogy Isten úgy találja meg az embert, hogy annak bűnéért egyszülött Fiát vonja felelősségre. Ez a Biblia „botrányköve”, ami a racionálisan, józanul gondolkodó embert felbőszíti. Isten azért, hogy „szerethesse” az embert, s hogy örök életet ajándékozhatson neki, annak bűnkomplexumát átteszi annak számlájára, aki igaz, ártatlan és mindhalálig engedelmes volt az Atyjával szemben! Ilyen apa nincs, nem lehet, aki ezt az emberi és jogászai örültséget elkövetné! Isten pedig ezt csinálta. A keresztt, Fiának megtört teste és kiontott vére bizonyítja, hogy megtette. Az evangélium úgy „jóhír”, hogy tudósít erről a paradox helyzetről: Isten méltatlanná tette azt, aki méltó, hogy a méltatlanokat méltóvá tehesse. Így lett Jézus a tékozló fiú, hogy a világ összes tékozló fiai, te is, én is, miután ő elfoglalta itt a világban a helyünket azzal, hogy azonosította magát bűneinkkel, mi viszont az ő helyét foglaljuk el az igazságban és valódi életszentségben. Ez ellentmondás, ez mese, ez képtelenség! De: ez az evangélium, Isten „elviselhetetlen” jóságának örömhíre.

AZ EMBERI SZERETET a múltó pillanat villanása: feltételekhez diszponáltsághoz kötött. Az agapé az isteni szeretet, hosszú távra szóló és feltétel nélküli. A tékozló fiú atyja egy jelentéktelennek tűnő dologgal mutatta meg, hogy jóságból származó szeretete milyen fajta. „Mikor pedig még távol volt, meglátta őt az apja.” E kifejezés elárulja, hogy az apának mindennapi gyakorlata volt, hogy kiálljon a ház elé és a látóhatárt kémlelje: vajon feltűnik-e messze ment fia? És amikor meglátta, „megesett” rajta a szíve, odafutott, „nyakába borult és csókolgatni kezdte.” Ez az a *jóság*, amit nem lehet elviselni, ami összetör. Az élet törvénye szerint először meg kell bűnhődni a vétekért, s csak azután állhat helyre a rend, az eredeti jogviszony. Itt azonban nem volt felelősségre vonás, a „megbocsátok, de nem felejték” hangoztatása, csak szeretet és szótlán öröm. E feltételhez nem kötött szeretet lesz a tükör, amiben a bűn a maga teljességében tapintható és felmérhető. A tékozló fiú akkor látta meg, hogy mit csinált, amikor az Atyai jóság fényességébe került.

ÉS A MÁSIK FIÚ? Ő talán rossz volt? Ő, aki mindig engedelmesen, hűségesen kötelességét teljesítve kitarzott az atya mellett, tán annyit sem érdemel meg, hogy atyja „egyetlen gödölyét adjon neki, hogy barátaival mulathasson”? Az idősebb fiú nem volt *rossz*, *de* jobb sem volt a tékozló fiúnál. Közös tulajdonságuk az, hogy mindketten eltévedtek: az egyik az atya házában, „Isten közelében” tévedt el úgy, hogy belső emigrációba vonult. A duzzogó, irigykedő, zsörtölődő, fogcsikorgatva a „maga idejét kiváró” taktikával élte önző – ám kifelé korrekt, erkölcsös – életét az atyai házban. A másik a látványos „disszidálásban” próbálta „Istentől távol” „megvalósítani önmagát”. A példabeszéd szemléletesen tárja elénk mindkét magatartás teljes kudarcát. Sem a kiélt bűn, sem az elfojtott bűn nem megoldás. Egy megoldás lehetséges csupán: alázattal, hittel elfogadni az Atya jóságát és nagylelkűségét, tudomásul venni – hogy akár „Isten közelében”, akár „Istentől távol” el lehet tévedni. Az eltévedésben sebeket lehet kapni, de ezek a sebek az Atya jóságától meggyógyulnak, mert van Aki sebeinket magára vette, megszentelte s ezáltal üdvösségünk eszközévé tette.

Ha ezt megértem, és elfogadom Isten „elviselhetetlen jóságát”, akkor majd ezzel a jósággal fordulok önmagamhoz és embertársaimhoz is.

(Új Ember, 1980. március 30-i száma)

A szeretet: csoda

Vannak időzített emberi érzések. Ilyen a karácsonyi hangulat is. Karácsony, amint mondani szokás, a „szeretet ünnepe”. Tehát karácsonykor, ha máskor nem is, „illik” egymást szeretni. A tisztességes embernek ilyenkor szeretnie „kell” a családját, rokonait, ismerőseit. S ha netán elfelejtenénk, a televízió, a rádió, az áruházak díszes kirakatai majd eszünkbe idézik. Az ajándékvásárlási hajszát november végétől, a személytelen jókívánságokat árasztó posta (s rá a válasz) mindenestre könnyen lehetővé teszik, hogy mire szereteteinkkel a karácsonyfa alá állunk, elegünk van a karácsonyfából is és a szeretetből is.

Szomorú dolog, hogy a lélek legbensőbb, legnemesebb érzései egyszerűen pénz és idő kérdésévé fajulnak. Ennek az automatizált, vásári szeretetnek a „szeretet ünnepén” bizonyára nem sok köze van ahhoz a szeretethez, melyről a Szentírás beszél.

A SZERETET NEM HANGOS. Egyszerűen van. Bizonyítás és hangulatkeltés nélkül. És a szeretet, ha van, észrevétlenül ölel át. Csak akkor vesszük észre, amikor már nincs, elszállt. A szeretet *nincs helyhez és időhöz kötve*. Nem lehet csak itt és itt, ekkor és ekkor szeretni. A szeretetet nem lehet *megvásárolni*. Nem lehet csak kötelességből és *udvariasságból* szeretni. Jó modorral lehet ugyan sok mindent álcázni, de előbb vagy utóbb a jó modor leteszi álarcát és kiderül: amit eddig szeretetnek hittünk, az csak önzés és szerep volt.

A szeretet *önként*, a szív mélyéből fakad. Nincs előzménye és magyarázata. Egyszerűen van, akihez vonzódunk és van, aki taszít. Mégis a szeretet más, mint a kritikátlan és ájuldozó elfogadása a másinak. A szeretet, ha kell, kíméletlen, de mindig őszinte. A szeretet bocsánatkérésből és *bocsánatadásból* él. A szeretetet nem lehet folyvást magasfeszültségen tartani. Jó, ha az ellanyhulás napjaiban a másik szeretete a helyén van megbocsátással és megértéssel. Furcsán hangzik, de a szeretettel *ölni* is lehet. Embereket tönkre lehet tenni azzal, hogy agyonszeretik őket, mert a szeretetnek van egy telítettségi foka, amikor már csömört és gyűlöletet vált ki a másokban.

„SZENVEDJÉTEK EL EGYMÁST SZERETETBEN” (Ef 4,2) – figyelmeztet bennünket Szent Pál apostol. Szeretet és szenvedés ugyanis összetartozó fogalmak. Minél inkább megszenvedünk valamiért vagy valakiért, annál inkább értékeljük s annál jobban szeretjük. Az édesanyák minden szenvedés ellenére is szeretettel vállalják gyermekeik világrahozatalát. S hány olyan szülő van, aki beteg vagy sok gondot okozó gyermekét még fokozottabban szereti, mint az *egészségeset*. Valóban, a *szeretetért szenvedni kell*. Ez az ára. A szeretet súlyát az méri le, hogy mennyit szenvedtünk érte. A jó embereket könnyű szeretni. Akitől szeretetet, megbecsülést kapunk, azt könnyű viszonszeretni. De akkor is szeretni, amikor csak szenvedtünk a másiktól, vagy érte, amikor bemocskolta azt a képet, amit róla kialakítottunk magunkban: ez a szeretet próbája. Emberi kapcsolataink ott és úgy mennek tönkre, hogy az utolsó szót a *mélyponton* mondjuk ki. Pedig a mélypont az emberi életben csak egy állomás. Az a szeretet, mely nem csupán az érzelmekből és hangulatokból táplálkozik, mindig kész kockáztatni és *újra kezdeni*: mer a következő lapra tenni. Hisz abban, hogy egyszer majd, a következő „osztásnál” mégis jó lapot kap és az élet újra szép lesz.

A szeretet ezért elválaszthatatlan a *hittől*. Van-e elég hitünk ahhoz, hogy merjünk minden reménytelenség és kilátástalanság ellenére újrakezdve szeretni? Merünk-e hinni abban, hogy egyszer még a romokon friss virág fakad? Tudunk-e jogos indulatokat, súlyos szavakat visszatartva várni a „következő osztásra”?

KITARTANI A SZERETETBEN annyit jelent, mint hinni a csodában. Az életet ugyanis a csoda minősíti. A *csoda*, a váratlan, a kiszámíthatatlan, az, ami kívül esik létünk keretein, az emberi törvényszerűségeken. A szenvedéssel eljegyzett szeretet a holnap csodájára van betájolva. Kétségtelen, hajlamosak vagyunk arra, amikor a múltra visszatekintünk, hogy csak

a sebeket tapogassuk, amiket az okozott, akit szeretünk. Mégis, merjünk hinni a holnapban, merjünk hinni a csodában. Figyeljük állhatatosan a látóhatárt, mert kitartó imádkozó szeretetünkre *kell*, hogy válasz jöjjön. A tékozló fiú Atyja is így tett. S egy napon megláthatta bűnbánó szívvel hazatérő fiát.

Az élet furcsa csatatér, ahol kis szúrásoktól, hajszáleréken keresztül is elvéreznek az emberek. Azonban mindig az lesz a győztes, aki a helyén marad és kitart a végsőkig. Aki tud *várni* és *visszavárni*. Aki még akkor is szeret, amikor annak már látszólag semmi értelme sincs mások szemében. Idegességgel nagy jelenetekkel végképp elmérgesíthetünk helyzeteket, míg a szerető hallgatás és szótlán visszafogadás mindig a lázadót törli meg.

MI A KARÁCSONY ÜZENETE számunkra? Az, hogy van értelme az áldozatos újra kezdő, szenvedő, összetört szívvel vállalt, mindhalálig kitartó szeretetnek. Vérontás nélkül nincs bűnbocsánat. Elrontott életünket csak az hozhatja rendbe, hogy valaki megismétli, újraéli azt, ami a kereszten lejátszódott. Akárhányszor az igaznak, a megbántottnak kell szenvednie azért, akitől csak rossz szót és sebeket kapott és aki elment. Ha netán lármás és hazug karácsonyi hangulat vesz körül bennünket, akkor emeljük fel szemünket a keresztre. S majd meglátjuk, hogy szeretet *több* és *más*, mint csak hangulat. A hangulat szeszélyes valami. Ma van, holnap nincs. Hangulatokra nem lehet építeni. Hangulatokkal, elérzékenyüléssel nem lehet feloldani az élet feszültségeit. Új viszonylatok, új világ építéséért valakinek mindig meg kell szenvednie.

A „szeretet ünnepén” nem „kell” és nem „illik” egymást szeretni, hanem „szabad”. Önként, szabadon, meggyőződésből, a szív legmélyéből. „Az Ige testté lett és közöttünk lakozott” – hirdeti a karácsonyi evangélium. Karácsony arra a szeretetre tanít, hogy a Szeretet megtestesült, a történelembe lépett és testet akar ölteni az én életemben is. Azóta nem lehet büntetlenül csak „elméletben” gyakorolni a szeretetet, mert az Isten emberré lett. A legközelebbi, a rám szoruló ember a felebarát, akiben Istent és Istenben kell embertársainkat szeretni. Méghozzá személyválogatás és feltétel nélkül, mert így szeret az Isten. A karácsonykor közénk jövő szeretet feltétel nélküli. Nem azért szeret, hogy viszont szeressék. A szeretet nem a másikat, hanem *engem* kötelez. Hiszen Isten előbb szeretett minket. Adósai vagyunk és ezt a szeretetadósságot kell törleszteniünk embertársaink felé. Ha így szeretünk, akkor Jézus születésének ünnepe valóban a szeretet ünnepe lesz életünkben.

(Új Ember, 1985. karácsony)

A felnőttkor hite

Napjainkban előtérbe került a felnőttek evangelizálásának kérdése. Ezt nem csupán az indokolja, hogy az egyház a felnőtt világi híveket fokozottabban be akarja vonni lelkipásztori munkájába, hanem az is, hogy a mai felnőtt korosztály hiányos hittani és erkölcsi ismeretekkel rendelkezik.

Közismert, hogy inkább a fiatalok hitetlenségéről szokás beszélni, ám a felnőttek körében a lappangó kételkedés, hitközöny vagy esetleg a tudatos hitetlenség sem ritka dolog. A felnőttek jelentős részének hitével azért vannak bonyodalmak, mert sokuk lelki fejlődése megrekedt vagy a gyermek- vagy a serdülőkorban, szerencsésebb esetben az ifjúkorban, attól függően, hogy részesültek-e vagy meddig részesültek hitoktatásban, illetve meddig gyakorolták rendszeresen vallásukat. *Akiknél a hívő ismeret és a keresztény élet gyakorlata bizonytalan talajon mozgott, azoknál felnőttkorban a vallásosság pusztán a gyermekkori élmény szintjén él tovább. Márpedig a felnőtt ember „gyerekes” hite meglehetősen ingatag, s így nem is tud kellő eligazítást nyújtani a felnőtt élet problémáira.*

Sok felnőtt életében a serdülőkor válság- szakaszában kezdődik el a vallási közöny, ami nem egyszer hitetlenségbe torkollik. A kamasz könnyen elveti a gyermekkorral együtt a „gyerekes” vallásosságot. Ugyanakkor szembesül a serdülőkor erkölcsi problémáival és ezt sokszor – kellő eligazítás híján – nem tudja megoldani a gyermeki hit segítségével. Ám vannak olyan felnőttek is, akik ifjúkorban még elkötelezetten vallásosak voltak, de az élet gondjai elfojtották bennük a keresztény hitet. A hitében gyenge felnőtt akárhányszor nem tud mit kezdeni a vallási tanítással, ha ez nem igazolja az ő kialakult érték- és életrendjét. Ha a hasznossági szemlélet jellemzi őket, akkor vallásosságukat is a hasznossági szempont fogja meghatározni. Ám a felnőttkori hit legfenyegetőbb veszélye az „egy helyben való topogás”. Ez nem egyszer az erkölcsi életre is kihat, és az önigazolás olyan szövevényét alakíthatja ki az emberben, ami mérgező hatással van a közösségi életre abban az értelemben, hogy a felnőttnek „mindig és mindenben igaza van” a másik emberrel szemben.

Ám a veszélyek és negatív jelenségek feltárása után most tegyük fel a kérdést: *Miképp válik a felnőtt ember hite felnőtt hitté?*

A felnőttkor felbecsülhetetlen előnye más életkorokkal szemben az, hogy a felnőtt embernek minden természetes és természetfeletti „kellék” a rendelkezésére áll ahhoz, hogy „érett emberré válhasson Krisztus Jézusában”. A gyermek számára a Krisztus-esemény szép történet. A *gyermek* a múlt felől közelít Jézus alakjához. A *serdülő* erkölcsi szempontból értékeli a kereszténységet.

Az *ifjú*, Jézus Krisztusban tündöklő eszményképet keres, akivel – Péter módjára – jó lenne „lesátorozni” a Tábor hegyi megdicsőülés helyén. Ám ott a felhő és a jelenés eltűnt és az Úr Jézus levitte az apostolokat a hegyről a realitások világába. Lent a többi apostol épp nagy vitába bonyolódott egy holdkóros ifjú gyógyításának esélyeiről, de érdemben nem tudtak érte tenni semmit. A fiú apja is csak így szólt Jézushoz: „Mester, ha lehetséges, gyógyítsd meg a fiamat”. Az Úr pedig így válaszolt neki: „*Minden lehetséges annak, aki hisz.*” Nem tudjuk, hogy az Üdvözítő miképpen tekintett a fiú apjára. De tény, hogy az leborult előtte és csak ennyit mondott: „*Hiszek, Uram, segíts az én hitetlenségemen.*” Így lesz a felnőtt hitéből felnőtt hit. Ez az apa ekkor lett felnőtt emberré Krisztusban. A felnőtt ember a realitások világában él. Ám e jelenetből is kiderül, hogy a realitás az: hogy az ember élete legsúlyosabb problémáira csak Jézus Krisztustól kaphat választ. De ennek felismerése hitet, őszinte alázatot és bűnbánatot feltételez. Ez az, ami a felnőtt embert a kényelmes, kitaposott utakról olyan út felé terelheti, melyet az Úr jelölt ki számára.

A felnőtt ember *a tettek embere*. A hit csak akkor válik élővé benne, ha hit szerinti cselekedetek kísérik. Amikor *Zakeus megtért*, jóvátette bűneit, elengedte adósai tartozását és

négyszeresen kárpótolta azokat, akiket korábban megkárosított. *Az irgalmasság és az igazságosság tetteivel bizonyította, hogy újjászületett Krisztusban.*

A hívő felnőtt napjainkban *elvilágiasodott környezetben* él. Élete jelentős részét munkahelyén tölti. Joggal fölmerülhet benne kérdés: a világi foglalatosság közepette hol van az Úr? Ugyanezt kérdezték az emmauszi tanítványok is húsvét vasárnap estéjén. Amikor szóba elegyedtek a hozzájuk csatlakozó vándorral, és leültek vele étkezni, a „kenyértörésben” mégis felismerték a Feltámadottat. De Ő eltűnt a szemük elől. *A tanítványok ezután nem folytatták útjukat „kifelé” a városból, a Krisztus-nélküli világba, hanem visszatértek Jeruzsálembe az apostolok közösségébe, mert „lelkendezett a szívük” és megértettek valamit.* A feltámadt Krisztus itt van közöttünk, mint eucharisztikus ételünk és italunk. „Nélküle semmit sem tehetünk”, és Ő velünk marad – itt a világban is – a világ végezetéig. A felnőtt, nagykorú keresztény számára Jézus nem csupán múlt és nem pusztán eszkatológikus jövő, hanem élő jelen. Itt van köztünk az egyházban, az Isten ígében, az eucharisztikus áldozatban, a hívő testvéri közösségben, hétköznapi munkában, örömben és szenvedésben és minden embertársunkban. Nagykorúvá akkor lesz a felnőtt ember hite, ha ezt fölismeri, és átéli, hogy *behozhatatlan adósságba keveredett Istennel, aki Jézus Krisztusban „előbb” szeretett minket.* Ezt érti meg a felnőtt keresztény, amikor az Istentől kapott szeretetet szét akarja osztani embertársai között.

A felnőtt keresztény *a párbeszéd embere.* Tisztában van azzal, hogy világnézetileg pluralista társadalomban él. Míg az ifjúkort jellemzi, hogy viták hevében igyekszik meggyőzni a más véleményen levőket, a felnőtt ember tudatában van annak, hogy az elvi közös álláspontra jutás sokszor hosszú és fárasztó feladat. Az ifjú „elvekben” gondolkodik, míg a felnőtt inkább „emberekben”. Az ifjú elsősorban saját elvi álláspontját igyekszik tisztázni, míg a felnőtt megakarja ismerni a másik véleményét is, és azt nézi, hogy mit tanulhat a másiktól. A felnőtt hitű nagykorú keresztény megfogadja az apostol tanácsát: *„Mindent vizsgáljatok meg. A jót tartsátok meg”* (1 Tessz 5,21.). XXIII. János Pápa szellemében azt keresi, ami összeköt és nem azt, ami szétválaszt. Nem muszáj félnie attól, hogy a párbeszéd során fel kell adnia elveit, hiszen elvei szilárdak, melyek mellett egy életre elkötelezte magát. Épp ezért az elvi elkötelezettséget másokban is tiszteli. Így tud termékeny párbeszédet folytatni más vallások képviselőivel és nem hívő világnézetű partnereivel egyaránt. A párbeszéd gyakorlása során a felebaráti szeretet vezérli azon meggyőződés erejében, hogy *a közös ember – szolgálat eredményessége az a próba, amelyen az elvek súlya megmérettetik.*

Felnőtt hitre, nagykorú kereszténységre senki sem juthat el magától. A hitben való felnőtté válásnak is megvan az érlelődési ideje. Mindenkinek meg kell küzdenie érte, mint ahogy Jákobnak is tusakodnia kellett az angyallal, míg végre megadta magát Isten reá szabott akaratának. Nem könnyű belátni a saját életünkre vonatkozóan, hogy nagypéntek megkerülésével nem juthatunk el a húsvét vasárnap örömére. *Csak „ha Vele együtt szenvedtünk”, „dicsőülünk majd meg Vele együtt”* – figyelmeztet Szent Pál apostol. Nem könnyű megtalálni a tanítványiség személyünknek kijelölt útját. *A nagykorú keresztény a maga keresztségével a vállán, követi a kereszthordozó Krisztust.* Nem él vissza keresztény szabadságával. Felelősséggel vállalja az egyéni lelkiismeret és az objektív erkölcsi törvény közti egyensúlyozás nem mindig könnyű játékát. A felnőtt épp azért felnőtt, mert akárhányszor felelősséggel meri vinni a „maga bőrét a vásárra” Isten színe előtt.

A felnőtt hitű, nagykorú keresztény: *tanítvány.* Jézus tanítványa. A második megtérés segíti abban, hogy ezt felfogja és az Isteni hívást is elfogadja. Az „első megtérés” után az ember „csak” hívő, templomjáró ember. A „második megtérés” után már tanítvány, aki elfogadja Jézust személyes megváltójának. Péter is igazán akkor lett Jézus tanítványa, amikor tagadásának bűnét megbánta és keservesen megsiratta. Találkozott Jézus tekintetében Isten mérhetetlen irgalmával és ezért feladta önző énközpontúságát. Jézus tanítványává, apostolává

lenni nagy kitüntetés. De meg kell küzdeni érte. A felnőtt embernek tehát először tanítvánnyá kell lennie ahhoz, hogy másokat is tanítvánnyá tehessen.

(Új Ember, 1988. március 20.)

A lélek az Olaj

Ismerjük Máté evangéliumából a tíz szűzről szóló példabeszédet (Mt 25,1-13). Fülünkben cseng a példabeszéd végső következtetése: „Virraszatok tehát, mert nem ismeritek sem a napot, sem az órát.” Virrasztva várakozni, cseppet sem nyugodni? Folyvást félni a minket „ijesztő” Istentől? „Félve és rettegve munkálkodni üdvösségünket”, pusztán ez lenne keresztény létünk értelme? Természetesen ez is. Ám kérdés, hogy meddig és hogyan várakozzunk? Nemcsak minket, hanem az ősegyházat is foglalkoztatta ez a kérdés. És erre a kérdésre kíván válaszolni ez a példabeszéd.

A tíz szűz

Az Úr Jézus példabeszédeit többnyire úgy fogalmazta, hogy volt egy történet, egy hasonlat, amiből valamilyen igazságot vont le. Ám húsvét után megváltozott a helyzet. A „kész” a jézusi igazság már megvolt. És ehhez kellett egy példázatot készíteni. Ezt a példabeszédet is Jézus mondja. Csakhogy a Feltámadott. És a Szentlélek sugallatára, az evangélisták mintegy az ő „szájába adják” a szavakat.

A tíz szűzről szóló példabeszédet a történelmi Jézus, így amint olvassuk, nem mondhatta. Itt ugyanis a tanítást egy menyegzői szokás leírásával világítja meg az evangélium. Szüzek kísérik a vőlegényt a menyasszony házába. A vőlegény késik. A szüzek elfáradnak a várakozásban. Ám éjszaka váratlanul megérkezik a vőlegény. Az okos szüzek – akiknek van tartalék olaj a mécsesükben – meggyújtják lámpásaikat és bemennek a vőlegény kíséretében a menyegzős lakomára. A balga szüzek – akiknek nem volt tartalék olajuk – elmennek az árusokhoz olajat vásárolni. De mire visszaérkeznek, bezárva találják a menyegzős házat. Hiába zörgetnek! A vőlegény elutasítja őket: „Nem ismerlek titeket.” Csakhogy az Úr Jézus idejében pontosan fordított volt a helyzet. Palesztinában az volt a szokás, hogy a menyasszonyt kísérték barátnői (a szüzek) a vőlegény házába. Bizonyos, hogy az Úr Jézus ilyen tévedést nem követett volna el tanításában. Az ő példabeszédei, mind a történetet mind a tanítást illetően nagyon is „ülnek”. Hát akkor mit kíván tanítani nekünk a Feltámadt Krisztus, az ő Szentlelke által, az evangélista szavaival?

Az első keresztények Jézustól tanítást kaptak, és ezt a tanítást öltöztették utólag a példázatba. E jézusi tanítás egy félreértés tisztázását szolgálja. Az ősegyházban sokan úgy gondolták, hogy Krisztus második eljövételét, a világ végét még saját életükben megtapasztalják. Úgy vélték, hogy ők a kiválasztottak, akiknek azért kell az üldözések közepette annyit szenvedniük, hogy amikor eljön a Krisztus, hatalommal és dicsőséggel, akkor majd ők, mint a császár elé járuló „fogadóbizottság” tagjai megdicsőülten a kísérethez csatlakoznak, és vele együtt átvegyék a hatalmat. Addig pedig – gondolták – „még guggolva is kibírjuk” a földi megpróbáltatásokat. Tán még dolgoznunk sem kell. Elég tétlen és virrasztva várakozni. Ám e félreértést az apostolok igyekeztek ideje korán kiigazítani. Az Újszövetség első „könyve” Szent Pál tessalonikiakhoz írt első levele. E levélben az apostol figyelmezteti híveit, hogy helytelenül vélekednek. Maga az Úr Jézus mondotta, hogy „ama napot” csak a mennyei Atya ismeri. Nem érdemes tehát „számítgatni”, „Aki pedig nem dolgozik, az ne is egyék” (2Tessz 3,11). Máté evangéliuma is az apostolok tanítását tükrözi. Olvasói előtt ismert volt az ószövetségi kép Jahve és Izrael vőlegény-menyasszony kapcsolatáról. Az Úr úgy szereti az ő népét, mint vőlegény a menyasszonyát. Újszövetségi értelemben pedig ez a kép azt jelenti, hogy a feltámadt és megdicsőült Krisztus a vőlegény, és az Újszövetség választott népe, az egyház a menyasszony. Krisztus majd eljön a világ végén, hogy megszabadítsa az egyházát, de az időpontra vonatkozóan semmi bizonyosat nem tudunk. Váratlanul jön el, és az egyház – melynek tagjai ártatlanul, „szűzen” kell, hogy

megóvják magukat a világ szennyétől – virrasztva, készenlétben várja, hogy bevonulhasson Vele a mennyei dicsőségbe, a királyi menyegző házába.

Késik a vőlegény

A példázat 5. versében azt olvassuk, hogy „mindnyájan elaludtak” – okos és balga szüzek egyaránt –, mert késett a vőlegény. Itt van a probléma elrejtve. Csak múlik az idő, a történelem megy tovább, mi pedig csak várakozunk, és Krisztus mégsem jön el. Máté evangéliuma 24. fejezetének utolsó versében egy szolgáról van szó, aki haszontalankodik, basáskodik szolgatársai fölött, miközben ura távol van. Ez a szolga a neki juttatott hatalmat nem a többiek szolgálatára, hanem uraskodásra használja, mert szerinte még bőségesen van idő: „soká jön meg az ura”. Az evangélium elítéli a hűtlen szolga magatartását, mert abban bizakodott, hogy a számonkérés még nagyon távol van: élhet úgy, mintha ura vissza se jönné. Ám a „balga szüzek” is rosszul számítottak. Ők úgy gondolták, hogy hamar megjön a vőlegény. Mind a hűtlen szolga, mind a balga szüzek „elszámították” magukat. Az Úr és a Vőlegény eljövetelét nem lehet kiszámítani. Nem megoldás az, hogy „soká jön”, tehát együnk, igyunk, élvezzük az életet, úgysem kéri azt számon tőlünk senki, de az sem megoldás, hogy „mindjárt jön”, tehát virrasszunk, „rettegjünk”, vagy esetleg életidegenül, tétlenül várakozzunk, hiszen „úgyis elmúlik ez a világ és minden dicsősége”. A megoldást az okos szüzek magatartásában kell keresnünk. Ők is elálmosodtak, akárcsak a balgák. De amikor váratlanul megjött a legény, csatlakozni tudtak hozzá, mert volt tartalék olaj a mécsesükben. Az evangélista nem hibáztatja őket azért, mert belefáradtak a várakozásba, és elaludtak. A mi Istenünk nem a „rettegés” Istene. Nem azt kívánja tőlünk, hogy elhanyagoljuk földi feladatainkat. Hanem azt, hogy akár „alszunk” akár „ébredünk”, mindig készen álljunk az ő fogadására.

Szerezz magadnak olajat

Minden példabeszédnek van egy „csattanója”. E példabeszéd „poénja” nem a virrasztásban, hanem az „olajban” van. Nem kell tehát félned a világvégétől meg a haláltól, ha van „tartalék olaj” a mécsesedben. Az „olaj” a Szentlélek. Az apostolok vették a Szentlelket az első pünkösdkor, és tovább adták azt a híveknek a keresztségben. Mi is megkaptuk a Szentlelket. A keresztség, a bérmlálás, a papszentelés, a betegek szentségének szertartásában az egyház szent olajjal „ken fel” bennünket, hogy az isteni életben részesedjünk, a Szentlélek által. Az ókorban olajmécsesest használtak világításra. Ebben volt egy kis tartály, melyben megszívta magát a kanóc, és olajjal átitatva világított, melegített. A kiszáradt kanóc is ég. Csakhogy sísteregve hol lángra kap, hol kialszik, kormoz, szennyezi környezetét.

A balga szüzek azért nem mehettek be a menyegzőre a vőlegénnyel, mert nem volt elegendő olajuk „abban az órában” és nem tudtak világítani, melegíteni. Az okos szüzek „elaludhattak”, mert amikor eljött az Úr, volt tartalék olaj a mécsesükben. A Szentlélek itatta át „természetes” életüket. Az olaj a régi keleten az élet, az erő, a gyógyítás reális szimbóluma. Az okos szüzek azért voltak okosak, mert életüket a természetfeletti végső cél, Isten, és az örök élet irányába tájolták.

Szép az okosság, de mit ér jószág nélkül. Úgy tűnik, hogy az okos szüzek nem voltak jók. Irigyek, szűk keblűek voltak. Nem adták a balga szüzeknek olajat a mécsesükbe, amikor eljött a Vőlegény. Nem értjük ezt a szűkkeblűséget. Miért nem adhattak volna társnőiknek olajat? A válasz a fentiek összefüggésében világos: Szentlelket nem lehet „kölcson adni”. A példázat kiélezett helyzetet állít elénk. A természetfeletti élet rendjében nem számíthatunk örökké mások segítségére. Van egy pont, melyen túl csak rajtunk múlik üdvösségünk.

Nekünk kell szabadon dönteni. Nekünk kell kérnünk a Szentlelket, hogy általa hittel elfogadhassuk Jézus Krisztust személyes megváltónknak, és életünk Urának.

(Új Ember, 1987. június 28.)

Szent Tamás öröksége

Napjainkban, amikor igyekszünk a múlt értékeit számba venni, időszerű megemlékezni arról a szellemi hatásról is, melyet a „skolasztika fejedelme” az Angyali Doktor, *Aquinói Szent Tamás* gondolatrendszere a hazai egyházi tudományosság terén kifejtett. Ez a befolyás ma is él és hat.

Szent Tamás (1225-1274) halálának évfordulója, amelynek korábban március 7-én volt a liturgikus ünnepe, időszerűvé teszi e megemlékezést.

Szent Tamásról tudjuk, hogy az itáliai Aquinóban született előkelő családból, majd a kolduló domonkos szerzetes rendbe lépve végezte tanulmányait Kölnben, a szintén domonkos Albertus Magnusnál, később pedig a párizsi egyetemen. Itt tanított, hogy aztán több pápa udvari teológusaként kamatoztassa tudását. Újabb párizsi tanítói évek után a nápolyi egyetem tanára lett. A lyoni zsinatra igyekezve hívta magához az Úr s a fossanuovai ciszterci kolostor szerzeteseit oktatta halálos ágyán hunyt el.

Szent Tamás, a kor szokásának megfelelően, latin nyelven írta műveit. A korabeli egyetemi oktatási rend szerint elsősorban a Szentírás könyveit magyarázta s nem maradhatott el ettől az egyházatyák és Petrus Lombardus sententiáinak kommentálása sem. A hallgatók részére rendezett rendszeres vitatkozások anyagát a „*Quaestiones disputatae*”-k, míg az alkalmoszerűeket a „*Quaestiones quodlibetales*”-ek tartalmazzák. Híres Summáit elsősorban nem oktatási tananyagként szánta. Mélyértelmű himnuszai liturgiánknak ma is szerves részei.

Aquinói Szent Tamást az egyház legjelentősebb teológusai közé sorolja, s méltán. Szent Ágoston mellett ő fejtette ki a legmaradandóbb hatást a keresztény bölcséleti és teológiai gondolkodásra. Találón jegyzi meg Chesterton, hogy amikor a racionalista beállítottság uralja a közgondolkodást, Ágoston, míg az irracionalizmus elburjánzásakor a szent-tamási szemlélet hat gyümölcsözően a keresztény gondolkodásra.

Szent Tamás a virágzó skolasztika korában azzal hozott újat, hogy Ágoston platonikus és újplatonista ihletettséggű rendszerét az akkor újra felfedezett *Aristoteles* szigorú logikai rendszerébe ágyazta és az aristoteleszi metafizika, valóságból kiinduló, realista lételméletében alapozta meg. Ugyanakkor a görög egyházaknak is rangos helyet biztosított teológiájában. A teljességre törekvő és tárgyilagosan rendszerező Tamás életművét ezért joggal hasonlították a gótikus katedrálisok ég felé törő szerkezetéhez.

Tamás máig ható szellemi öröksége, hogy a hit és tudás viszonyát nem az egymással szembenállás, hanem az egymásra épülés és kölcsönhatás szellemében világította meg. Úgy választotta el a korábban már önállósuló filozófiát és szaktudományokat a teológiától, hogy viszonylagos önállóságukat megőrizve, az értelmet Isten felé vezessék. A „*fides quaerens intellectum*” szentanzelmi igényének megfelelően rámutatott arra, hogy nincs külön törvény az értelem és a természetfeletti hit számára. Az előítéletektől és bűnös szenvedélyektől mentes értelem eljuthat a kinyilatkoztatott hitigazságok értelmes mivoltának felismeréséhez, jóllehet a pusztán értelmi megfontolás önmagában még nem tesz senkit se hívővé. A hit ugyanis nem pusztán emberi törekvés eredménye, hanem természetfeletti kegyelmi adomány is. Az ember viszont felelős azért, hogy értelmét és akaratát úgy használja-e, hogy ezt az adományt be tudja fogadni. Az így elnyert hit megvilágosítja az értelmet, hogy a hit misztériumába behatolhasson. Ma sokan úgy vélik, hogy a keresztény bölcséleti gondolkodás feltételezi Isten létét s úgy kívánja bizonyítani valóságát, hogy azt bizonyítja, amit feltételez. Szent Tamás viszont Aristoteles követőjének bizonyul akkor, amikor tagadja a velünk született Isten-fogalom létét és a világból mint okozatból következtet *Isten létére* úgy, mint a teremtett világ legvégső okára. A tényleges világból kiindulva a józan ész (*recta ratio*) képes arra, hogy a valóság végső határát ne az (egyébként bizonyíthatatlan) örök anyag fogalmánál

húzza meg, hanem annál a létteljességnél, mely transzcendens szinten mind az anyagi, mind a szellemi létezési mód végső foglalat, s akit a hit által Istennek nevezhetünk.

Szent Tamás e maradandó felismerései érthető *visszhangra találtak* egy olyan korban, amely a felvilágosodás hatására a XIX. században sorra dolgozta ki a maga „Isten-pótléknak” is tekinthető hamis abszolútumait, tagadta a metafizika és teológia tudományos rangját és áthidalhatatlan szakadékot igyekezett kiépíteni a vallásos hit és a tudományos gondolkodás között. Nem véletlen tehát, hogy *XIII. Leó pápa* az „*Aeterni patris*” kezdetű körlevelében (1879) Szent Tamás eszmerendszerének újjáélesztését szorgalmazta. Az újskolasztikus mozgalom, mely Szent Tamás nevét tűzte zászlajára, már a múlt század közepe óta azon munkálkodott, hogy megbízható szent-tamási szövegekkel és fordításokkal hozza közelebb a kortársakhoz Szent Tamás gondolatvilágát és hasznosítsa a filozófiában és teológiában maradandó értékeit. Ám Szent Tamás korábbi kommentátorainak nézeteit sokszor nem választották eléggé el az Angyali Doktor tanításától. Ebből félreértések is adódtak, különösen akkor, amikor a Tamásra hivatkozó irányzatok úgy kívánták feltüntetni megállapításaikat mintha az nem lenne más mint az egyház tévedhetetlen tanrendszere. Századunkban is kiállta Tamás eszmevilága a kortárs filozófiák kihívásának próbáját. A II. Vatikáni Zsinat szellemében íródott szakkönyvek pedig lépten-nyomon hivatkoznak rá.

A tomizmus újjászületése hazánkban sem maradt el. A múlt század végén *Kiss János* egyetemi tanár, a budapesti egyetem teológiai karának filozófia professzora köré csoportosul az újskolasztikus mozgalom. 1893-ban megalapítja az *Aquinói Szent Tamás társaságot*, amely 1949-ig folyamatosan működött. Megközelítő bizonyossággal mondhatjuk, hogy mintegy százhusz olyan szerzőt lehet felsorolni, aki hazánkban az elmúlt száz esztendő során, vagy könyveiben vagy rangos tanulmányokban, foglalkozott Szent Tamás tanrendszerével, azokról nem is szólva, akik a tomizmus hatása alatt írtak filozófiai és teológiai műveket. Hazánk európai szemmel is jó helyet biztosított magának Szent Tamás örökségének ápolásában. A tamási életmű nemzetközileg elismert művelői közé tartoztak *Szabó Szádok O.P.*, *Horváth Sándor O.P.*, *De Prohászka Ottokár*, a ciszterci *Platz Bonifác*, *Kühár Flóris O.S.B.*, *Várkonyi Hildebrand*, *Zemplén György*, *Ibrányi Ferenc*, *Kecskés Pál*, *Erdey Ferenc*, *Takács József*, *Péterffy Gedeon* s még sokan mások Tamás eszmerendszerének tudományos rangú tolmácsolónak bizonyultak a hazai közönség számára. Kár, hogy csak kevés fordítás jelent meg hazánkban Szent Tamás műveiből. A 40-es években *Schütz Antal*: „Szent Tamás szemelvényekben” c. műve a 60-as években *Lelovics Lipót*: Szent Tamás breviáriuma, s utóbb az 1988-ban *Bolberitz Pál-Gál Ferenc*: „Szent Tamás filozófiája és teológiája” c. munkában Tamás két rövidebb művének teljes fordítása lelhető fel. Csak bízni tudunk abban, hogy a hazai tudományosság képes lesz arra, hogy a nagy elődökhöz méltóan ápolja Szent Tamás szellemét, mégpedig a hívő meggyőződés erejével, amit ő maga is életfeladatának tekintett: „*Contemplata aliis tradere*” – „Amit átélméltünk, azt másoknak tovább kell adnunk.”

(Új Ember, 1989. március 12.)

A lelkiismeret forradalma

1956. október 22-én este a pesti belvárosi templomban zsúfolt tömeg előtt hangzott el P. Tamás Gergely Alajos OFM „Nándorfehérvár, 1456.,” című oratóriumának ősbemutatója a Kapisztrán Kórus és zenekar előadásában, a nándorfehérvári győzelem ötszáz éves jubileuma alkalmából. Azért épp október 22-én, mert a katolikus liturgikus naptár szerint október 23-án van Kapisztrán Szent János ünnepe, aki mint korának világhírű ferences hitszónoka, buzdító szavaival és bátor példájával győzelemre segítette Hunyadi János seregét a túlerőben lévő pogány törökök ellen, akik Magyarországot és az európai kereszténységet végveszéllyel fenyegették. Az oratórium Radó Polikárp által írt librettójában így szól Kapisztrán:

„Nyugaton a népek prédára várnak, nem látják a veszélyt, mely hazánkra támad. Immáron több mint tíz esztendeje vagyunk, hogy Mohamed erőt von Konstantinápolyon. Azóta itt áll már végvárunk határinál, nincsen semmi nagyobb a mi siralminknál.” 1956-ban, Kapisztrán Szent János ünnepén megismétlődött a történelem. Megszólalt a nemzet lelkiismerete, amely forradalmi cselekvésre készítette. Kitört a lelkiismeret forradalma.

Az 1956-os eseményeket tanulmányozták politikusok, közgazdászok, katonai szakértők, történészek, írók szinte a világ minden táján. A teológus természetesen nem vonja kétségbe a szakelemzések helyességét, csupán annak a meggyőződésnek ad kifejezést, hogy a forradalom gyűjtősinórjában volt egy középső szál is, amibe voltaképpen minden többi szál belefűződött. És ezt a szálát úgy hívták, *hogy lelkiismereti kényszer*. Az 1956-os magyar forradalomban *egyfelől a megalázott Isten állt az ember pártjára, másfelől a meggyalázott ember állt az Isten pártjára*.

Isten az embert a saját képére és hasonlatosságára teremtette. A istenképiség a biblia értelmében azt jelenti, hogy az ember szabadnak teremtett. Az embernek ez a szabadsága azonban nem öncélú volt: Isten jogainak elismerése szabta meg határait és célját. Az ember számára az volt a kiváltság, hogy szabad volt Istent dicsérnie hitével és cselekedeteivel, szabad volt Isten akaratával megegyezően igen-t vagy nem-et mondania. Az az ember tragédiája, hogy az első embernek ezt a szabadságát megrontotta a bűn. És az az isteni kegyelem, hogy valami mégis megmaradt az édeni állapotból, ha csak jelzésképpen is: a *lelkiismeret*. A lelkiismeretben az az ember jár vissza és emlékeztet, aki igazságban és szentségben teremtett. A lelkiismeret egy marék föld az elveszett Paradicsomból, felvillanó délibábja az istenképiségnek, leütött akkord egy szimfóniából, amit akkor alkottak, amikor még „a menny és a föld határai egybeestek”.

Lelkiismeret és történelmi helyzet sokszor néztek farkasszemmet egymással. Csakhogy ez az állapot nem tartósítható. Az „idők teljességében” földcsuszamláshoz vezet, mert elemi erővel megszólal a lelkiismeret. A hatalom birtokosai abban tévedtek, hogy lehet az ember „érdekében”, az ember ellen „szép új világ”-ot teremteni. Úgy vélték, hogy ha egy embernél sikerül az agy mosás, sikerülnie kell millióknál is. Ám nem vették észre, hogy a Rendszer laboratóriumában nem nyulak, hanem emberek vannak. Saját tételük csapdájába estek: a mennyiségi „változások” átcsaptak minőségi „változásokba”. S az új minőséget nem lehetett mindenestül visszavezetni a mennyiségre. Ez a minőség a lelkiismeret, amelyet lehet elfojtani, de előbb-utóbb elemi erővel megszólal, mert nem tud huzamosabb ideig együtt élni megtagadott igazságokkal, féligazságokkal, tudatosan elhallgatott igazságokkal, erkölcsi és szellemi nemtörődomséggel. Az eltemetett és meggyalázott istenarc előbb vagy utóbb a felszínre jut, és ennek világossága lángolt az 56-os „pesti srácok” tiszta tekintetében.

Nem újság ez a Biblia népe előtt. Héli főpap idejében a gyermek Sámuel volt Izrael lelkiismerete és az Úr neve Dávid parittyájában a kő. A pillanatot Isten időzítette. Századok múlnak el, hogy ilyen adódik egy nemzet életében. És amikor Isten szólt: most, azok, akiknek még jelenük sem volt, csak jövőjük, engedelmessé váltak. A hang a lelkiismeretből jött. Az

ifjúság tudta, ha Isten elkondult szavának nem engedelmeskedik, eljártssza életének nagy kalandját és értelmét, a tanúságtevést. Tanúságtevést a rend, a humánus, a szépség, a jog, a hit mellett. Ez az ifjúság nem a vérszagra jött össze, csupán azt akarta meghirdetni, hogy az ember több mint egy szám a falanszterben s egy tégl a Rendszer építményében. Ez az ifjúság csak jogrendet és szabályos bírósági tárgyalást akart. A detronizált Isten nevét akarta magasra emelni. Az előtt akart térdet hajtani, Aki az embert a saját képmására teremtette.

Egy ügyet nem a kimenetele, hanem a szándéka minősít. Rákóczi és Kossuth szabadságharca ezért tartozik történelmünk legszebb fejezetei közé. Hős az, aki a lelkiismerete parancsának engedelmeskedik. Nem a halál tesz valakit mártírrá, hanem az eszme értéke, amiért kockáztatja az életét. Nietzsche írja egy helyütt: Mondd ki a szót, Zarathustra, és zúzdj össze! Hős tehát az, aki hallja és kimondja a szót. Aki hitvalló. S mindegy, hogy golyót kap vagy életben marad utána. Amikor a Sors kopogtatott, a magyar Lélek jelentkezett. Ifjúságunk pátosz és félelem nélkül állt a meggyalázott Isten és meggyalázott ember oldalára. Kollektíve volt hős.

Új világ, új ember áldozat nélkül nem születik. Mi a kereszt óta ismerjük az áldozat erejét. Előbb-utóbb meghozza gyümölcsét. Ma úgy tűnik, hogy a gyümölcsök beérnek. Ám a lelkiismeret forradalma – más időkben, más módon – sürgetően időszerű. 1956 fejfái és korhadó fakeresztjei erre figyelmeztetnek.

(Új Ember, 1989. november 5.)

Új év, új remények

A múlt század végén XIII. Leó pápának szentmise közben látomása volt. Ebben azt a magánkinyilatkoztatást kapta, hogy Isten hatalmat ad a sátánnak a népek fölött mintegy száz esztendőre. Ennek következtében az ateizmus és a materializmus nagy tömegeket fog meghódítani. A pápa a gonosz lélek elleni küzdelem jegyében rendelte el a „Leó imádságot”, melyet a második vatikáni zsinat liturgikus reformja előtt minden szentmise után el kellett imádkozni.

A 90-es évtizedbe lépve elgondolkoztató a pápa magánkinyilatkoztatásának üzenete. A hitetlenség és a közömbösség valóban hatalmas tért hódított, ám ugyanakkor az utóbbi években a vallásos világnézet – úgy tűnik – újból magára talált. Az új esztendő visszatekintésre készít mindenkit. A visszatekintés ne a panasz, hanem a hála jegyében történjék. Hálát kell adnunk Istennek az elmúlt esztendő örömeiért és bánataért. Örömeiért – mert Isten ezzel vigasztalt és erősített minket. Nehézségeiért – mert azokkal nevelt, hogy méltók lehessünk az örök üdvösségre. Továbbá nekünk magyaroknak különösen hálásnak kell lennünk Istennek, mert a múlt esztendőben egyértelműen világossá vált: az elmúlt negyven év uralkodó eszméje hamis volt.

Az ateizmusra és a materializmusra épülő, evilági megváltást ígérgető ideológiák előbb vagy utóbb csődöt mondanak. Nem igaz, hogy az elmélet szép, sőt „tökéletes”, csak a gyakorlat rossz. Ellenkezőleg: a gyakorlat azért rossz, mert téves az elmélet. Ez az elmélet olyan elvekből indul ki, melyek csak félig igazak. Ám ha a következtetés alaptételébe akár csekély hiba is csúszik, a végkövetkeztetésben ez már vaskos és jövátelhetetlen tévedésként jelentkezik. Egyetlen olyan eszmerendszer sem élhet sokáig a gyakorlatban, mely egyoldalúan értelmezi az emberi természetet és emberi méltóságot, ami az ember istenképiségében van megalapozva.

Visszatekintve a múlt évre, azért is hálát kell adni Istennek, hogy ő mint a történelem ura lehetővé tette a kelet-európai népek egymásra találását. Itt is érvényesek Babits Mihály szavai: „Szenvedni annyi, mint diadalt aratni”. Valóban, a közös sors és szenvedés kovácsolta újra össze az egymásnak uszított kelet-európai népeket.

„Historia est magistra vitae” – „A történelem az élet tanítómestere” – vallja a régi latin bölcsesség. Tanulnunk is kell a múltból, a jövő számára. A Bibliából ismeretes a gonosz lélek kettős taktikája: az erőszak és a csábítás. Az elmúlt negyven évben volt belőle részünk. Az első húsz év az erőszak jegyében zajlott le. Így akarták megtörni a nemzet gerincét. Ezt a nemzet nehezebben tolerálta. Bizonyíték rá '56. A második húsz esztendő a csábítás jegyében telt el. Sokakat megkísértett a Hatalom, hogy Ézsau „egy tál lencséjéért” eladja „örökségét”, a lelke üdvösségét.

A törvényesség látszatával szinte mindenkit „megmártottak” a korrumpálódás és jellemtelenség tisztátalan szennyében és az egyházzal, felekezetekkel sem tettek kivételt. Meg akarták törni a nemzet erkölcsi és szellemi tartását, hogy senkinek se lehessen hiteles jogalapja a tiltakozáshoz, alternatív megoldási lehetőséghez. A jól kitervelt sátáni taktika majdnem bevált. Hiszen kis ország vagyunk. Nincs nagy választási lehetőségünk. Kis országoknak pedig mindig egy elitje és egy csúrhéje van. Csak a „színeket” és jelvényeket kell időben „átfesteni” ahhoz, hogy az eddig gazdagok még gazdagabbak legyenek és a „Nap hevét viselők” még jobban elszegényedjenek. Lám, ilyenek a kapitalizmus „vastörvényei” – mondogatják majd a korábbi „szocialisták” mások nyomora láttán.

Minden „örökké tartó” hatalom és „örökérvényű” ideológia „banánhéjon” és az „utolsó pillanatban” csúszik el. Így szégyeníti meg Isten a bálványokat és bálványimádkókat. Ez a „banánhéj” pedig a lelkiismeret, melyet soha sem lehet egészen kiirtani az emberből.

Nálunk is megszólalt a lelkiismeret – ha nem is lángolva, de izzó parázként. Az új esztendőben ennek a paráznak nem szabad kialudnia. Sok mindent várunk a jövőtől. Sokan ígérek majd nekünk földi „paradicsomot”. Emlékezzünk az Úr Jézus szavaira, amikor megkérdezték tőle: „Uram, hol van az Isten országa?” Ő így válaszolt: „Isten országa nem jön el szembetűnő módon. Nem lehet mondani, hogy itt van, vagy amott. Isten országa bennetek, köztetek van”. Jézus azt is mondta: „Ha a megtért ember lelkéből a gonosz eltávozik, egyedül bolyong s nem találja helyét. Ám ha az újjászületett ember szívében ürességet talál, hét, nálánál gonoszabbal tér oda vissza és annak az embernek a sorsa rosszabbá válik mint azelőtt volt.”

Ezen el kell gondolkodnunk. Nem maradhat hitbéli közöny és erkölcsi üresség a lelkekben. Népünknek vannak még vallási és erkölcsi erő tartalékai. Csak fel kell szítani benne a parázsló tüzet. Ám ne várjunk mindig emberi többségektől „eligazítást”. Mindenkinek saját felelősségére kell cselekednie Isten és a nemzet előtt. A hívő ember legyen az igazság, az igazságosság és az irgalmas nagylelkű szeretet embere, hiszen ezt tanulta Mesterétől. Először magából irtsa ki a tévedést, igazságtalanságot, és szeretetlenséget. Akkor majd lesz elegendő jogalapja ahhoz, hogy nevében nevezhesse a hamisságot, korrupciót és embertelenséget. Így és csak így bízhatunk abban, hogy „a pokol kapui sem vesznek erőt rajtunk”.

(Magyar Nemzet, 1990. január 6.)

Az öröm

Az egyház liturgikus színe ilyenkor a lila mellett a rózsaszín, mert ez az öröm színe. Mivel a reményben megalapozott várakozás egyben örömmel is jár, az adventi várakozás homályában is felcsillan karácsony elővételezett öröme. Öröm nélkül nem lehet élni. Az öröm a boldogság tudata, amit pozitív érzelmi megnyilvánulások is kísérhetnek. A boldogság nem más, mint a velünk rokon természetű jó birtoklása. Attól függően, hogy milyen a „természetünk”, olyan jót kívánunk magunknak, hogy boldogok lehessünk, örülhessünk. Ám nem mindegy, hogy milyen a „természetünk”. Kétségtelen, hogy van maradandó emberi természet, ami mindenkiben fellelhető. Csakhogy egyéni természetünket mi is formáljuk. S erkölcsileg felelősek vagyunk azért, hogy „milyen” az? Találón fogalmaz Szent Pál apostol, amikor azt írja, hogy „aki test szerint él, testiekre vágyik, aki pedig lélek szerint, az lelkiekre törekszik.”

A „test szerinti” élet nem az anyag és test megvetését jelenti, hanem azt, hogy nem méltó az emberhez, nem „természete” szerint való, hogy csak az anyagi javakat és a testi élvezeteket tekintse vágyakozása tárgyának. Továbbá a „test cselekedetei” lehetnek olyan tulajdonságok is, mint az önzés, szeretetlenség, harag, irigység, hazudozás.

A „lelki ember” olyan javakra vágyódik, melyek szellemileg, erkölcsileg helyesek. E javak birtoklása olyan boldogság előízét nyújtja, ami az örök életben elveszíthetetlen birtokunk lesz. Ez a boldogság pedig már itt a földön is a tiszta öröm forrása. Az apostol fel is sorolja ezeket az örömforrásokat, melyek egyben az igazi örömszerzés alapjai: „A Lélek gyümölcsei: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség (szerénység), önmegtartóztatás (tisztaság).” (Gal 5,22-24) A keresztény ember hite által tudja, hogy a „halálból már átvitetett az életbe”, mert az Isten Fia emberré lett, és megváltói művével legyőzte a bűnt és a halált, feltámadásával pedig megnyitotta az utat az örök élethez. A már számunkra megszerzett örök boldogság tudata a keresztény ember öröme. Csak így érthetjük meg Pál apostol lelkiállapotát, aki római fogságából írja levelét a filippi híveknek, és annak ellenére, hogy külső körülményei mindennek nevezhetőek, csak nem örömtelinek, mégis e levelében fordul elő legtöbbször az „öröm” szó: „Örvendjete az Úrban szüntelen! Újra csak azt mondom, örvendjete! Lelki jószágokat ismerje meg mindenki. Az Úr közel van. Ne aggódjatok semmiért” – hangoztatja. Valóban, a kereszténység örömhír, jó hír. Az „evangélium” szó jelentése is ez. Ebben az értelemben igaz az a mondás is, hogy „ha valaki szomorú szent volna, az szomorú egy dolog volna”.

Az öröm az embert sok nehézségen átsegíti. Nem a megváltoztathatatlan múlt felett kell sopánkodni, hanem a jövő felé kell tekinteni, mert afölött még lehet hatalmunk. Nem másoktól kell várni az örömet, hanem nekünk kell adni. Aki örömet szerez másoknak, az másoktól is örömet kap. Nem biztos, hogy attól, akitől „jár”. De aki szeretetével örömet ad, annak Isten nagylelkűsége szerez majd örömet.

(Pesti Hírlap, 1990. december 22.)

Az önmegtagadás értelme

Advent nem csupán az Úr eljövetelére való várakozás ideje, hanem az önmegtagadásé is. Minden megtérés önmegtagadással jár. Le kell mondanunk önző énünkről.

Napjainkban az önmegtagadás szónak rossz csengése van. Miért mondjak le valamiről, ha élvezetet jelent számomra? Miért engedjek a másoknak, amikor úgymond „nekem is jogom van a boldogsághoz”? Egyszer élünk – mondják sokan – s „le kell szakajtanunk a nap gyümölcsét” mert lehet, hogy soha többé nem tér vissza a jó alkalom. Az egyházat sokan vádolták és vádolják azért, mert az önmegtagadás fontosságát hirdeti és megköveteli híveitől. Ugyanakkor vannak olyanok is, akiknek az a kifogásuk az egyház ellen, hogy túlságosan elnéző és nem eléggé szigorú. Akik az önmegtagadás káros jellegét hangsúlyozzák, nem veszik észre, hogy ők maguk is mennyi önmegtagadást gyakorolnak. Pontosan bejárnak nap mint nap munkahelyükre. A korai kelés önmegtagadás. Alkalmazkodnak a családi béke miatt környezetük elvárásaihoz. Ez is önmegtagadás. Szigorú diétával vigyáznak „vonalaikra”. Hát ez nem önmegtagadás? Lemondanak italról, dohányzásról. Ez bizony nem kis áldozat, vagyis önmegtagadás.

A józan ész is azt mondja, hogy önmegtagadás nélkül nem lehet élni. „Senki sem sziget” – írja Thomas Merton, századunk híres trapista szerzetese. Ha azt akarom, hogy elfogadjanak az emberek, akkor nekem is alkalmazkodnom kell a közösséghez. Ez pedig sokszor lemondással, áldozattal, azaz önmegtagadással jár. Ám hitünk tanítása ennél többet is mond. Rámutat az önmegtagadás valódi értelmére. Szent Pál apostol azt tanítja a Rómaiakhoz írt levelében, hogy „egyikünk sem él és egyikünk sem hal meg önmagának. Tehát mind életünkben, mind halálunkban az Úré vagyunk”. Az apostol azt is hangsúlyozza, hogy a Lélek erejével is le kell győznünk a test cselekedeteit, hogy megszülethessék bennünk az új ember. Ha „test szerint” élünk, meg fogunk halni, de ha „lélek szerint”, akkor az örök élet boldogsága vár ránk. Az evangéliumokban folyvást visszacseng az Úr Jézus szava: „Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelke pedig kárt szenved. Mit is adhatna az ember cserébe a lelkéért.” A keresztényeket sokszor vádolják anyag- és testellenességgel. Pedig mi nem vagyunk sem materialisták, sem idealisták. Mi realisták vagyunk. Hitünk által tudjuk, hogy az ember meg van váltva, de még reménységben él. Földi vándorútján üdvösségét sok veszély fenyegeti. Ezek közül a legveszélyesebb bűn a kevélység és az önzés. Önmagunknak és érdekeinknek a másik elé helyezése. A legnagyobb erény viszont a szeretet, mely leginkább önzetlenségben, figyelmességben, türelemben, tapintatosságban, szelídségben nyilvánul meg. A „testi ember” legyőzése nem csak a testi önzés, hanem a szellemi és lelki önzés legyőzésére irányul. Az a realitás, hogy a jó és rossz állandó harcban áll bennünk. Ha mi együttműködünk, megtapasztaljuk, hogy Isten kegyelme „kihozza” belőlünk a jót. Így az önmegtagadásnak lesz értelme. Ha lemondunk a rosszról (vagy a kevésbé jóról) helyet készítünk lelkünkben az erényeknek. Az Istennek tetsző élet az igazi önmegvalósítás.

(Pesti Hírlap, 1990. december 8.)

A Biblia Isten szava

A keresztény értékek közt kitüntetett helye van a Bibliának. A Biblia Isten szava, ezért Szentírásnak is nevezik. A Biblia Isten történelmi kinyilatkoztatásának írásba foglalt és kanonizált összegzése.

A kereszténység nem „könyv vallás”. Tehát a Biblia nem csupán mint könyv szent, hanem a szerzője és tartalma is szent. Ezért szent Írás, szent „könyv”, Isten igéje. A Szentírás szerzője maga az önmagát az emberek üdvössége érdekében kinyilatkoztató Isten, aki Szentlelke által „sugallta” a szent emberi szerzőket, akik Izrael és az ősegyház üdvtörténetében önmagát kinyilatkoztató isteni üzenetet írásba foglalták az utókor számára. A Biblia tehát nem „az égből pottyant alá”, hanem Isten kezdeményezésére „valami történt” az Isten és ember viszonyában, és ez a kollektív „szent” esemény (illetve események) összesítése és üdvösségünk érdekében való értékelése, továbbá jelen életünket is érintő és a jövőre kiható tanulsága az, amit az emberi szerzők képességeik és koruk kultúrszintjének megfelelő formában megfogalmaztak.

A kinyilatkoztatás hordozója Isten népe. Az ószövetségben a választott nép, az újszövetségben a már minden megkeresztelt embert magába ölelő Isten népe, az egyház. A kinyilatkoztatás az utolsó apostol halálával (Szent János) lezárult. Az ősegyház pontosan meghatározza, hogy mely szent könyvek tartoznak a Szentíráshoz és minden egyéb úgymond „szent” könyvet, mely a Szentírás látszatát akarta kelteni, kizárt az ún. kánoni könyvek (canon=mérce, mérték) sorából s azokat apokrif műveknek nevezzük. A Muratori-töredék (melyet a milánói Ambrosiana könyvtárban találtak) azt bizonyítja, hogy már Kr. u. a II. században is azokat a könyveket tartották kánoni, ún. Szentlélektől sugalmazott könyveknek, melyeket megszakítás nélküli hagyomány alapján ma is szentírási könyveknek tartanak a keresztények.

A Biblia két nagy részre oszlik: az ószövetségre és az újszövetségre. Az ószövetség lényege a Törvény és a Próféta tanítása. A zsidó vallás csak az ószövetségi szentírást tekinti szent könyvnek. A keresztények az újszövetséget is annak tartják, mely a négy evangéliumból az apostoli levelekből és Szent János Jelenéseinek könyvéből áll. A keresztények szerint az ószövetség – amint Szent Pál szépen fogalmaz a Galatákhöz írt levelében – „nevelőnk volt Krisztusra”. Az ószövetségi üdvtörténet készítette elő az emberiséget a történelem legnagyobb eseményére, a Krisztus-eseményre. Erről szól az újszövetség. Ugyanakkor tartalmazza a húsvét utáni egyház tanúbizonyoságtételét, igehirdető katekézisének erről az eseményről. Tehát először az apostoli egyház hirdette az igét, kiszolgáltatta a szentségeket, élte a krisztusi életet, és ezután született meg e kollektív, szent egyházi tapasztalás írásba rögzítése, ami a Szentírás. Ám az ószövetség és újszövetség nem választható el egymástól: „Novum testamentum in veteri latet, vetus in novo patet” – vagyis az újszövetség az ószövetségben rejtetten ott van, míg az ószövetség az újszövetségben lesz nyilvánvalóvá.

A Biblia Isten és az ember helyes viszonyáról tanít s mivel Isten a fő szerzője (emberek közvetítésével) tanítása örök igazság. Ma is érvényes és hatékony szó. A Biblia csak annak tárul fel, aki hittel olvassa. Annak viszont az élet igéje.

(Pesti Hírlap, 1990. november 24.)

Advent

Advent van. Advent eljövételt jelent. Az adventi időben Krisztus eljövételére várakozunk. Advent a várakozás ideje. A várakozás felkészülésre serkent. A várakozásnak a remény ad értelmet.

Az ószövetségi választott nép a maga történelmét üdvtörténetként fogta fel. Történelme szent várakozás volt a Messiás eljövételére. A Messiás eljött Jézus Krisztus személyében. Megalapította az egyházat, ami az újszövetség választott népe. Az egyház abban a hitben járja a történelem országútját, hogy „meg van váltva de még reménységben él” – amint ezt Szent Pál apostol szépen megfogalmazza. Üdvössége csak akkor lesz teljes, amikor az idők végezetén a feltámadt Krisztus újra eljön, „hatalommal és dicsőségben”. Az egyház „ideje” tehát advent, hiszen Krisztus második eljövételére várakozunk. A világ vége a történelem ítélete. Halálunk az egyén isteni megmérettetése. Egyéni életünk is advent, vagyis várakozás és felkészülés a Krisztussal való találkozásra. Nem mindegy tehát, hogyan élünk. Nem közömbös, hogy örök boldogság vagy örök kárhozat vár ránk.

A karácsonyt megelőző négy hétben az egyház liturgiája ezt juttatja eszünkbe. Ember, élj felelős módon, mert csak egyszer élsz. Földi életed az érdemszerzés ideje. Halálod után már nem teheted magadat kedvessé Isten előtt. Mit tegyünk? – tehetjük fel a kérdést. Ezt kérdezték Keresztelő Szent Jánostól is kortársai, amikor a bűnbánat keresztségével készítette fel őket a Jordán folyónál a Messiás eljövételére. Válasza egyszerű volt. Mindenki számára megvalósítható. „Akinek közületek két köntöse van, ossza meg azzal, akinek egy sincs, és akinek ennivalója van, tegyen hasonlóképpen”. A vámosoknak pedig ezt mondta: „Ne követeljetek többet, mint amennyi jogos”. A katonákhoz pedig így szólt: „Senkit se bántsatok és meg ne zsaroljatok, elégedjétek meg zsoldotokkal” (Luk. 3,10-14). Keresztelő Szent János bűnbánatra és megtérésre buzdít. „Teremjétek a bűnbánat méltó gyümölcseit” – hangoztatja. E „gyümölcsök” a megtérésből fakadó tettek. Olyan jó cselekedetokről van szó, melyeket mindenki megvalósíthat. A nép legyen jószívű és jótékony. A vámosok ne csaljanak és ne lopjanak. A katonák ne legyenek durvák és erőszakosak. Azaz mindenki úgy teljesítse életállapotának megfelelő kötelességeit, hogy az megfeleljen az igazságosság követelményének. Az igazságosság szerinti élet ugyanis az alapja az irgalmasság, nagylelkűség és szeretet gyakorlásának. Ezt hozta el nekünk az Isten Fia, ezt a szeretetet ünnepeljük karácsonykor, melyre az advent előkészület.

Az adventi időben koszorút készítünk. A fenyőgallyak – mivel nem hervadnak – az örök életet juttatják eszünkbe, melyre készülünk. A négy gyertya, melynek lángja a borongós adventi időben világosságot hoz, Krisztus világosságára emlékeztet. A lila szalag, mellyel átkötjük a koszorút, bűnbánatra, megtérésre buzdít. Karácsony előtt illik szentgyónáshoz járulni. Az adventi idő hétköznapjain hajnali szentmise, Rorate, a Szűz Mária alakját állítja elénk, aki hívó lelkülettel, Isten akaratát elfogadva várja a kis Jézus megszületését. Az ő példájára tekintve készüljünk a karácsonyra. Amilyen az adventünk, olyan lesz a karácsonyunk.

(Pesti Hírlap, 1990. december 1.)

Igazság, erkölcs, alkotás

Mit tart szubjektív értelemben értékesnek az ember? Alanyi oldalról vizsgálva, elvileg, annyi érték van, ahány emberi személy létezhet, továbbá ahány lehetősége adódik az emberi szabadságból fakadó választásnak és döntésnek. Csakhogy, mivel az emberi természet az egyedek közös, dinamikus lényegét fejezi ki, ugyanakkor az ember szabadsága nem abszolút, hanem mind testi, mind környezeti és társadalmi meghatározottságok miatt lehatárolt, megalapozottan szólhatunk az emberi érték-törekvés általános, maradandó és mindig érvényes jegyeiről.

Az érték olyan „jó”, „cél”, „lét-tökéletesség”, melynek birtoklása azért fontos az ember számára, hogy boldog legyen és értékhiányát kielégíthesse. Így az érték az ember törekvő képességének adaptív tárgya lehet. A törekvő aktivitás jellegének megfelelően az értékek minősége többféle. Nyilvánvaló, hogy az ember végső célja csak olyan személyes és tökéletes érték lehet, mely az ember lényegének és méltóságának a legmagasabb szinten megfelel. Ez a végső cél és a legfőbb jó a keresztény teológiai értékrend összefüggésében az élő Isten.

Az ember érzékekhez kötött vágyóképesége érzékelhető javakra irányul. Szellemi törekvő képessége szellemi javak birtoklására vágyódik. Az ember szellemi aktivitása az igazságkeresés, az erkölcsi jó és az alkotói tevékenység irányába van betájolva. Az értelem aktivitása az igazságot tekinti értéknek. Az igazság nem más, mint a lét és tudat szellemi egybevágósága. Az egyes esetekben alkalmazott tudati képesség és a tárgy „fölismerhetőségének” megfelelően, maga az igazság is több „fokozatú” és minőségű lehet. Ez természetesen a tévedés lehetőségét is magában hordozza. Ám az ember mégis teljes bizonyosságra és a legfőbb igazság megismerésére törekszik. Csak ez nyugtatja meg értelmét. A legfőbb igazság Isten, mert lényege az egyszerűség, ami az összetettség kizárását jelenti. Istenben a lényeg és a lét azonos, az „elmélet” és „gyakorlat” átfedik egymást. Ez az állapot az emberi igazság keresésben csak megközelíthető, de el nem érhető cél.

Az ember akarati tevékenysége a jóra irányul. Ebben az összefüggésben a „jó” olyan érték, melynek erkölcsi jellege van. A jó felhívást és kihívást jelent az ember számára. Ehhez kell szabnia cselekedeteit. A keresztény erkölcsi értékrend szerint ez azt jelenti, hogy Isten törvényeihez kell szabnia életét. Isten akarata szerint kell élnie, ami ugyanakkor nem teszi fölöslegessé a szabad cselekvést és felelősséget. Isten erkölcsi törvénye nem idegen az egyetemes emberi természettől. A tízparancsolatban illetve a szeretet főparancsában kap megfogalmazást. Istent azért kell szeretni, mert ő előbb szeretett minket, s ezért adósa vagyunk. Ezt a szeretetet törleszti az emberek felé a felebaráti szeretet. Az embertárs iránti szeretet kiterjed az ellenségre is. A keresztény erkölcsi értékrend szerint a legfontosabb erény a szeretet, ami a hitből és reményből táplálkozik, de mind a hit, mind a remény a szeretetben éri el teljességét. A szeretet alapozza meg az úgynevezett sarkalatos erkölcsi erények gyakorlását: a helyes értékrendet felismerő okosságot, az igazságosságot, a mértékletességet és lelki erősséget. Ezek egyben szociális erények is, mivel jelenlétük hiánya a társadalom életét súlyos veszélybe sodorja. Az erények maradandó, huzamos gyakorlása az Isten iránti szeretet és a tőle kapott kegyelem nélkül aligha lehetséges. Az erkölcsi törvény személyre lebontva a lelkiismeret szavában szólal meg. A lelkiismeret teret biztosít a szabadságnak. Rossz az a lelkiismeret, mely a szabadság és felelősség helyett a szabadosság és felelőtlenység ösztönzője és jóváhagyója.

Az ember aktivitása alkotásaiban is megnyilvánul. Ha az alkotói tevékenység a szépség realizálására törekszik, akkor művészetről beszélünk. Amennyiben e tevékenység a hasznosságot tekinti fontosnak, akkor technikáról van szó. A kultúra olyan összemberi tevékenység, mely a tudomány, művészet, erkölcs, vallás művelésével az értékek tárgyi

rendjét érdek nélkül képviseli. A keresztény kultúra mindezt Istenre, mint legfőbb értékre tekintve teszi.

(Pesti Hírlap, 1990. október 27.)

Hit és tudás

Sokan hivatkoznak arra, hogy azért nem vallásosak, mert a hit és tudás összeegyeztethetetlen. Ez csak látszólag van így. Ezért tisztáznunk kell a fogalmakat. Amennyiben hiten hiszékenységet és hiedelmeket értünk és tudáson feltétlen bizonyosságot, akkor az összeegyeztethetőség valóban problematikus lehet. Csakhogy a dolog nem ilyen egyszerű. Hit nélkül nem lehet élni. Hinni kell önmagunkban, az életben, az emberekben. Enélkül az élet elviselhetetlenné válik. Ezt mindenki belátja. De milyen hitről is van itt szó? Természetes hitről, ami az emberi lét történetiségével és megismerésünk időbeliségével adott. A hit a tudásszerzés formája. Ismerethez ugyanis többféleképpen jutunk. Az érzékelő tapasztalás útján, melynek maradandó érvényét a kísérleti és elméleti igazolás adja. Tanulás vagy közvetlen értelmi belátás útján, melynek bizonyosságát a tudományok törvényeihez való igazodás nyújtja. Hit által, amikor az értelem elfogadja valakinek a tekintélyét, mert igazmondónak bizonyult, s mert az, amit mond hihető, megtapasztalható, értelmileg belátható. Ha ezek a feltételek nincsenek meg, akkor nem hitről, hanem hiszékenységről van szó, melynek tartalma a hiedelem.

Minden értelmileg szerzett tudás bizonyosságra tör. Ezt az igazolhatóság által kívánja elérni. Az igazolhatóság maradandó jellegét a tudományos igazolás biztosítja. A hit alapja mindig valamiféle – már igazolt – tudás. Csakhogy míg a tapasztalás és értelmi belátás közvetlen bizonyossággal kecsegtet, a hit esetében a bizonyítékra várni kell, mert az a jövő ajándéka. Ez a várakozás teszi nehezzé a hitet. A várakozáshoz türelem kell. Ezért a tudósok közül is csak a „hívók” képesek kivárni, míg a hipotézisből tézis lesz. Ám ugyanakkor a várakozás valamiféle alapvető hitet is feltételez. Azt a meggyőződést, hogy van igazság és az igazság megismerhető, igazolható.

A múltra vonatkozó dolgokat és a jövő terveit „csak” hisszük és nem tudjuk. Ám ha ezek a dolgok „hihetetlennek” tűnnek, mert nem egyeztethetőek össze eddigi ismereteinkkel, tapasztalatainkkal, az emberiség általánosan elfogadott tudásanyagával, illetve személyes elvárásainkkal vagy érdekeinkkel, akkor nem hisszük el, mondván, hogy „hihetetlen”. Még akkor is ezt mondjuk, ha szavahihető tanúk és tények igazolják azt az információt, amit el kell hinnünk.

A hit tehát a tudás-szerzés egyik formája, de módszertanilag különbözik a tapasztalástól és értelmi belátástól, mert a hit nem csupán értelmünket, hanem egész személyiségünket érinti. Hinni csak az tud, aki rá van hangolva és érdekelt a hit által felkínált tudás elfogadásában. A hit által nem kényszerítő bizonyosságú, hanem úgynevezett szabad bizonyosságú tudáshoz jutunk. A hit szabad állásfoglalás és az akarat szabadsága miatt a hitetlenség lehetősége is adva van. Hit és tudás tehát nem állnak szemben egymással, hanem az igazság megismerésének különféle útját járják, de céljuk ugyanaz. A vallásos (természetfölötti) hit olyan igazságokat tár föl, amik az ember Istenhez való viszonyát, Isten terve szerinti életét, halál utáni sorsát érintik. Az Istennek előlegezett bizalom itt a földön részleges, a halál után teljes igazolást kap.

(Pesti Hírlap, 1990. november 10.)

Vallás és világnézet

A vallás a világnézet egyik formája. Megfogalmazott vagy megfogalmazatlan világnézete mindenkinek van, hiszen minden ember rendelkezik valamiféle világról alkotott „képpel”, amit értelmez. A világnézetek különbözősége mögött a világról alkotott fogalmak különfélesége és az emberhez való viszonyának sokrétű és szintű értékelése húzódik meg. A magát *tudományosnak* nevező világnézet egyoldalúsága abban rejlik, hogy a valóságot leegyszerűsíti arra a valóságszintre, melyben otthonosan mozog, s az így kialakított nézeteket általánosítva úgy véli, hogy mindenről mindent tud, vagy legalábbis tudhat, hiszen módszere csalhatatlan. Ami pedig módszerével nem „mérhető be” tévedhetetlenül, az vagy nem létezik, vagy megismerése felesleges, továbbá nem is méltó a felvilágosult emberhez. Ez az *előítélet* ugyanolyan veszélyes, mint a vallásos világnézet azon hamis formája, mely már a babonáság határát súrolja s úgy véli, hogy a világ „istenekkel van tele”, tehát szükségtelen tudományos megismerése.

A *vallásos világnézet* nem kettőzi meg a valóságot úgy, hogy eszével ateista míg szívével hívő. A vallásos világnézet a valóság teljességéhez való helyes viszonyt értelmezi, de nem szűkíti le azt a természettudomány által elének tárt mérhető valóság szűk körére, hanem a lélek, a szellem s az Isten világát is a valósághoz tartozónak tekinti. Elfogadja, hogy *Isten valósága* hatásaiban részesedett és analóg értelemben, jelen van természeti világunkban. Azzal is tisztában van, hogy Isten világa végtelenül „több” a mi világunknál, és lényegéről, hozzánk való viszonyáról a hit által megvilágosított értelem által csak annyit tudhatunk meg, amit önmagáról kinyilatkoztat. *A vallásos és tudományos világnézet nincs ellentétben*, hanem egymást kölcsönösen feltételezik a mind teljesebb megismerés érdekében, tiszteletben tartva egymás módszerét és kompetenciáját.

Manapság divatos a *vallások egyenrangúságáról* beszélni. Ez az egyenrangúság azonban csak a vallásos világnézetek és magatartások esélyegyenlőségére vonatkozhat, feltéve, ha nem ember- és életellenesek. Ám a vallási tanítások és erkölcsi elvárások vonatkozásában nincs egyenértékűség. Ezt a vallástörténeti fejlődés is igazolja. Van tökéletes és kevésbé tökéletes vallás. Hegel helyesen írja, hogy *a kereszténység a legtökéletesebb vallás* (Hegel nem volt katolikus...). Szerinte minden vallás központi kérdése az *Isten és ember* (világ) közti viszony helyes és arányos értékelése.

Nézete szerint a zsidó és mohamedán vallás eltúlozza az Isten és az ember közti különbséget, míg általában a keleti vallások (hinduizmus, buddhizmus) a természeti és természetfeletti valóság közti határt elmoszák. Helyes szintézist a kereszténység biztosít, a *megtestesülés* tanával, hiszen Jézus Krisztusban, aki az Isten Fia, a második isteni személy nyilvánul meg és működik az isteni és emberi természetén keresztül. Így biztosítva van az Isten transzcendenciája és a világ immanenciája, de úgy, hogy a megváltás révén a természet fel van emelve a természetfeletti rendbe, jóllehet megőrzi relatív autonómiáját és függetlenségét. Hegeltől ebben a vonatkozásban sokat tanulhatunk. Amíg valaki a vallásokat csak „kívülről” nézi, nem lesz vallásos. Ám ha léletté váltja, meglátja az Istenhez vezető tökéletes utat.

(Pesti Hírlap, 1990. november 17.)

Élet és halál

Az „élet” fogalmának kimerítő meghatározása aligha lehetséges. Minden tudomány kénytelen „számolni” vele, de könnyen abba a hibába esik, hogy módszerére redukálva a kérdést, egyoldalú meghatározást ad. Tán még ma is az ókori görög bölcselő, Arisztotelész áll legközelebb az igazsághoz, amikor az élet lényegét (az élettelen dolgok „kívülről” való mozgatottságával szemben) önmozgásban véli felfedezni. Az önmozgás bizonyos függetlenséget, individualitást, öntörvényűséget, spontaneitást, kreativitást rejt magában, mely térben és időben, a mozgás és változás állapotában bizonyos anyagiságot feltételez, de nem úgy, mint az élet létesítő okát, hanem mint eszközt, melynek segítségével a mi világunkban az élet megnyilvánulhat a belülről mozgatottság formájában.

Leginkább a szellem él. Rendelkezik az élet tulajdonságaival. A test elpusztul, mert összetett. Ami összetett, az pedig előbb-utóbb részeire bomlik. Ma már nem beszélhetünk olyan anyagról, ami tovább oszthatatlan. Márpedig csak az egyszerű, ami oszthatatlan. A szellem ezért egyszerű. Ezért nem halhat meg. Keresztény hitünk szerint Isten leglényegesebb tulajdonsága az egyszerűség. Ezért Isten örökkévaló. Mivel egyszerűségéből következik minden tulajdonsága, ami azonos létével és lényegével, ezért Isten egy, egyetlen halhatatlan személyes élet-teljesség. Ebben az értelemben mondhatja Jézus Krisztus, az Isten Fia önmagáról: „Én vagyok a föltámadás és az élet.” „Én vagyok az út, az igazság és az élet.”

Az embernek sebezhető, esetleges élete van. Az élet „elvét” az európai gondolkodási hagyomány léleknek nevezi. Az ember lelke a teremtett világban azért a legtökéletesebb, mert szellemi. (Noha az angyalok teremtett tiszta személyes szellemek.) Ám mivel az emberi szellem testhez kötött, működése a testi szervektől függ. A szív, az agy, az idegműködés úgy határozza meg a szellem működését, hogy annak szabadságát és felelősségét egészen elvenni nem tudja. Mindig „többet” akarunk tudni, tenni, alkotni, érezni, mint amire testünk képessé tesz. Ez az állandó feszültség, a test gyengesége és a szellem szárnyalása közt, „az ember tragédiája”. Testünk halálra szánt, szellemi lelkünk a személyes öröklétet áhítja.

Minden vallást izgat az ember halál utáni állapota. Nem elégséges vigasztalás az anyag örökkévalóságába vetett hit. Bennünket az foglalkoztat, hogy énünkkel, a bennünk felhalmozott (s tán tovább nem adott) értékes tudással, akarásokkal, érzésekkel mi lesz? Tovább élünk szeretteink emlékezetében? Vagy az emberiség kollektív emlékezésében? Ha őszinték vagyunk, tudjuk, hogy ez csak a kiváltságosoknak adatik meg, azoknak is csak ideig-óráig. Hát ilyen esendő, mulandó lenne mindazon értékes fáradozás, mely végigkísérte földi életünket?

A keresztény kinyilatkoztatás teljes választ ad megfogalmazatlan sóhajtásainkra. Azt tanítja, hogy az embernek szenvednie kell és a halál bármikor elérheti testét. Ez az áteredő bűn következménye. De van megváltás. A szenvedés mint áldozat örök értékű lehet. A halál, a föltámadás és örök élet kezdete. Krisztus meghalt helyettünk, a mi bűneink miatt, és megigazulásunkért föltámadt. Ő mondja: „Aki hisz bennem, az nem hal meg örökre”.

Nemcsak a lélek halhatatlan, hanem a test is föltámad. Amint Szent Pál apostol írja: „Ha földi sátrunk leomlik, a mennyben örök hajlék vár reánk”. (I. Kor.)

(Pesti Hírlap, 1990. november 3.)

Bűn és bűnhődés

BŰN, bűnbánat, elégtétel, feloldozás ismert fogalmak a katolikus egyház gyónási gyakorlatából. Ám minden ember, vallási hovatartozásától függetlenül, természetes erkölcsi és jogi érzéke folytán, találkozik e fogalmakkal, ámbár sokféleképpen értelmezheti azok tartalmát. Tagadni alig lehet, hogy bűn volt és van a világban, és hogy a bűn valamiféle rossz. A rossz pedig annak a jónak hiánya, aminek meg kellene lennie. A cél mindig a jó, és a rossz az, ha nem sikerül elérni. Természetesen a jó és a rossz fogalmát a valóság és az emberi tevékenység több szintjén is lehet értelmezni.

Az *erkölcsi* és *jogi* szférában jó a törvény teljesítése, és rossz a törvény megszegése. Az erkölcsi szemlélet ezt a kérdést „belülről”, a cselekvő szándékának oldaláról nézi, míg a jogi a „külső” a társadalmi, a közösségi bizonyíthatóság oldaláról közelíti meg. Nyilvánvaló, hogy „átfedések” vannak, hiszen a „jogi” bűn, vagy erény háttérében sokszor erkölcsi beállítottság – míg az „erkölcsi” tett hatásaiban a közösséget és a társadalmat érintő mozzanat is szerepelhet. Ebből az a redukcionista „kísértés” következik, hogy vagy a jogrendet vezessék vissza mindenestől az erkölcsi rendre, vagy fordítva: csak azt tekintsék bűnnek illetve erénynek, amit a jogrend kodifikál.

Elterjedt felfogás napjainkban, hogy bűnnek csak a jogi értelemben vett „bűntény” vagy szabálysértés számít, míg az erkölcsi bűn (vagy erény) a magánélet szférájába tartozik. Mintha ez utóbbinak nem is lenne semmiféle „kihatása” a közösségre vagy a társadalomra. Az is zavart okoz, hogy akárhányszor összekeverik az *etikát* az *etikettel*, vagyis nem tesznek különbséget az erkölcsi magatartás és társadalmi viselkedés normái között. Az átfedések és zavarok ellenére azonban a józan erkölcsi érzékű ember tudja, hogy bizonyos „elvárások” szerint kell élnie, mert csak ez viheti előbbre az ember életét. A nézetkülönbségek inkább abból fakadnak, hogy mik ezek az elvárások.

Vannak, akik *Szokratésszel* úgy vélik, hogy *az erkölcsileg helyes magatartási mérce ismeretének hiánya* a bűn oka, míg mások *a külső körülmények mostohaságában* vélik felfedezni azt az okot, ami az egyént erkölcsi értelemben rosszá teszi. Ismét mások *a tudatalatti „elfojtások”-ra* hivatkozva keresik azt az okot, ami erkölcsi diszharmóniához vezet. A vallásos ember e megközelítések legitimitását tiszteletben tartva, még tovább halad, és az erkölcsileg tökéletes Isten (vagy istenség) „elvárásaihoz” szabja szándékait és tetteit. A keresztény ember pedig a történelemben önmagát kinyilatkoztató és Jézus Krisztusban felülmúlhatatlan isteni kinyilatkoztatás erkölcsi törvényének megtartásában, illetve megszegésében véli felfedezni az erkölcsi jó (erény) és az erkölcs rossz (bűn) végső kritériumait.

A bánat alapvető emberi érzés. Azt a sikertelenséget fejezi ki, hogy az ember tetteiben nem tudott megfelelni annak az elvárásnak, amit maga elé állított, vagy amit jogosan megkívánhatnak tőle. A bánat mindig személyes. Nem *valamivel*, hanem *valakivel* szemben érzünk bánatot. Igazi bánata annak van, aki nem mást, hanem önmagát okolja a vétségért. A bánat nem pusztán negatívum, hanem öntisztító jóelhatározás. Mivel minden bűn mögött végső soron Isten megbántása húzódik, mert Ő az erkölcsi rend szerzője és számonkérője, a bánat nem zárulhat be saját immanenciájába. A hit „kiemeli” a bánatot immanenciájából, és transzcendens távlatok felé lendíti. A keresztény hit Isten objektív létét és erkölcsi szentségét vallja. Ezért a bűnbánó mindig a személyes Isten elvárásával kerül konfliktusba, ha vétkezik. Ez a „bűntudat” azonban nem tudatalatti szorongásokat és gátlásokat fejleszt ki benne (eszményi estben), hanem Jézus Krisztus kereszthalálának tudatában (hiszen épp a mi bűneinkért vállalta áldozati kereszthalálát) hála ébred az emberben, az őt „előbb” szerető Isten iránt. A hála pedig szeretetet fakaszt, ami olyan termékeny bűnbánatra indít, ami a *szeretetadósság behozását szorgalmazó újrakezdésre* és Istennek tetsző erényes életre sarkall.

Ez a tettekben (és nem pusztán érületben) megnyilvánuló megtérés társadalmilag is hasznos, mert Isten erkölcsi parancsai lényegében arra irányulnak, hogy minden emberrel szemben az igazság, az igazságosság és a szeretet alapján éljünk. Szubjektív és emberi közmegegyezésen alapuló erkölcsi normák is ösztönözhetnek erkölcsileg értékes cselekedetekre. Ám az egyetemes objektív, isteni erkölcsi törvény hatékonyabban indíthat a jóra.

Elégtétel a bűn kiegyenlítése. Elégtételre elsősorban nem a másinak – akinek kárt vagy sérelmet okoztunk – hanem nekünk van szükségünk. Aki nem kér bocsánatot, nem gyógyítja a sérelmet, nem nyújt kárpótlást, az vét az igazság és az igazságosság ellen. Az ilyen ember bűnbánata üres szó, felületes érzület. Miért? Mert *az elégtételt elmulasztó ember mit sem változott*. Olyan, mintha meg sem bánta volna bűnét. Az elégtétel, jóvátétel elvégzése viszont *jóvá tesz*. Visszahat az emberre, akárcsak a bűn. Semmit sem ér a bűn megvallása és a bánat, ha nincs erős elhatározás és az elhatározásból fakadó tett, amely arra irányul, hogy visszanyerjük eredeti, hiteles, jobbik énünket. Odáig még csak eljut az ember, hogy csendes pillanataiban belássa: helytelenül cselekedtem. Csakhogy amikor e helytelenség mások érdekeit, életét is negatív módon érinti, akkor nemcsak „önmagunkkal” kell rendbe jönnünk, hanem a másikkal is. Bizony ehhez *alázat* kell: odaállni a másik elé és azt mondani: „vétkeztem ellened, bocsáss meg!” *Az alázat nem a gyengeség jele. Inkább a gőg és a hiúság az*. A gőgös és hiú ember azért akarja az erő látszatát megőrizni a másik előtt, mert valójában gyenge és fél attól, hogy erőtlensége lelepleződik. *Az alázat: igazság* – vallja avillai nagy Szent Teréz. Az igazság pedig megköveteli, hogy a bűnt *bűnnek nevezzük*. Legalább önmagunk előtt ne színészkedjünk. Merjük vállalni tetteinkért a felelősséget, és azt ne folyvást másokra vagy az úgynevezett „kényszerítő” körülményekre hárítsuk. Az elégtétel, jóvátétel, kárpótlás, bocsánatkérés kijár a sértett félnek. Önként lemondhat róla, de erre nem kényszeríthetik.

A feloldozás az elmarasztaló ítélet ellentéte. A bűnös rehabilitálása. A vétkes visszahelyezése az ártatlan állapotba. Mintha a bűnt el sem követte volna. Az emberi feloldozás mindig tökéletlen. A sérelem mindig nyomokat hagy a szívben. Nehéz felejteni, még ha oly' nagylelkű volt is a megbocsátás. Egyedül Isten olyan erős, hogy nem kell „félnie” a bűnös visszaesésétől. Mert nincs olyan bűn, amely Isten teremtői és történelmet irányító tervét kudarcra ítélné. Vannak olyan nagy emberi bűnök, melyeket nem lehet „kiegyenlíteni”, jóvátenni. Szeretteink életét nem lehet „kárpótolni”. Elveszített becsületet, elrabolt, termékeny éveket nem lehet visszaadni. Ki bocsáthatja meg az ilyen vétkeket? Az állam? A társadalom? A másik embersége? De mi van akkor, ha a bűntudat tovább is gyötör? Egyedül az Isten lehet olyan nagylelkű, hogy elfelejti ami „mögöttünk” van. Egy feltétellel: ha van bátorságunk a bűnt megvallani, megbánni, jóvá tenni és jobbá válni. A feloldozás szavai – amit az egyház közvetít – ezt a jó hírt (evangéliumot) hirdetik a bűnbánónak: *„Megbocsáttattak vétkeid. Menj, és többé ne vétkezzél.”* Van aki előtted járt a vezekléssel a Golgotán. Helyetted, helyettem, mindnyájunkért vezekelt, és így még a legnagyobb bűnökért is elvégezte az elégtételt. A mi elégtételünk az, hogy „felnövekedjünk” ehhez a lelkelethez. Ez teszi lehetővé, hogy képesek legyünk elfogadni a lelket megújító, Istennek tetsző életre sarkalló, segítő kegyelmet. Becsületet, tisztaságot, erkölcsöt lehet elveszíteni. De visszanyerni is lehet. Ez az ember nagy lehetősége, amit Jézus Krisztus szerzett meg neki. Itt az óra, hogy éljek a kapott lehetőséggel.

(Magyar Nemzet, 1991. március 30. Húsvéti szám)

Isten szeretetében

Érdeklődéssel szoktam olvasni az újságok hasonló című beszámolóit karácsony idején. Nagy és kevésbé nagyoknak tartott embereket szólaltatnak meg ilyenkor a riporterek, és mindenki elmondhatja, hogy a maga módján mit jelent számára a karácsony. Van, akinek az „ünnepe”, a szeretet ünnepe, vagy a béke ünnepe. Újból mások családi ünnepről beszélnek. Az őszintébbek bevallják, hogy az egész csak külsőség, halas vacsora, alkalom az ajándékozásra, vagy éppen nem más, mint a többi hétköznap. Ilyenkor az az érzésem, hogy a karácsony olyan, mint egy „merev, arctalan divatbábú, ami ott áll a kirakatban, és mindenki úgy öltözteti fel, ahogy éppen akarja. Pusztán a külső a fontos, s ami mögötte van, az üres, merev, arctalan.

*

Nem mindenki tud ünnepelni. Az ünneplést is meg kell tanulni. S legjobb, ha az embert már kisgyermekkorában megtanítyják erre. Az ünneplés során az élménynek nagy szerepe van. S mivel ez élmények mélységét, érzelmi intenzitását a képzelet szárnyalása fokozza, a gyermekkorban itt nagy jelentősége van. A gyermekkori érzelmek, élmények a legmaradandóbbak, s ha ideig-óráig el is szakadnak ezektől, később van hová visszatérniük.

Ifjú- és felnőttkorban a tapasztalat és értelmi megfontolás kerül az előtérbe. S ha a felnőtt nem ismeri az ünnep tartalmát, nem érti – és érzi – a jelentőségét, akkor az ünneplés kiüresedik, tartalom nélküli marad. Baj, hogy a felnőttek nem tudnak ünnepelni, s ezért a gyermekeket és ifjakat sem tudják rá megtanítani. Marad hátra a több-kevesebb érzelmet cirógató (vagy felborzoló) ünnepi külsőség – tartalom nélkül. A képmutatás: tegyük úgy, mintha ünnepelnénk, és közben mégsem ünnepelünk. Persze az ünnepi külsőség is hozzátartozik az ünnepléshez: ez fejezi ki a másságot. Az ünnep ugyanis nem hétköznap, hanem jeles nap, nem profán, hanem szakrális, szent. És nemcsak látszat szerint kell annak lennie!

Az ünnep tartalma akkor igaz, ha képes az embert maga fölé emelni, ha megérinti személyiségünk mélyén azt, ami az eszményivel, fenségessel rokon. Szépen írja Reményik Sándor az Istenarc című versében, hogy „egy Istenarc van eltemetve bennünk”. Az ünnepre való készülődés, s maga az ünneplés nem más, mint a hétköznapiság romjainak eltakarítása az elfeledett Istenarról és szembenézés ezzel az arccal. Egyedül persze nem szívesen ünnepelünk. Ilyenkor a másokban is fel kell fedezni az eltemetett Istenarcot. S ha ezt mi kezdeményezzük, akkor az ünnepi érzés, élmény is hiteles lesz, lelkesedés, tiszta öröm tölti el a szíveket.

*

Karácsony Krisztus Jézus születésének ünnepe. S hogy az Isten emberré lett, az bizony nagy botrány! Mert addig nem lenne baj, hogy van Isten (valamiféle!); csakhogy minden maradjon a maga rendeltetési helyén. Isten az ő világában, mi pedig a magunkéban. Tudunk egymásról, de ha nem feltétlenül szükséges, ne avatkozzunk egymás dolgaiba. Még azzal sem lenne túlságosan nagy baj, hogy az istenség benne van a világban. Ha éppen úgy akarom, isteni ragyogást láthatok a virág szirmában, a természet törvényeiben, a kutya hűséges tekintetében, sőt az egész kozmoszban. Ám mégis érzem: értelmem és szabad akaratom e „világ-istenség” fölé emel. Tán mégis én lennék az isten? S magamat ünneplem, az ünnepen?

A karácsony azért is a botrány ünnepe, mert botrány, ha valami váratlannal, szokatlannal találkozunk, ami bejáratott eszméinket, normáinkat, elképzeléseinket megkérdőjelezi.

Krisztus születése ilyen botrány. Hogyan merészel az Isten emberré lenni? Az Isten maradjon csak isteni Isten, vagy ha mégis emberré válik, akkor legyen egészen emberi ember. De az, hogy valóságos Isten és valóságos ember legyen egyszerre: egy isteni személy, aki teljes isteni és emberi természetben nyilvánul meg, s nemcsak egyszer, hanem mindörökké, ez meglepetés, ez kiszámíthatatlan, ez nyugtalanító, ez kizökkent a hétköznapiságból, a profanitásból. Ez valóban botrány, ez valóban az ünnep. Ez a karácsony.

S még egy további botrány. Ez már nem legenda, nem mítosz, hanem történelem. Lukács evangélista pontosan megírja hol s mikor történt. Augustus római császár uralkodásának idején, amikor Quirinius volt Palesztinában a császár legátusa, s elrendelte a népszámlálást. Mindenkinek származási helyére kellett mennie a birodalmi összeírás végett. Így jutott el Mária és József a galileai Názáretből a judeai Betlehembe, Dávid városába, ahol nem kapván helyet a szálláson, egy elhagyott istállóban megszületett Jézus, Dávid fia, a Messiás, aki szóban és tettben Isten hatalmas Fiának bizonyult. Nem úgy pottyant a történelembe, mint Pilátus a Crédóba, véletlenül; Pilátus épp azért szerepel a Crédóban, mert megváltásunk nagy eseménye az ő helytartósága idején történt, akárcsak Isten Fiának megtestesülése, ami ugyanúgy történelmi esemény. A karácsony nem a múlt történésére visszaemlékező nosztalgia, hanem élő valóság. Jézus él és újra emberré akar lenni bennünk, hogy mi „emberibbé” váljunk.

*

„Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte, hogy aki benne hisz, meg ne haljon, hanem örökké éljen” – mondja Jézus Nikodémusnak, János evangéliumában. „Nagyobb szeretete senkinek nincs annál, mint aki életét adja övéért”, e szavakkal búcsúzik Jézus az utolsó vacsorán az apostoloktól. Karácsonykor azt ünnepeljük, hogy Isten szeretete megjelent a történelem színpadán: „Az Ige testté lett és közöttünk lakozott”, ám jóllehet „övéi közé jött, övéi mégsem fogadták be” Őt. „De akik befogadták, azoknak hatalmat adott, hogy Isten fiaivá legyenek”, olvassuk János evangéliumának prológusában. Itt van a karácsony ünnepének a lényege! A karácsony azért ünnep, mert felemeli az embert és szembesíti örök hivatásával: „Aki Őt befogadja, Isten fiává lesz”. Azáltal válik isteni emberré, hogy azzal a szeretettel fordul – válogatás nélkül – minden ember felé, amivel Jézus szeret minket.

Ennek a szeretetnek mindig van jövője. Ez a szeretet mindig és mindenki számára megvalósítható. S nem csak másoknak kíván boldog karácsonyi ünnepeket, hanem boldoggá is teszi őket ezen az ünnepen. Így lesz neki is boldog karácsonya.

(Új Magyarország, 1991. december 24.)

Erkölc és valóság

Napjainkban a közfelfogás kétféle erkölcsöt tart számon. Hagyományos erkölcsnek tekintik az ún. vallásos erkölcsi felfogást, mely örök igazságokból, „megmerevedett” erkölcsi normákból vezeti le az értékes emberi élet lelkiismeretben is kötelező szabályait. A másik elterjedt erkölcsszemlélet a tárgyi valóságra építve alakítja ki a változó élethelyzetekben irányt mutató erkölcsös magatartás normáit. Olyan formában is szokták kielemezni e két szemlélet közti különbséget, hogy a vallásos erkölcs előírásait nem lehet betartani a mai világban, míg a „világi” erkölcs szabadságot ígér az embernek, jóllehet megfosztja attól a „kényelemtől”, hogy biztosan eligazodjék az erkölcsi kérdésekben.

Egyféle erkölcs

A kétféle erkölcs elméleti szembeállítását önkényes és indokolatlan. Valójában nincs kétféle erkölcs, amint nincs kétféle emberi természet sem. Lét-etikai szempontból csak egyfajta erkölcsről beszélhetünk.

Arról az erkölcsről, mely a *valóságban* gyökerezik. A kétféle erkölcs szembeállítását abból adódik, hogy miképpen értelmezzük a valóságot. Megelégszünk-e a valóság tárgyi, dologi elemzésével, mikor az erkölcsi élet alapjait kutatjuk, vagy túl merünk lépni a dologiság szűk korlátain, s a valóságot transzcendentális horizontjába helyezve azt mélyebb gyökereiben igyekszünk vizsgálni. Alapvető kérdés, hogy képesek vagyunk-e megismerni az erkölcsi értelemben vett valóságot és helyesen ismerjük-e meg?

Az emberi szellem képes megismerni a valóságot, mert a valóság alapvetően értelmes. Van benne olyan igazságmozzanat, mely megegyezésre juthat szellemi megismerő képességünkkel. Ez az igazságmozzanat *kihívásként* tudatosul bennünk, s akkor célnak nevezzük. Az értelem felismerése megmozgatja az akaratot, s a cselekvés rendjében felszólít a megvalósításra. A valóságban felismert, kihívásként jelentkező értelmes cél értékmozzanatot is tartalmaz az akarat számára. Ez az értékmozzanat a jó, melyet megkívánunk és birtokolni akarunk. Ha a valóság megfelel értelmes céljának, akkor jó. Amennyiben a jó kapcsolatba jut akaratusunkkal és vágyóképességünkkel, vagyis amint érdekelve vagyunk a jó valóság elérésében vagy birtoklásában, a jó erkölcsi színezetet kap és *erkölcsi érték*ké lesz számunkra.

Az erkölcsiség lényege tehát valamely tudatos és szabad emberi cselekvés megegyezése vagy eltérése az erkölcsi eszménytől, melyet a cselekedet mércéjének (normájának) tekintünk. E vonatkozást fejezi ki a jó és rossz (bűnös) értékminősítés. Mivel e vonatkozás határpontjait – a cselekvésre képesítő természetet és a célként jelentkező normát felismertük a valóságban, megalapozott kijelentéssel mondhatjuk, hogy az erkölcs gyökere a valóság.

Fenti fejtegetésünk azért tűnik fontosnak, hogy elkerüljük a veszélyt, mely napjainkban a tényleges öntörvényű (autonóm) és normatív erkölcs feszültségéből adódik. Ha elfogadjuk, hogy nincs „légüres térben” lebegő „változhatatlan” erkölcsi norma, mely a valóságban nem létező, fiktív emberi természetre épül, hanem természet és norma egyaránt a valóságban gyökerezik, akkor tán fel tudjuk oldani a változandóság és maradandóság problémáját mely az erkölcsi viták visszatérő kérdése. Nincs tehát kétféle erkölcs, egy örök „metafizikus” s egy folyvást változó tényleges erkölcs, hanem csak egy erkölcsi rend létezik, mely a valóságra épül. Arra a valóságra, mely egyaránt teret biztosít a maradandó és változó elemek kibontakozásának.

Üdvtörténeti valóság

A kinyilatkoztatás erkölcsi szemlélete is a valóságra épül. Ez a valóság a *teremtés isteni rendje*, mely a bűn következtében megváltásra szorul. Transzcendentális horizontba helyezett valóság ez, melynek kibontakozási folyamata az üdvtörténet. Mindaz, ami lehetőség vagy megvalósultság formájában a teremtett valóság tartományában van, a teremtő isteni Szótól, Igétől, Logosztól származik. A világ „igazságának”, önazonosságának, valóságának személyes eredete van, s ez a Logosz, a második isteni Személy Színe előtt csak az mehet világosságra, aki az igazságot cselekszi (Jn 3,21), vagyis e valóságnak megfelelően él. E kifejezés „igazságot cselekedni”, az ószövetség nyelvhasználatában gyűjtő fogalomként szerepel. Általában az Isten akarata szerinti életet, a „végső cél”-nak megfelelő magatartást jelenti, de magában foglalja a teremtés rendjére épülő, teljes emberhez méltó élet objektív és szubjektív feltételeit is. Akik a hit által Jézus Krisztus közösségéhez csatlakoztak, akkor élnek igazság szerinti életet (keresztény értelemben vett erkölcsös életet), ha elfogadják a teremtés isteni rendjét és ennek üdvtörténeti valóságát minden következménnyel együtt. Számolnak tehát a bűn elidegenítő realitásával, mely az erkölcsi értelemben vett valóság egyoldalú, felületes értelmezéséhez vezet. Hisznek a Fiú megtestesülésében, mely a valóság isteni rendjének rehabilitását jelenti számukra. Igénylik a megváltást, mely tartós reményt és erőt ad a Krisztusban hívőknek ahhoz, hogy jó legyen a „hozzaállásuk” a valósághoz. Így a Szentlélek adományaként birtokukban lévő szeretet lehetővé teszi majd számukra a transzcendentális horizontba helyezett valóság igazságának megvalósítását. Így ír erről Pál apostol az Ef 4,15-ben: igazságot a szeretetben. E felfogás tükrében erkölcsileg jó az ember, ha a teremtett és megváltott világ igazságát szeretetben a tökéletesség felé segíti. Isten országának ittléte köztünk reményt nyújt arra, hogy ámbár úton vagyunk még e feladat teljesítésében, s visszahúzó erőkkel is számolnunk kell, az „új ég és új föld” tökéletes valóságát Isten kegyelméből elérhetjük és elveszíthetetlenül birtokolhatjuk majd a föltámadásban és örök életben.

Krisztusi erkölcs

További kérdésünk lehet, hogy beszélhetünk-e újszövetségi értelemben vett sajátos keresztény erkölcsről. A keresztény erkölcs végső soron nem ad semmi újat a legnemesebb törekvéseket kifejező erkölcsi rendszerekhez. Az ószövetségi tízparancsolat a választott nép hitrendszerében megfogalmazott természettörvény, amely a teremtés valóságára épülő erkölcsi rendnek tételes megfogalmazása. Izrael egyéb erkölcsi törvényei részletekben megtalálhatók a korabeli vallások és törvénygyűjtemények erkölcsi előírásaiban. Az Isten és felebarát iránti szeretet sem ismeretlen az ószövetségi ember vagy akár a korabeli vallásos pogány előtt. Inkább e két parancs egységbe foglalása, egymást feltételező társítása hangozhatott szokatlanul az Úr Jézus ajkáról kortársai előtt. Ellenségszeretetről is tudott az ószövetségi ember, és a Jézus korabeli hellén kultúrkör etikája. Újszövetségi sajátosságként tán az ellenségszeretet radikális hangsúlyozását említhetnénk Jézus részéről.

Ami egészen új és sajátos jelleget ad a keresztény erkölcsnek, a teremtés eredeti isteni rendjét visszaállító s megtartását radikálisan végrehajtó magatartás *motivuma*. Az evangélium nem erkölcsi kódex, hanem felhívás, meghívás (periklázis) az Istennel való személyes életközösségre Jézus Krisztus által. E periklázisra való *válasz* az új élet, mely hitből fakadó erkölcsös jótettekben nyilvánul meg. A személytelen erkölcsi törvények rabjai sem akkor, sem később nem tudták megérteni, hogy Jézus nem egy a vallásalapítók közül, aki az ismert erkölcsi törvényekhez néhány újat csatol, hanem elsősorban hitet kíván az embertől. A hit olyan híd, mely bizalmi kapcsolatot teremt két személy között. Megoszthatják egymás titkait, s ez az intimitás lánggra lobbantja a szeretetet. Aki a hit által Isten személyes vonzásának

áramába került, annak számára az erkölcsi norma maga a *személyes Isten*. A mindennapi tapasztalat meggyőz arról, hogy akit igazán szeretünk, annak kedvéért bármilyen teljesítményre, „normára”, képesek vagyunk. Aki a Végtelen Szeretettel kiegyenlíthetetlen adósságba bonyolódott (s ennek a hit által történő felismerése és tettekké válása a megtérés), az nem győz törleszteni szeretet-adósságot embertársai felé, hiszen tudja, hogy amit egynek is tesz a legkisebb testvére közül, azt Jézusnak teszi. (Mt 25,40). A szeretet történése arra figyelmeztet, hogy a szeretetnek mindig van még „egy kis jövője”, amit be kell hoznia. Senki nem mondhatja magáról, hogy már tökéletes a szeretetben. Az evangéliumi periklisis meghívás az isteni személyes, elérhetetlen, de mégis folyvást megközelíthető erkölcsi norma vonzásában kibontakozó életre. Az élő hitből fakadó szeretet szabad személyek kapcsolata. A szeretetnek nincs szüksége a törvény mankójára. Ezért nem találunk az evangéliumban sajátos értelemben vett erkölcsi törvényeket. Az evangéliumi morál kérdező, tanulékony, nyitott erkölcsiséget ajánl. S ha megkérdezzük, hogy milyen *maradandó*, a történelmi változások próbáját kiálló etikai elveket tud nyújtani a keresztény erkölcs azon kívül, hogy a szeretet parancsát a középpontba helyezi, akkor az üdvtörténet etiológiai értelmezésével ezt mondhatjuk: a teremtés arra tanít, hogy el kell fogadnunk és erkölcsi életünk alapszabályának kell tekintenünk a teremtett valóság isteni rendjét, s az ebből következő természetes erkölcsi törvényt, mert ez teremtményi mivoltunk alapján kötelez bennünket.

A megtestesülés arra tanít, hogy az ember erkölcsi „magához térésének” végtelen távlata van a második isteni személy megtestesülésében. Érdemes embernek lenni, ha az Isten Fia emberré lett. A keresztáldozat a „történelem közepébe szúrt” figyelmeztető jel, hogy felelősek vagyunk szeretetben a másikért. A feltámadás feljogosít a reményre, hogy minden reménytelenség, szenvedés, sőt halál ellenére van értelme az életnek, s az életről nem mondhatunk le indokolatlanul, önkényesen. Van örök élet, van elveszíthetetlen boldogság és dicsőséges célbaérkezés az ember számára. Alapvető és emberi méltóságunknak megfelelő igényeket fejeznek ki e maradandó erkölcsi elvek. Vigasztalásunk és erőnk, hogy a Jézus Krisztusba vetett hit hitelesíti és győzelemre viszi az emberiség legszebb vágyait, legnemesebb erkölcsi törekvéseit.

(Új Ember, 1992. október)

Betlehemben született

A keresztény világ a történelem legfontosabb eseményének tekinti Jézus születését, amit karácsonykor ünneplünk. A kronológiai időt is így számítjuk: Krisztus születése előtt, Krisztus születése után.

Am kérdés, hogy valóban akkor született a názáreti Jézus, amitől az időt számítjuk? Sajnos Jézus életének kronológiája nem határozható meg pontosan, mert az evangélisták nem igen törődtek azzal, hogy életének egyes dátumait pontosan rögzítsék, hanem csak tetteinek és tanításának lényegét akarták a hívők elé tárni. Az bizonyos, hogy a korai középkorban, Kr. u. 525-ben egy Dionysius Exiguus nevű római apát próbálkozott az Úr Jézus életének, születésének évét pontosan meghatározni és a születési évet – a kor időszámításának megfelelően – Róma alapításától 754-re tette.

Dionysius Exiguus számítása azonban kétségkívül helytelen, de ma már olyan általános, hogy annak kijavításával nem kísérleteznek, csak tudományos szempontból szükséges a helyesebb dátum megjelölése. Jézus születése idejére vonatkozóan – támpontot nyújt Máté és Lukács evangéliuma. Máté szól a napkeleti bölcsek látogatásáról, ami Nagy Heródes uralkodása idején történt, akinek működéséről viszont Flavius Josephus kortárs zsidó történetíró számol be. Lukács evangélista viszont a születés időpontját az Augustus császár részéről elrendelt és Quirinius által végrehajtott népszámlálással (census) hozza kapcsolatba.

Nagy Heródes halála évét egész pontosan meg tudjuk határozni: Róma alapításának 750. éve. A következő kérdés most már az, hogy milyen kapcsolatban van, milyen távolság választja el az Úr Jézus születésének évét a mágusok (napkeleti bölcsek) hódolatától és milyen a mágusok hódolatát Nagy Heródes halálától? Mivel a bölcsek – Máté evangéliuma szerint – Jeruzsálemben találkoztak Heródessele (tőle tudakolván, hogy hol születik a Messiás?) Kr. e. 5. szeptembere után nem jöhettek Jeruzsálembe, mert akkor már Heródes, halálos betegsége miatt – Josephus Flavius szerint – nem tartózkodott ott. Máté evangélista tudósít a betlehemi gyermekgyilkosságról, amit a két év alatti fiúgyermekre vonatkozóan rendelt el Heródes. Tehát Jézusnak egy évesnek legalább kellett lenni akkor, amikor a mágusok jöttek, egyébként nem volna értelme a két esztendőn aluli gyermekek megöletésének. S ezzel már megmondottuk azt is, hogy a mágusok hódolatát és Jézus születését legalább egy év választja el, tehát az Úr Jézus nem születhetett Kr. e. 6. után. De nincs kizárva a 7 vagy 8 sem, azaz Jézus Róma alapítása után 746, 747 vagy 748-ban született. Ha pedig az utóbbi dátumot tartjuk megbízhatónak, akkor az sincs kizárva, hogy éppen ebben a naptári évben 1994-ben ünnepeljük Krisztus születésének 2000. évfordulóját.

Jézus születése időpontjának meghatározásánál a másik támpontunk az ún. Quirinius-féle népszámlálás, amiről Lukács evangélista szól. Jóllehet a Lukács-féle censusról rajta kívül senki nem tesz említést, sőt más források inkább egy Kr. u. 6-7-ben lezajló népszámlálásról beszélnek, az azonban nem zárja ki azt, hogy korábban is volt egy összeírás, ami épp Quirinius nevéhez fűződött. Quirinius nagy tekintélyű római tisztviselő és hadvezér volt. Valószínűleg konzul-viselt, aki mint ilyen az előkelő Szíria-provinciában volt legátus s az ő joghatósága alá tartozott Palesztina-tartomány is. Háromszor írta össze a római polgárokat: Kr. e. 28-ban, 8-ban és Kr. u. 14-ben. Mivel Quirinius több ízben magas beosztásokat töltött be, Jézus születésének feltételezett idején Szíriában is adhatott ki népszámlálási parancsot. Lukács tanúbizonyosága ezt a lehetőséget történelmi tényé teszi. A római népszámlálás nem a családi származás szerint történt. Nehézséget okozhat tehát az, hogy Mária és Jézus nevelőatyja József, miért jönnek a távoli Galilea-beli Názáretből a Jeruzsálem közelében fekvő Betlehem városkába az összeírásra. De a rómaiak az általuk megszállt tartományokban tiszteletben tartották a helyi vallási és népi szokásokat, így a zsidóknál azt, hogy a census a családi és törzsi származás, illetve a lakóhely szerint történjék. Így ment a Szent Család

Betlehembe, mert az volt Dávid király városa, ahonnan származott és ők Dávid házából valók voltak. Beteljesedett tehát Mikeás próféta jövendölése, hogy az eljövendő Messiás Betlehemben születik. A Messiás szó fölkenet jelent (az ószövetségi zsidó királyokat olajjal fölkenték az avatás szertartásaként), vagyis királyt. Ám a názáreti Jézusban tökéletesen megvalósult a próféták által áhított Dávid szerinti királyi eszmény, hiszen egészen azt tette, amit Isten kívánt tőle. S ezt azért is tehetette, mert benne teljesedett a Dániel próféta látomásában megjelenő Emberfia eszmény, aki Isten jobbján ül és az Úr átadott neki minden hatalmat. Ezért Jézus nem csupán Emberfia, hanem egyben Isten Fia is volt, aki egylényegű az Atyával.

Jóllehet Jézus születésének időpontját – különösen az évszakot, a hónapot és napot – pontosan nem tudjuk meghatározni, hiszen a december 25. dátum is a pogány téli Napforduló római ünnepének keresztény átültetése, mégis valljuk, hogy születése történelmi tény, aminek hatástörténete az idők végezetéig tart. A múlt jelenné válik ott, ahol Jézus emberségének cselekedetei tetté válnak hitben és szeretetben, bárhol is él az ember a földön. Akkor pedig Jézus nemcsak Betlehemben, hanem a mi szívünkben is megszületett.

(Új Magyarország, 1994. december 24.)

Egyház a pluralista világban

A pluralizmus sokféleséget jelent. Politikai értelemben többpárt rendszert. Világnézeti értelemben a különféle világnézetek együttélését.

Hazánkban az egyház jelenleg pluralista világban él mind politikai, mind világnézeti értelemben. Kérdés, vajon az egyház miképp töltheti be krisztusi küldetését egy ilyen világban. A probléma pedig így hangzik: vajon az egyház nem veszíti-e el az önazonosságát egy pluralista társadalomban?

1. A jelenség leírása

A „világon” jelenleg elsősorban a mi életterünket, Magyarországot, értem. Hazánk államformája: köztársaság. Politikai rendszere: parlamenti demokrácia. A demokrácia népuralmat jelent. Arisztotelész megállapítása ma is érvényes. Háromféle államforma lehetséges: a monarchia, az arisztokrácia és a demokrácia. Egy ember uralma, a csoporturalom és a népuralom. Ezekkel való visszaélés: a tyrannia (zsarnokság) az oligarchia (kevesek uralma) és a demagógia (népuralom helyett az üres szólamok uralma), ami anarchiához vezet. Az anarchia pedig diktatúrát vonna maga után.

Hazánkban több párt működik, de gyakorlatilag két párt, illetve politikai eszmerendszer vetélkedik. Az ún. keresztény nemzeti és a liberális.

A társadalmi pluralizmus jelenleg nem szembevethető. Ez az ún. korábbi osztály nélküli társadalom kialakítására való törekvésből fakad. Jóllehet a törvény előtt minden állampolgár ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel rendelkezik, a szabadság érvényesülése mindjobban felszínre hozza a társadalom méhében szunnyadó különbözőségeket. A képzettség, az érdekek, a gazdasági feltételek, a lehetőségek és társadalmi összeköttetések, illetve érdekösszefonódások különbözőségét.

A világnézeti pluralizmus az életértelmezés és erkölcsi életgyakorlat sokszínűségét jelenti. Hazánkban az elmúlt évtizedek módszeres ateista-materialista nevelése ma is hatékony. A lakosság túlnyomó többsége nem elméletileg elkötelezett istentagadó, hanem gyakorlatilag ateista. Istene nem a keresztények Istene, hanem a pénz, a testi élvezet, a siker és a hatalom. Elkötelezett keresztény ember a lakosság öt-tíz százaléka. Magát valamilyen valláshoz tartozónak valló kb. 70 százalék. Ez gyakorlatilag abban nyilvánul meg, hogy életének bizonyos szakaszaiban mereven nem zárkózik el a vallástól és egyháztól.

Főleg értelmiségi körökben divatos vallás helyett humanizmusról beszélni. Ez a világnézet azt vallja, hogy egyház és istenhit nélkül is lehet valaki jó ember. Isten helyébe nem az anyagbálványt teszi, hanem a közvélemény által elfogadott eszményi emberi magatartás ideálját.

A világnézeti pluralizmussal szoros összefüggésben van az erkölcsi pluralizmus. A hívő számára az erkölcsi cselekvés és alkotó tevékenység belső mozgató rugója a hitében megalapozott, Istentől származó erkölcsi törvény, melyet az egyház hirdet. A tömeg-ember erkölcsét a társadalmi és környezeti csoportszokások, illetve elvárások szabják meg. A „fejlettebb” egyéniségek önmaguknak szabnak erkölcsi mércét. Magukat öntörvényűnek, önmegvalósítónak nevezik. Nem törődnek sem a társadalom, sem a vallás erkölcsi elvárásaival.

A pluralizmus a gazdasági életben is megnyilvánul és mind jobban megnyilvánulóban van. Lesznek szegények és gazdagok. Az emberek átlag életszínvonala a kapitalizálódással fokozatosan polarizálódik. Hazánk jelenleg a szocializmus gazdasági egyenlőségéből visszacsúszik a klasszikus kapitalizmus gazdag-szegény kétpólusú, farkastörvényeket ismerő

világába. Ebből az állapotból csak lassan lehet eljutni odáig, hogy újra kialakuljon egy polgári értelemben vett gazdasági kiegyensúlyozottság állapota.

2. A jelenség értelmezése és értékelése

A politikai pluralizmus helyes, de óvakodni kell a címkézéstől. A keresztény-nemzeti „címké” nem azonos a fasiszta-keresztény kurzus elnevezéssel, mellyel akárhányszor vádolják azokat az irányzatokat, melyek helyes nemzettudatra nevelnek és a keresztény eszmék társadalmi jelenlétét szorgalmazzák. A liberális irányzat pedig azért veszélyes, mert szavakban ugyan esélyegyenlőséget hirdet, a gyakorlatban azonban jól bevált marxista-leninista politikai módszerekkel érvényesíti pártérdekeit.

A világnézeti pluralizmus is megengedett, hiszen az emberek különfélék. Ám ugyanakkor szükség van valamiféle alapvető és mindenki által tiszteletben tartott eszményi, transzcendens értékrendre, mert ennek hiánya a közös cselekvést és a közjó szolgálatát lehetetlenné teszi. Ugyanez vonatkozik az erkölcsi pluralizmusra is.

A társadalmi pluralizmus természeti adottság. Az emberek egyenlő jogúak. Emberi méltóságuk szerint is egyenlők. De ugyanakkor sokban különböznek egymástól. Ezért biztosítani kell a különféle társadalmi csoportok egyenlőségét és az állam feladata, hogy a helyes jogrend segítségével akadályozza meg az esélyegyenlőséggel való visszaélés lehetőségét.

A gazdasági pluralizmus abból adódik, hogy az emberek eltérő feltételek között és hatékonysággal hozzák létre a gazdasági javakat. Itt is az esélyegyenlőséget kell biztosítani.

Az egyház álláspontja

A II. Vatikáni egyetemes zsinat tudomásul veszi, hogy az egyház pluralista világban tölti be isteni küldetését. Küldetése arra irányul, hogy az embereket az örök üdvösségre vezesse. Ennek szükséges, de nem elegendő feltétele az evilági realitások szem előtt tartása. Az egyház tudja, hogy hívei egy adott korban itt a földön élnek. De úgy kell használniuk az evilági javakat, hogy el ne veszítsék az örökkévalókat.

Ami a politikai pluralizmust illeti, az egyház nem kötelezi el magát egyetlen politikai vagy társadalmi rendszerrel kapcsolatban sem. Az az álláspontja, hogy minden politikai rendszer jó lehet, amennyiben nem élnek vissza vele. Ám ugyanakkor, az egyház ismerve az ember bűnre hajló természetét, azt is tudja, hogy a hatalom és gazdagság a legnagyobb kísértés. Elítéli tehát a diktatúrát, a maffiák csoporturalmát és azt a liberalizmust, mely csak az erőszaknak és bűnnek biztosít igazi szabadságot.

A világnézeti pluralizmus kérdésében az egyház elvileg elfogadja a vallásszabadságot. Ám arra is rámutat, hogy a vallásoknak nem önmagukban van értékük, hanem annyiban, amennyiben az örök emberi méltóság (az istenképeség) szempontjából tökéletesebbé teszik az embert. Az „egyházak” tanításának nemcsak szubjektív, hanem objektív értéke is van. Az az igazabb és értékesebb vallás, melynek tanítása jobban megfelel az elméleti, erkölcsi és történelmi igazságnak. Nem kétséges (és ezt még Hegel is belátta), hogy ilyen szempontból a kereszténység feltétlenül prioritást élvez a többi vallással szemben. Az egyház elítéli az ateizmus és materializmus minden formáját. Veszélyesnek tartja a mindent megkérdőjelező agnoszticizmust vagy pusztán a természettudomány avagy technika felismeréseihez igazodó világnézetet, ám megértéssel fordul mindenki felé, aki jószándékúan keresi élete teljesebb értelmét, jóllehet azt még nem találta meg a kereszténységben.

Az erkölcs vonatkozásában is az egyházat Isten irgalma és nagylelkűsége jellemzi. Elítéli a bűnt, de szeretettel fordul a bűnbánó bűnös felé. Korunk erkölcsi pluralizmusát a bűnbánat hiánya jellemzi (vö. erre már korábban XII. Pius pápa is rámutatott). Ez veszélyes dolog,

mert olyan individualista erkölcsi öntörvényűséghez vezet, mely dzsungeltörvényeket enged érvényesülni az emberi kapcsolatokban és a dzsungelek világának „erősebb” jogát teszi meg az erkölcs legfőbb normájának. Hazánkban az erkölcsi romlás az ateista-materialista világnézetből fakad. A szabadság után vágyó világ pedig a szabadság gyermekbetegségében, a szabadosságban senyved. Az igazi szabadság nem az erkölcsi törvény elvetése, hanem annak önként vállalt teljesítése. Ahol a szabadsággal visszaélnék, ott megjelenik a felelősség hiánya, a felelőtlenség, mind a házasságban, mind a családban, mind a munkaerkölcsben. Ennek negatív hatásait nap mint nap észleljük. Az egyház mai legsürgetőbb feladatainak egyike, hogy az infantilizáló és a „gyermek-kamasz” attitűdöt fixáló osztálytársadalmi felelőtlenség állapotából kivezesse az országot.

A társadalmi pluralizmus vonatkozásában az egyházi tanítás azon az állásponton van, hogy jóllehet Isten színe előtt minden ember egyenlő, társadalmilag mégis vannak különbözőségek, mivel végső soron minden ember személyi mivoltában közölhetetlen, „kimondhatatlan”, egyedi tükörképe Isten végtelen létezőségének. Vannak tehát társadalmi csoportok a közös érdekek és a hasonló természet, illetve érdekeltségek alapján. Csakhogy e csoportoknak nem egymás ellen, hanem egymással kell élniük és dolgozniuk. Nem azt kell keresniük, ami elválasztja őket, hanem azt, ami összeköt. Ezért oly fontos a felebaráti szeretet parancsának társadalmi méretekben való gyakorlása. Továbbá ezért nem magánügy a vallás. Akik ezt hangoztatják, azért teszik mert félnek –, akárcsak korábban a marxista ateista rendszer képviselői -, hogy a keresztény szellemi-erkölcsi értékek társadalmi jelenléte megkérdőjelezi istentelen világnézetük és erkölcsi rendszerük alapjait, melynek pilléreire akarják építeni azt a „szép új világot”, ami az ismert elképzelés szerint azzal az illúzióval kecsegtet, hogy itt a földön megvalósítható a „mennyország”.

A gazdasági életre vonatkozóan az egyháznak mindig az volt az álláspontja, hogy az a gazdasági rendszer jó, ami az igazságosságra épül. A törvényes igazságosságra, mely a törvényeket arányos egyenlőséggel mindenkire kiterjeszti és nem kivételez. Az osztó igazságosságra, amely az igények és rászorultság alapján osztja szét a gazdasági javakat és a kölcsönös igazságosságra, ami az egyenrangúak között biztosítja az esélyek egyenlőségét. Fontos elv az egyház szociális és gazdasági tanításában a szubszidiaritás elve, ami azt hangsúlyozza, hogy a kölcsönös segítség, továbbá a gazdagabb és szerencsésebb odafordulása a rászoruló felé nem „kegy”, hanem kötelesség. Aki birtokolja a világ javait – tanítja szent Jakab apostol – és nem segít a rászoruló, hogyan lehet meg abban az Isten szeretete? II. János Pál pápa megnyilatkozásaiban folyvást hangsúlyozza: a társadalmi béke feltétele a gazdasági életben érvényesülő igazságosság. Ez a szeretet szilárd alapja. Milyen szeretet az, ami csak szép szavakban nyilvánul meg, de ugyanakkor visszatartja a munkás jogos bérét? A mai világ szívesen elválasztja a jogrendet az erkölcsi rendtől. Az egyház pedig azt tanítja, hogy igazságos jogrend csak ott van, ahol ennek az erkölcsi hátterét is biztosítják és az állami törvények védik azokat, akik a gazdasági és munkaerkölcs tisztességes útját követik.

Összefoglalva: Az egyháznak ma is van mondanivalója az emberiség számára egy pluralista világban. Azért, mert az isteni kinyilatkoztatásból meríti örök igazságait, amit a korok igényének megfelelően hangsúlyoz és hirdet. Szent Pál apostol írja Timóteusnak: „Mindent vizsgáljatok meg. A jót tartsátok meg, a rosszat vessétek el (1 Tesz 5,21).” Ez – mint mindig – az egyház mai programja is. Nem fél a világ újabb és újabb kihívásaitól, hiszen „Isten országa már eljött és köztetek van”. Anélkül, hogy elveszítené identitását, megmutatja a földi életben vándorló „emberiség nagy családjának” azt az utat, ami a végső célhoz vezet. S teszi ezt azzal a küldetésstudattal, amit szent Pál apostol így fogalmaz meg levelében: „Isten akarata az, hogy minden ember üdvözljön és az igazság ismeretére eljusson” (1Tim 2,4).

(Jel, 1995. január)

Ifjúságunk és az Egyház

Közismert dolog, hogy az ifjúságban mindenki bíz. Mindenki a fiatalokat akarja megnyerni. A fiataloké a jövő – mondják. Adolf Kolping is ifjúsági egyesületet alapított. Így nevezte: katolikus legényegylet.

A Kolping-mozgalom ma az ifjúságra tekint. Benne látja a jövő zálogát. Ám a témát több oldalról kell megvizsgálnunk. Hogyan látják a kérdést a fiatalok, hogyan a felnőttek, és miképp az egyház?

Ifjúság – az ifjúság szemével

Az ifjúság nem lelkesedik azért, hogy őket a felnőttek világa (vagy bárki más) meg akarja nyerni. Az ifjúságot ugyanis nem lehet megnyerni. Az ifjúság öntörvényű. A maga szokásai szerint él. Ezért kerül konfliktusba a felnőttek világával. Elutasítja a felnőtteket, mégis függ tőlük, s ezt kénytelen-kelletlen tudomásul veszi. Itt-ott próbál alkalmazkodni elvárásaikhoz – feltéve, ha ezt előnyösnek találja, vagy kényszerítő körülmények hatnak rá. Nem csak a „mai ifjúság” ilyen. A felnőttek mindenhol és minden időben szerették hangsúlyozni: a mai ifjúság rosszabb, mint az ő idejükben volt. Mi lehet ennek az oka? Valószínűleg az, hogy idővel az emlékek megszépülnek, ahogy a régi sláger szövege is mondja: „Csak a szépre emlékezem”. Ám a fiatalok nem mindig látják „olyan szépnek” a saját életkorukat, mint ahogyan ezt a felnőttek gondolják. Kifelé büszkék és határozottak, nyeglék, tiszteletlenek, esetleg szemtelenek. Kritikusak másokkal, önmagukkal szemben viszont sokszor elnézőek, és megértésre vágynak. Mindez abból fakad, hogy az ifjúság átmeneti életszakasz. Van benne a gyermekkorból és a felnőttkorból valami. Ha baj van, akkor az ifjúság igényli a gyermekeknek járó kivételezettséget és menekül a felelősség elől. Ha a dolgok jól mennek, akkor felnőtt jogokat követelnek anélkül, hogy az ezzel járó kötelezettségeket is vállalnák. Ez a sajátos kettősség, ambivalencia tükröződik érzelmi életükben. Sokszor érzelmi világuk még gyermeki, de ezt önmaguk és mások előtt szégyellik és hetykeséggel kompenzálják. Keresik önmagukat. Felnőtt énjüket, ami bár bontakozik, de még nem bontakozott ki. Néha „előrefutnak” a felnőtté válásba, de ha nincs mögöttük szilárd bázis, elbizonytalanodnak és elvesztik tájékozódó képességüket.

Ifjúság – a felnőttek szemével

A felnőttek, vagy túlságosan beleszólnak az ifjúság életébe, vagy magára hagyják. Mindkét hozzáállás rossz. Az ifjúság megértésre vág. Ám kérdés, hogy mit kell értenünk a megértésen? A helyes megértés nem azt jelenti, hogy a fiatalok kénye-kedve mindig jóváhagyást és támogatást kapjon a felnőttektől. Az ifjúságnak feladatokat kell adni. Olyan feladatokat, ahol kipróbálhatják képességeiket s felkészülhetnek későbbi életükre. A feladat a jelenben mindig, mint jó cél lebeg előttünk. A cél pedig a jövőben várja megvalósulását. Az ifjúság a jövőben él. A jelen problémái elől álmódosásaiban a jövőbe menekül, ami számára mindig ígéretesebb mint a jelen. A felnőtt embert a jelen problémái érdeklik. Minél idősebb a felnőtt, annál inkább emlékezik. A múlt fokozatosan megszépül számára. A jövőre nem szívesen gondol – legfeljebb gyermekei, unokái jövőjéről képzeleg. A felnőtt – szülő, tanár, nevelő – jót akar a fiataloknak, vagy azzal, hogy neveli, vagy úgy, hogy nem neveli a rábizottakat. Pedig az ifjúságot nem nevelni kell. Az ifjúságot rá kell venni az önnevelésre. Hogyan? Úgy, hogy példákat állítunk elé, amivel azonosítani tudja az önmagáról és céljairól kialakított elképzeléseit. Mivel ezek az elképzelések – sokszor a helyes önismeret vagy tájékozottság hiányában – eléggé körvonalazatlanok, ezért vonzó, pozitív életpéldákat és

helyzeteket kell eléjük állítani. Sokat segítenek itt a jó könyvek, híres nagy emberekről (feltéve, ha nem süppednek a dagályosság mocsarába). Persze a legcélravezetőbb a jó példa. Az ember ugyanis „utánzó lény”. Sokkal mélyebb nyomot hagynak bennünk az élmények, látványok, minták, mint a bemagolt elméleti tanítások. Arra is van természetesen igény, de már inkább a felnőttkor hajnalán, amikor az ember a konkrét eseteket szeretné általános összefüggésben látni. Figyelemre méltó, hogy észlelési képességünk erősebben őrzi meg az emlékeket, mint az értelmünk. A fantázia kép-szerűen, és nem annyira fogalmilag idézi föl a múlt emlékeit. A fantázia működését erősítik az érzelmek. Az érzelmek művelése (helyes értékrendbe való állítása) rendkívül fontos. Ezért nem szabad elhanyagolni az ifjúság művészeti nevelését. A felnőtteknek nem szabad magukra hagyni a fiatalokat az érzelmi önművelődés területén, mert érzelmi vadhajtásaik, ha nem nyesegetik azokat, könnyen felnőttkorban kiirthatatlanul elburjánzanak. Nevelni csak az tud, aki folyvást önmagát is neveli. A fiatalok ezt megérik, és csak ilyen nevelőre hallgatnak. A felnőttek túlnyomó része „belefáradt az önnevelésbe (vagy tán el sem kezdte?). Fixálódott szokásaik vannak, s ezt akarják rákényszeríteni a fiatalokra. Meg kell mondanunk, nem sok eredménnyel. A tanárok akárhányszor nem mernek szigorú elvárásokkal diákjaik elé állni, mert maguk elé sem állítanak szigorú elvárásokat. A szülők nagy részét csak az előre „beprogramozott” gyermek anyagi jóléte és anyagi érvényesülése érdekli. Úgy gondolják, ha ennek eleget tesznek, megtették szülői kötelességüket. Ám a fiatalok keresztül látnak a szitán. Tudják, hogy sok szülő haszonlesésből, egyéni kedvtelésből nemzette őket, és ők így nem Isten gyermekei, hanem a szülők tulajdonai. De nem akarnak azok lenni! Ezért egyrészt zsarolják szüleiket, másrészt ellenállnak nekik. Ám ott, ahol megérik, hogy a szülők magasabb értékrend szerint élnek, akkor előbb vagy utóbb követni fogják példájukat.

Ifjúság – az Egyház szemével

Nem véletlen, hogy a fiatalok – világnézetre való tekintet nélkül – annyira vonzódnak II. János Pál pápa vagy Roger Schütz atya személyéhez. Ezekben az emberekben megérik az „ügy”, pontosabban a keresztények élő Istene iránti nagy személyes elkötelezettséget. Az ifjúság, minden látszólagos magabiztossága ellenére, támaszt igényel. Csakhogy támaszkodni csupán arra lehet, aki maga is támaszkodik. A légtornász is csak abba tud kapaszkodni, aki szilárdan tartja a trapézt. A Szentatya számos beszédében hangsúlyozza: az egyház számít a fiatalokra. Ők a jövő egyháza. Rajtuk múlik, hogy Isten országa hogyan terjed a földkerekségen. Ők meghívottak, és kiválasztottak. Mindegyikükkel Istennek egyedi, személyre szóló elképzelése van. Olyan küldetést kell betölteniük, amit kizárólag csak ők végezhetnek el. A fiataloknak nagy önértékeléssel kell önmagukra tekinteniük. De tisztelettel nézzenek a többi emberre is, mert azokkal is egyedi elképzelése van az Istennek, amit értékelni kell. A fiatalság ereje az, hogy sok bennük az erő: szellemileg, fizikailag, érzelmileg ösztönösen is. Ezeket a hatalmas energiákat nem szabad elpazarolni, rossz célra használni. Az ifjúság nagy előnye, hogy nem kell a múlt örökségét és terhét hordoznia. Tiszta lappal indulnak az életbe, és ezt a tiszta lapot nem szabad beszennyezni. Ezért óvakodniuk kell a világ csábító hangjaitól, amelyek folyvást azt duruzsolják a fülükbe, hogy értékes életet az ember csak akkor élhet, ha úgymond „mindent” kipróbál. Mert felnőtt csak az lehet, akinek nagy tapasztalatai vannak (leginkább a bűnök elkövetésében...). Felnőtté az embert nem a „tapasztalat”, hanem a felelősség teszi. Szabadság, felelősség nélkül, a szabadosság zsákutcájába fut. Magasra kell tehát helyezni a mércét. Az élet amúgy is koptatja az embert. Minél alacsonyabb az önmagunk elé állított mérce – munkában, erkölcsben, felelősségben – annál mélyebbre süllyedünk felnőtt korunkban. Minél magasabb elvárásaink vannak önmagunkkal szemben, annál erősebb lesz a megtartó erő a felnőtt- és öregkor viharaiiban. Az egyház nem mond le (mert nem is mondhat le) arról a magas erkölcsi mércéről, amit maga az

Isten Fia állított elénk: „Ti pedig legyetek tökéletesek, amint a ti mennyei Atyátok is tökéletes” (Mt 5,48). Nem mondhatunk le tehát arról az eszményről, melynek követésére mindnyájan meg vagyunk híva.

(Kolping, 1995. május)

Küldetésben

A küldetés a kereszténység központi gondolata. Az „apostol szó küldöttet jelent, az „angyal (vö. „angolosz) szintén a küldetéssel kapcsolatos. Az Úr Jézus végső akarata: „Menjetek, hirdessétek az evangéliumot minden népnek és nemzetnek, megkeresztelvén őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében” (Mt 28, 20). Az első keresztények mindnyájan küldötteknek tekintették magukat. Mi is „Krisztus követségében járunk” (2 Kor 5,20).

Küldetésünk a világban

A kereszténység többek között azzal tűnt fel az ókori világban, hogy minden szempontból az egyetemesség (katolicitás) igényével lépett föl. Missziós vallás volt, mely a nemzeti sajátosságok szem előtt tartásával mégis az egész emberiség felé hangsúlyozta vallási küldetését. Az ókori római birodalomban a filozófusoknak, költőknek, kereskedőknek, földműveseknek, katonáknak stb. külön-külön vallásuk volt, továbbá az egyes népeknek, faji csoportoknak is megvoltak a külön isteneik, s ezek az „istenek” és követőik békésen éltek egymás mellett. Az „istenek” saját híveiket „szolgálták”, vagyis megfelelő áldozatok, vallási gyakorlatok ellenében követőik evilági igényeit kiszolgálták – legalábbis a pogány vallások tagjai ezt így élték meg. Szent Pál, amikor Athénben járt (vö. ApCsel) maga is elcsodálkozott azon, hogy hányféle istennek épült templom az ókori tudományosság központjában. S amikor meglátta az „ismeretlen” istennek címzett templomot, akkor erről az ismeretlen istenről kezdett prédikálni, aki a világ teremtője és ura, aki elküldte bűneink megváltására egyszülött Fiát Jézus Krisztust, aki föltámadt halottaiból s a benne hívőknek megadja bűneik bocsánatát, a föltámadást és az örök életet. Jellemző, hogy e vallási „pluralizmus” meghozta a maga „eredményét”: végül az emberek egyik vallást sem vették igazán komolyan, s Pál apostol areiopágoszi beszédének is alig volt visszhangja, mivel összesen csak két ember tért meg az apostol szavainak hatására. A kereszténység nemcsak nemzetek és fajok fölöttiségével keltett föltűnést küldetésének teljesítése közben, hanem azzal is, hogy egyetemes (vagyis minden emberre érvényes) erkölcsi magatartást követelt meg híveitől. Nemcsak ún. „vasárnapi” vallás volt, ami tolerálta a hétköznapi pogányságot, hanem világszemléletével át akarta itatni a mindennapi élet szövetét, mégpedig mindenkire érvényes formában.

A történelem folyamán az egyház különféle módon töltötte be küldetését. Nem kétséges, hogy a misszió „módszere” nem mindig felelt meg az evangélium szellemének. Gondoljunk akár a népvándorlaskori európai misszióra, vagy a gyarmatosítással párosult evangelizációra. Egy azonban bizonyos. Maradandó hatást az egyház, küldetése gyakorlása során, csak akkor fejtett ki, ha hűséges maradt az apostoli módszerhez, ami a másik ember személyének és szabadságának tiszteletével párosult és az Isten- és emberszolgálatban, az áldozatvállalásban, ha kellett, a vértanúságig is eljutott. A II. Vatikáni zsinat a „Gaudium et spes” (Öröm és reménység) kezdetű zsinati konstitúciójában az egyház, mai világban teljesítendő krisztusi küldetéséről szól és az egyetemesség mellett az inkulturáció fontosságát hangsúlyozza. Ez azt jelenti, hogy a túlzott alkalmazkodás mellőzésével az igazi, maradandó és mindig érvényes keresztény értékeket nem kizárólag a hagyományos európai kultúra kifejezési formáiban kell közvetíteni, hanem meg kell őrizni az adott kultúrák, vallások igazi értékeit. A leglátványosabban ez a szemlélet épp a liturgikus reform formájában nyilvánult meg, amikor a kötelező latin liturgikus nyelv mellett megengedték a nemzeti nyelv használatát is, továbbá az egyház (gondoljunk csak II. János Pál pápa idei július 2-án tartott beszédére a kassai vértanúk szentté avatása alkalmából) a nemzeti kisebbségek nyelvének és kultúrájának tiszteletét szorgalmazta. A zsinat még azt is fontosnak tartja, hogy hangsúlyozni kell a keresztény nagykorúság összefüggésében minden hívő missziós küldetését. Szemben a zsinat

előtti beállítottsággal, a misszió felelőssége nemcsak az egyház főszenelt, hivatalos tisztségviselőinek gondja, hanem minden hívő felelőssége.

Küldetésünk az egyházban

A katolikus egyház nagy ereje abban is rejlik, hogy küldetésének eredetét nem valamiféle „demokratikus” úgymond „népi” megbízatás alapján teljesíti, nem is az egyéni karizmák – sokszor tárgyilag aligha ellenőrizhető – vonzerejére vezeti vissza, hanem Péter sziklájára, az apostoli jogfolytonosságra épít, ami közvetlenül visszavezethető az isteni megbízatás történelmileg ellenőrizhető Jézusi missziós parancsára. A keresztények küldetésének a mai világban tehát isteni küldetésre visszavezethető jogi alapja van, aminek igazát az egyházra kiírástott Szentlélek hitelesíti.

A tömegkommunikációs eszközök (médiák) fejlettsége következtében ugrásszerűen megnövekedett az emberiség tagjai, csoportjai között a kommunikáció lehetősége. Napjainkban aligha lehet az emberiségnek olyan gondja, öröme, amiről a tagok ne tudnának világszerte. Az emberiség közös gondjainak megoldásában az egyház isteni jogon kell, hogy kivegye részét. A vallás nem magánügy. Az egyház nem csupán a szertartásigények kiszolgálására létrehozott vállalkozás. Az egyháznak, az apostoli küldetés jegyében hirdetni kell az evangéliumot, és annak értékrendjével kell szembesítenie korunk problémáit, rámutatva a természetfölötti, örök életre éltető megoldás lehetőségére, még akkor is, ha ez sokaknak nem tetszik. Nem véletlenül hangsúlyozza Pál apostol tanítványának, Timóteusnak: „Hirdesd az ígét, akár alkalmas, akár alkalmatlan”. Küldetésünk az egész emberiség nagy családjához szól. E nagy családnak pedig most elsősorban az élet és halál értékének a témája áll az érdeklődése középpontjában. Tehát hangsúlyoznunk kell a fogékonyságot az élet értéke iránt (vö. abortusz, euthanázia, halálbüntetés, környezetvédelem). Rá kell mutatnunk arra, hogy a szabadság isteni ajándék, ami mindenkinek kijár, de ez nem jogosít fel a bűnhöz való szabadságra. Rá kell mutatnunk, hogy Isten országa törvényei szerint az igazságosság és szeretet társadalmát kell építenünk. Mindenkinek joga van az önmegvalósításhoz, saját képességeinek kibontakoztatásához, de nem úgy, hogy önző módon eltapossa és kizsákmányolja a másikat. Ezért nagyon fontos az önnevelésre való nevelés. Nagykorú ember csak az lehet, aki nem kényszer, hanem belső meggyőződés alapján éli erkölcsi életét. Küldetésünk során rá kell mutatnunk arra, hogy mivel megváltattunk, de megváltásunk végső kiteljesedése még csak reménybeli, folyvást meg kell újulnunk a hitben. Végül pedig neveléssel, szóval, jó példával ki kell alakítanunk önmagunkban és a reánk bízottakban a készséget a tartós áldozatvállalásra, mivel enélkül az előbbi kérdésekre lehetetlen találni maradandó helyes megoldást.

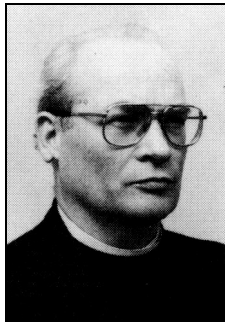
Küldetésünk a családban

A család kis-egyház. Már boldog Adolf Kolping megmondotta: „Születésünkkel először a családdal találkozunk és halálos ágyunkon utolsóként kezünket a család felé nyújtjuk. Nem nézhetjük közömbösen a másik lelki életének alakulását. Ha a családban őszinteség, nyíltság uralkodik és a bizalom légköre járja át, akkor ott nincs szükség pszichológusra, akihez jó pénzért őszinték lehetünk. A legjobb „pszichológus” az Isten, a legjobb lelki terápia a szentgyónás. Bizonyos, hogy minden ember személyiségének belső szentélye a lelkiismeret, ami az Isten szava bennünk. Csakhogy ez képességileg van így. Ténylegesen, hogy jól működjön a lelkiismeret, szükség van annak fejlesztésére és nevelésére. Erre pedig elsősorban az édesanya és később az édesapa hivatott. Az édesanyáknak megvan az az Isten-adta tehetségük, hogy kisgyermekkorban a jó felé tereljék a gyermek érzületvilágát. Amikor a gyermek kezd már felcseperedni, az édesapa súlyos kötelessége, ami küldetéséből fakad,

hogy a gyermeket – és néha feleségét is – szembesítse az objektív értékrenddel. Képviselje a családban az egyház tanítását, az örök isteni igazságokat. Persze nem önkényeskedve, hanem mindig azzal a tudattal, hogy ő az egyház küldetésében jár el. Ezért különösen az édesapának buzgó, jó kereszténynek kell lennie, aki nemcsak szóval, hanem vonzó életpéldájával érezteti, hogy Krisztus követségében jár a rábízottak között. Az édesanya bensőséges vallásossága meghatározó. Az objektív igazság lehet igaz, logikus, meggyőző. De ha az érzelmi világ és a meghatározó pozitív vallási élmények hiányoznak, akkor ez pusztán elmélet marad, amit – esetleg serdülő, vagy ifjúkorban – egy érzelmileg jobban megalapozott, vonzóbb formában csomagolt másik „elmélet” hatástalanná tesz. A gyermekek vallási nevelése akkor lesz hatékony a családban, ha érzik, hogy szüleik nem családi szokásokra, nem is pusztán a saját tekintélyükre hivatkozva állnak elő követelményekkel a gyermekkel szemben, hanem az „Erős”-re, Istenre és az egyháznak tekintélyére támaszkodnak. Persze a szülők keresztény küldetése nem fejeződhet be a családban. A gyermeket be kell vezetniük a nagyobb egyházi közösségbe is, nehogy azt gondolja, hogy a keresztény ügy pusztán a „mi családunk” magánügye, hanem közügy. A gyermekeknek is van küldetésük a családban. Ébren kell tartaniuk szüleik egymás iránti felbonthatatlan szeretetét. A gyermek Isten követe, aki a házassági szeretet és felbonthatatlanság hírnöke a szülők felé. A szülők pedig gyermekeiket igazi keresztény küldetéstudatra nevelik.

(Kolping, 1995. július)

Bolberitz Pál



Bolberitz Pál 1941-ben született, 1966-ban szentelték pappá Esztergomban. Teológiai doktorátust a Budapesti Hittudományi Karon, filozófiai szaklicenciátust Rómában a Gergely egyetemen szerzett. 1978 óta a Hittudományi Kar filozófiai professzora, jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának dékánja.

A tudós pap és népszerű lelkipásztor elkötelezett ember. Nézeteit nem a divatok és rendszerváltozások diktálják. Ma is azt vallja, amit korábban: a keresztény katolikus világnézetet az Egyház tanítása szerint. E kötetben összegyűjtött írásai, cikkei, tanulmányai ezt a szellemiséget sugározzák. Erősítenek, hogy hitünkben mindig állhatatosak maradjunk.